

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA VI.

1954

Broj 10—11

Tomislav Jagačić

Planinarstvo u jednoj školi

Isprva sam mislio, spremajući se na pisanje jednog članka na temu »Planinarstvo i škola«, pisati i nabrajati sve prednosti i praktične koristi, koje može planinarstvo pružiti i prosvjetnim radnicima i učenicima, školskoj omladini. Nekoliko takvih napisa već sam čitao. Proučavajući godišnji izvještaj tajnika Planinarskog saveza na glavnoj godišnjoj skupštini održanoj na Platku, saznao sam da se, pored nekoliko mlađih nastavnika, malo njih bavi planinarstvom, odnosno malo prosvjetnih radnika koristi planinarsku organizaciju kao pomoć u nastavnom i pedagoškom radu. Broj onih učitelja, nastavnika, profesora, koji kod školske omladine rasplamsavaju ljubav za planine, ljubav za sve lijepo čime je priroda obdarila našu domovinu — malen je. Sviše je malen za naše mogućnosti. Istina je, da bi čovjek oduševio nekoga za bilo kakvu akciju, mora najprije sam biti oduševljen. Od male je koristi, ako se neki nastavnik »oduševljava« za planinarstvo zato da nešto van škole radi, po nekoj službenoj dužnosti. Možda je to i zbog toga, što smo mi kroz naše školovanje mnogo učili u školi, okruženi zidovima, što smo imali malo nastavnika geografije, prirodopisa, povijesti i t. d., koji su nas vodili u prirodu. Sjetimo se samo naših ekskurzija. U najviše je slučajeva bio cilj more, ali o tom moru smo malo slušali na licu mjesta. Izleti u planine su bili rijetki. Ima danas na primjer i takvih prosvjetnih radnika, koji priznaju prednosti planinarstva, ali se nikako ne odlučuju da u subotu ili nedjelju okupe grupu đaka i da pođu zajedno s njima na obližnje brdo, do kakve stare razvaline i t. d. Neki to i čine, ali sami, bez školske omladine. Ja ne mogu zamisliti nastavnika geografije ili prirodopisa, koji se ne bi aktivno bavio planinarstvom. Makar on, ne znam kako zorno iznosio nastavno gradivo, koristeći sva pomoćna nastavna sredstva, ako ne izvodi svoje đake u živu prirodu ne može potpuno uspjeti.

Od prosvjetnih radnika, obzirom na njihove mogućnosti, očekuje se da za planinarstvo okupe i svoje učenike. Ja mislim, da je pitanje bavljenja našom školskom omladinom, uza svu našu preopterećenost poslom izvan školskih satova, vrijedno diskusije. Koliko se mi, prosvjetni radnici, bavimo našim učenicima onda, kada školsko zvono najavi svršetak obuke? Možda je bolje postaviti pitanje ovako. Koliko se, u slobodno vrijeme, s a m o i n i c i j a t i v n o bavimo našom školskom omladinom? Mene mnogi prosvjetni radnici podsjećaju na čincvnikе, koji rade u kancelariji jedan izvjestan posao i poslije svršetka radnog vremena ne misle više na svoj posao do drugog dana ujutro. Ne bih rekao, da onaj nastavnik potpuno poznae svoje učenike, koji ne traži načina da svoje učenike upozna i u slobodno vrijeme: u igri, na izletima i t. d. A u slobodno

vrijeme naši su učenici drugačiji. Bezbroj puta sam imao prilike u živoj praksi primijeniti i primijetiti sve ono, što sam radio s učenicima u školi na satovima geografije, povijesti i moralnog odgoja.

Rekao sam u početku, da bih mogao nabrajati, što sve može planinarstvo pružiti prosvjetnom radniku. Odustajem od toga. Govorit će radije o tome gdje mi je sve planinarska organizacija pomogla i, što sam sve kroz planinarsku organizaciju uspio postići.

CVIJEĆE U RAZREDU

VIII. a razred u našoj školi imao je najneuređniju učionicu. Stare klupe bile su mnogo oštećene, zidovi uprljani, a naročito u svom donjem dijelu. Makar se školska godina približavala svršetku, nešto je trebalo poduzeti. Pokušao sam to pomoći mlađim planinara. Objasnio sam im zadatok: »Vi ste učenici najstarijeg razreda, vidite, kako izgleda naša učionica, a ona bi trebala biti ogledalo našeg života i rada u školi. Ovakva, ona to ne može biti. Kako se mogu mlađi učenici u vas ugledati? Kada bi se samo planinari u ovom razredu založili, sve bi bilo ljepše. Nije dobar planinar onaj, koji ide samo na izlete. Dobar planinar vidi se i u školi.«

Tako je stvoren plan, da se kroz tjedan dana razred potpuno obnovi. Dužnosti su raspodijeljene. Učenik Marko preuzeo je vodstvo. Nabavljenе su stare kante, zidarske kašike, u vaspriji vapno, prikupljen novac za boje i t. d. Dok je jedna ekipa uređivala i krečila zidove, krpala »cokl«, planinarke su čistile prozore, a drugi »majstori« su u školskoj radionici izrađivali okvire za planinarske slike i stalke za cvijeće. Veselio sam se, priznajem, gledajući, kako posao napreduje. U subotu je bilo sve gotovo. Učenici drugih razreda dolazili su pogledati. — »E, da još imate nove klupe, vaš bi razred bio najljepši!« Neki su nastavnici prigovarali da učenici, uređujući svoju razrednu učionicu, gube mnogo vremena za učenje. Ja sam tumačio, govoreći o prednosti ove inicijative, obrazlažući njezinu pedagošku suštinu. I drugi razredi su krenuli putem VIII. a. Učenici su jednostavno dolazili pred razrednike s gotovim prijedlogom: »Hoćemo i mi naš razred urediti kao VIII. a.«

RAZGOVORI NA SASTANCIIMA

Članovi podmlatka održavali su često i redovno svoje sastanke. Na njima se razgovaralo o učenju i vladanju, čitali su se lijepi članci iz »Naših planina«, referiralo o izletima i t.d. Prenezete se mislima na jedan takav sastanak. U najvećoj učionici naše škole okupilo se preko 80 učenika, planinara. Predsjednik podmlatka otvara sastanak. Ustaju učenici, planinari, koji imaju slabe ocjene, obrazlažu svoj uspjeh, opravdavaju se, — ali tu su i drugi. Oni kritiziraju... Preuzimaju se obaveze. Planinarska organizacija na našoj školi osjećala se sve više.

NA POV RATKU S JEDNOG IZLETA

Pošli smo na Plitvička jezera. Vrijeme nas nije baš služilo. Prvi dan još kako tako, a drugi dan — kiša. Morali smo se od jezera do Vrhovina vraćati autobusom. No, prije smo očistili uredno naše prostorije gdje smo spavali. Tom zgodom vidjeli smo grupu učenika jedne zagrebačke škole, kako slavodobitno

ovjekovječuju» svoja imena i prezimena u koru starih bukava. Otjerali smo ih. Mi smo na našim sastancima učili, kako se planinari moraju vladati na izletima. Kada smo se rastajali od upravitelja restorana, on je rekao učenicima, koji su mu došli da se prilikom oproštaja zahvale na lijepom smještaju: »Vi ste bili najbolja grupa otkada ja služujem na Plitvicama!« Po dolasku na željezničku stanicu u Vrhovine zašli smo u restauraciju. Do polaska vlaka ima još vremena. Otvarali smo naprtnjače. Nije svaka bila jednakoprskrbljena. Neke su već na Plitvicama izručile svoj sadržaj. Pokupili smo sve konzerve, kekse i kolače, nabavili kruh. Drugarica nastavnica pravila je s nekoliko učenica sendviće. Bilo je za sve. Bilo je i »repete«. Tako to biva u kolektivu, dijeli se sve bratski. Na povratku, u vlaku, jedan poznati književnik koji je putovao prema Zagrebu, interesirao se za ovu mladu grupu planinara. Odakle su, iz koje škole. »Mnogo su mi se dopali na željezničkoj stanci u Vrhovinama«, — rekao nam je.

S TITOVOŠTAFETOM

Mi ne možemo zamisliti planinarsku Titovu štafetu kroz Moslavini, a da u njoj ne učestvuju i planinari naše škole. Ove je godine bilo naročito svečano. Obratili smo se na ustanove i poduzeća u našem mjestu, da nas materijalno pomognu za organizaciju štafete. Uspjelo nam je sakupiti oko 60.000 dinara. Nabavili smo pet vjetrovki i dva šatora. Zadovoljni smo. Nadamo se dećemo i u idućoj godini naići na isto takvo razumijevanje. U mislima gledamo već niz naših šatora, naš logor, negdje u planinama ili u kakvom masliniku na obali mora, idućih školskih praznika. Drago Brkljačić iz VIII. a razreda napisao je članak o Titovoj štafeti u »Školskim novinama«.

S KISTOM OD STABLA DO STABLA

Trebalo je i taj zadatak izvršiti. Zadatak je velik. Mi moramo što više putova na Moslavačkoj gori označiti planinarskim oznakama. Toga jutra trebali smo se sastati kod šumske manipulacije, da se prevezemo šumskom željeznicom do šume Karače odakle počinjemo markirati put. Međutim, ili smo mi zakasnili, ili je šumski vlak prerano otišao. Morali smo ići pješke. Tjedan dana prije jedna ekipa izvidila je put i stavila orientacione oznake. Tako smo počeli. Nikada mi nije put do vrha Moslavačke gore bio tako dugačak kao toga dana. Nikada nisam bio tako umoran kao te večeri. Vjerujem, da su isto tako umorni bili i moji mladi planinari. Nitko se i nije tužio na umor, jer, prvi smjer do Humke, vrha Moslavačke gore, je markiran. Jednom smo zgodom, uči rođendana druga Tita, tim markiranim putem išli sve do Garić-grada s planinarama iz Siska. Pohvalili smo tada naše najmlađe planinare.

IZLETI SU IPAK NAJLJEPŠI

Svake nedjelje nekuda putujemo. Pioniri, planinari naše škole, imali su već svoje predstavnike na Triglavu, Snježniku, Risnjaku, Medvednici, Kalniku, Papuku, Cesar gradu i brojnim izletima u bližu okolicu. Šumom obrasla Moslavačka gora, puna historijskih uspomena, nije više tako daleko od našeg mesta kao što je bila, kada u Kutini nije bilo planinarskog društva. Sada se spremamo

u Samoborsko gorje. I roditelji se sve više zanimaju za naše izlete. Pojedini nabavljaju svojim mladim planinarima opremu. Vlado Ilijaš je bio na najviše izleta. Ove godine polazi u VIII. razred. Uzeo je sada omladinsku iskaznicu, a pionirsku, ispunjenu žigovima, umetnuo je u novu, omladinsku. Prije 14 dana, igrajući se na školskom dvorištu, tako je nespretno pao, da je slomio obje kosti — i palčanu i peščanu na desnoj ruci. Vozio sam ga autom u bolnicu. Sada se oporavlja. Molio me da ne idemo prije na Klek, dok on potpuno ne ozdravi.

Ove ćemo nedjelje masovno izaći na Moslavačku goru. Povest ćemo i roditelje naših učenika. Neprestano imamo na umu, da se preko dobro organiziranih izleta mogu i drugi privući u planinarsku organizaciju. Ako nam uspije, uz pomoć Šumarije sagraditi planinarski dom, a uz pomoć poduzeća »Nafta-plin« postaviti novu piramidu-osmatračnicu na vrh Moslavačke gore, onda ćemo biti pravi planinari.

Edvin Rakoš

Na planinama Bosne i Crne Gore

Opis penjačke ekskurzije, koju je na inicijativu autora članka proveo AOPDS »Velebit« u području Maglića, Volujaka i Bioča u vremenu od 3. VIII.—15. VIII. 1954. Sudjelovali su: Ivanka Kosec, Višnja Boltar, Ljerka Zajec, Branko Lukšić, Željko Černić, Ivo Bujan, Nedeljko Jakić, Zdenko Šimunović i Edvin Rakoš.

3. VIII. 1954.

Iz Zagreba krenuli smo večernjim brzim vlakom u 22,30 sati preko Banja Luke za Sarajevo, gdje smo stigli sutradan ujutro sa malim zakašnjenjem. Ovdje smo morali presjedati na uskotračni vlak za Foču, pa kako bi imali direktnu vezu za nju tek uveče, odlučimo ipak da krenemo prvim vlakom, koji polazi u 13,30 sati, sa presjedanjem u Ustiprači. Naše naprtnjače, a da ne govorimo o putnim vrećama koje su sadržavale hranu i tehnički materijal, bile su tako teške, da smo već na prenosu iz novog kolodvora na kolodvor uskotračne željeznice, počeli sumnjati u skori dolazak pod Maglić, na Trnovačko Jezero, gdje smo namjeravali postaviti naš logor. No niti ta težina nije nas smetala da se još natovarimo sa oko 30 kg kruha i sa masom sitnica koje je sada većina otišla kupiti, jer su bile zaboravljene u Zagrebu. Osim toga, zaboravili smo u žurbi lonec i ostali pribor za kuhanje, pa su Šime i Ivo otišli u planinarsko društvo, ne bi li im uspjelo da od njih posudimo te stvari, pošto se nismo mogli pomiriti sa troškom za kupnju novih. Na račun toga bilo je na putu šaljivih upadica, pa nam je vrijeme brzo prolazilo. Strateški potez u zauzimanju sjedala u tom malom vlaku bio je okrunjen »neuspjehom«, jer je »neprijatelj« bio daleko brojniji, tako da nismo mogli odoliti njihovoј navali i ostali smo na koncu bez mjesta za sjedenje. Uspjelo nam je ipak da strpamo sav prtljag na klupu, jer su i mjesta za prtljagu bila puna, a to je izazvalo revolt kod putnika. Svi su se smirili kad su vidjeli da smo »stranci«, osim jednog starog profesora, koji nam je bacio naprtnjače na pod i sjeo na njihovo mjesto. »Profesor« nam je u ovim momentima vrlo dobro došao, jer je svojim nelogičnim upadicama izazvao

opći smijeh, i tako nam podigao već pokolebani moral. Vrućina od suncem zarijanih vagona, i od gužve putnika, izazvala je kod našeg Branka takvu žeđ, da je bio primoran na svakoj stanicici skakati kroz prozor da se napije vode pa da se onda opet istim putem vrati natrag. Gušeći se u dimu, jer ova pruga obiluje dužim i kraćim tunelima, stigli smo i u Ustipraču. To je maleno mjesto, smješteno nedaleko ušća Prače u Drinu, ali je važna željeznička raskrsnica. Kompozicija za Foču bila je postavljena pa smo odmah prenijeli svu prtljagu koja je svojim razmjerom probudila pozornost. Kad smo se svi smjestili, za-

Suva Jezerina — u pozadini Trnovački Durmitor

Foto: E. Rakoš

uzeli smo skoro pola vagona, pa nije čudo što su se putnici bunili, a što opet nas nije nimalo smetalo, jer smo se na to već navikli tokom putovanja i potpuno »otvrdnuli«. Kad su se duhovi malo smirili, izašli smo na svježi zrak, i kao što je običaj na raznim putovanjima, susreli jednog planinara, ovog puta, člana odbora PD »Zelengora« iz Foče, koji nam je, upoznavši se našim namjerama, dao niz uputa i obećanja u vezi našeg daljnog putovanja. Počelo je već iz kolodvora u Foči, gdje su nam sav teret prebacili poštanskim kolima na cibalu Čeotine gdje smo trebali spavati. Ovdje su članovi Brodarskog kluba podigli šatore i stavili ih na uporabu strancima, koji bi došli da se spuste niz Drinu. Prije nas bili su ovdje neki Englezi i Francuzi te neki Indijac i to sam, koji je izazvao divljenje mještana, kad je izjavio da putuje čitavom Evropom sa ciljem u Carigradu, a sada da namjerava pješice preko Maglića na Durmitor. O tom Indijcu su pričali i kada smo se nakon tjedan dana vraćali natrag i vjerujem da se ta tema u raznim varijacijama priča još i danas. Iscrpljeni od putovanja, koje smo dobrim dijelom proveli na nogama, pa zatim od neprospavane noći, te utovara i istovara naše prtljage, požurili smo se sa večeranjem da se onda ispružimo na »puhaljkama« pod šatorima, gdje smo brzo zaspali.

Susretljivošću planinara iz Foče, dobili smo kamion koji nas je prebacio 4 kilometra daleko od Broda na Drini, odakle nas je trebao dalje povesti mali vlak, koji saobraća sa Tjentištem na Sutjesci. Da nismo dobili kamion mislim da bi se toliko izmučili, da bi nam prisjelo daljnje putovanje, ili bi ga produžili za još koji dan. Zahvaljujući razumijevanju Fočanskih planinara, koji su nam pružili sve mogućnosti da nam olakšaju putovanje uspjeli smo još uvek da ne osjetimo stvarnu težinu naše opreme, i želili da to bude što kasnije. Na mostu preko Drine, zadržali smo se nekoliko sati čekajući vlak, pa su to neki od nas iskoristili za kupanje u hladnoj Drini, ili izležavanje pod oskudnim sjenama u blizini pruge. Još u Foči priključila nam se jedna grupa simpatičnih Fočana neplaninara, koji su imali namjeru popeti se na vrh Maglića, i vratiti se kroz par dana natrag. Kad je nakon dugog čekanja stigla i šumska željezница, izniknuo je sa svih strana priličan broj putnika, među kojima smo primijetili mnogo luga. Utovarivši našu prtljavu na jedan otvoreni vagončić razišli smo se po drugim vagončićima sjedajući na utovarene daske ili ugljen. Ne malo nas je začudio spoj između maštine i prvog vagona, koji se je sastojao od malenog već raspucanog drvenog trupca, a koji bi morao izdržati ogroman teret od nekoliko vagona pretovarenih ugljem, drvom, raznom robom i ljudima. Međutim, bezbrižnost koju smo čitali na licima stalnih putnika ove pruge ulila nam je donekle povjerenje, da ćemo ipak još danas stići u Tjentište. Vlak je konačno i pošao i to sa začudujućom brzinom vijugajući kroz usjek brda, prelazeći male drvene mostove koji su sumnjivo škripali, dolje prema jugu, trasom koja je urezana visoko iznad lijeve obale Drine. Drina je svojom bistrom, zelenkasto plavom bojom toliko privlačila pažnju, da smo je pratili sve do mjesta gdje je vlak skrenuo ulijevo u kanjon Sutjeske. Prije toga prolazili smo podnožjem Kmura planine, na kojoj su vrijedni Fočani izgradili planinarski dom na livadi nedaleko samog vrha. U daljinu promatrali smo obronke Vučeva, a u usjeku što ga čini Drina, stari Šćepangrad i Šćepan polje, preko kojih vodi put na Pivsku planinu a preko nje na Durmitor. Na ovome mjestu sastaju se Piva i Tara, a dalje teče bistra Drina, toliko privlačna za splavarenje i kajakaški šport. Na jednom mjestu nedaleko stanice, vlak je stao da napuni mašinu vodom iz jakog izvora sa desne strane pruge. Kao pomagalo za punjenje vodom služio je žlijeb izrađen od dvije daske. Tek što smo krenuli dalje, Stevi je progorila košulja, hlaće i džep u veličini dvodinarke, od žeravice koju je izbacila lokomotiva penjući se malo užbrdo. Nastupila je i opasnost za šatore koji su bili izvan na prtnjača, pa smo ih polijevali vodom.

Zamalo ostavljamo Drinu i ulazimo udesno među klisure u čijem je dnu šumjela Sutjeska. U Čurevu se priključilo još nekoliko vagona i ubrzo nastavljamo do Popovog mosta. Još oko kilometar mogla nas je prevesti lokomotiva, a dalje smo zbog slabe trase morali izaći iz vagona i gurati ih dokle god je bilo moguće, kako bi se što kasnije morali natovariti našom prtljagom. Dogurali smo vagončić do blizu Tjentišta, do koga bi trebalo skoro četvrt sata hoda. Sreća je bila da je trasa išla nešto nizbrdo, tako da se nismo mnogo umorili kod guranja. Šime i još nekoliko naših nisu bili te sreće, jer su gurali drobilicu ispred nas, a ona je bila veoma teška. Istovarivši našu prtljavu na malu livadu pokraj pruge, razdijelili smo teret na jednakе dijelove i krenuli natovareni poput »Šerpa«, put Tjentišta, do jedne prostrane livade gdje smo se malo odmarali. Slijedeća faza bila je nabavka kuhinjskog posuđa iz hotela u Tjentištu.

Nekolicina naših pošla je sa zadatkom da to riješi, pa kad su se uskoro vratili noseći lonce, došlo je do burnog odobravanja, jer je svakome od nas bilo jasno da se na ovakvim napornim ekskurzijama ne može prehrana sastojati isključivo od suhe hrane. Sreća nas je i dalje pratila. Susreli smo starog Imbru sa konji-

U prašumi Suškog potoka

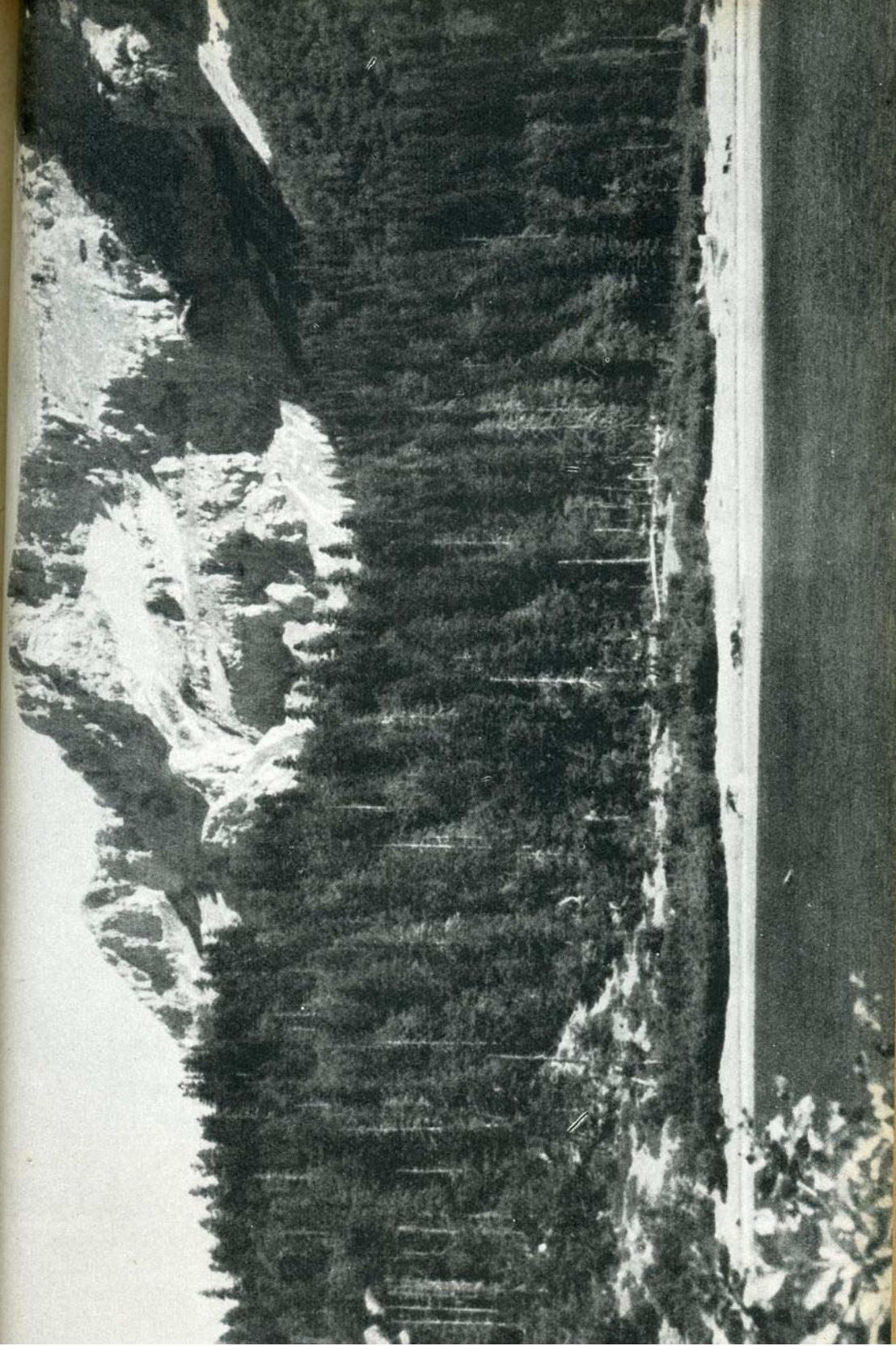
Foto: E. Rakoš

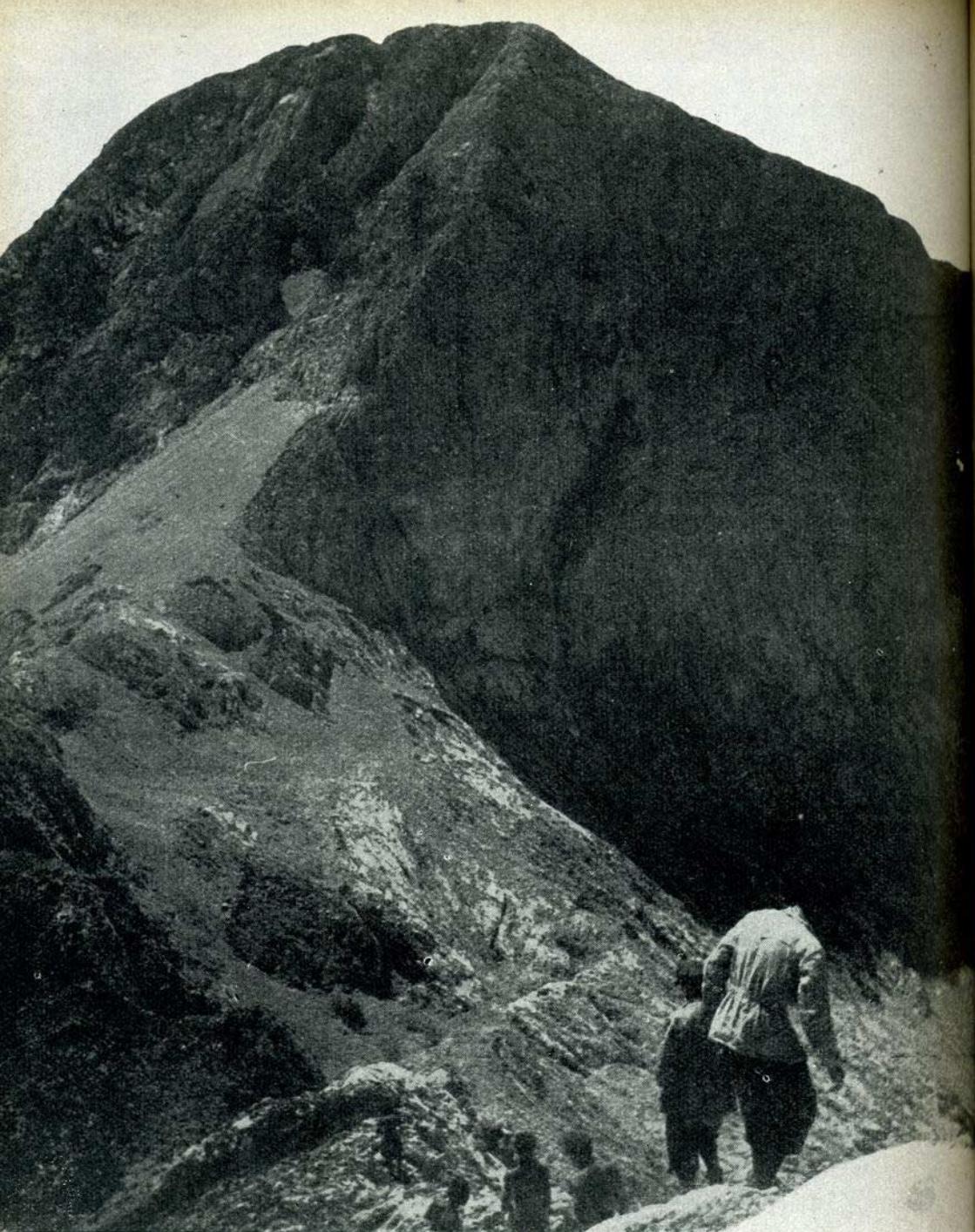
ćem i uspjeli ga nagovoriti da nam za malu nagradu preveze robu do Suhe. Kad smo natovarili konjića, noge su mu malo klecale ali je ipak na povike svoga gospodara krenuo. Put nas je dalje vodio kroz nisku šumu. Divili smo se okretnosti i snazi konjića koji se je na tom terenu sa tolikom težinom sigurno kretao. Na jednom mjestu gdje su i sada bacali kamenje, put je bio potpuno zasut, pa kako je strmina bila i suviše velika nije mogao konjić prijeko. Nije nam drugo preostalo, nego da sav teret prebacimo u dva puta preko sipara dugog oko 50 metara. To nije bilo tako lako, jer novo nabacano kamenje nije se još sleglo pa smo sa vrećama klizili dolje prema Sutjesci. Prošao je i taj dio puta i zamalo smo se našli na mjestu gdje bi trebao biti most preko Sutjeske. Međutim njega nije bilo, pa smo morali svući cipele i čarape kako bi mogli pregaziti vodu. Prelaz je bio dosta veseo. 70 godišnji Imbro, jednostavno je natjerao konjića u vodu i pošao za njim ne svukavši ništa sa sebe. Voda je dosezala nešto iznad koljena, pa ne znam koji su razlozi naveli Imbru da ne skine opanke i čarape, jer ne vjerujem da mu je kasnije bilo ugodno hodati u mokroj obući i hlačama. Višnja je bila slabe sreće, jer se je omaknula na sklizavi kamen i sko-

ro se potpuno okupala. Mi ostali prešli smo prijeko vrlo oprezno, jer nas je slučaj Višnje na to upozorio. Premda je rijeka na tome mjestu bila široka tek nekoliko metara, hladnoća koja nam je ušla u kosti izazvala je bolove. Kada smo se svi skupa našli na drugoj strani na malom puteljičiću, krenuli smo dalje prema Suhoj. Stigli smo pred mrak pa smo brzo, dok se je još malo vidjelo, postavili šatore pod starom lipom pred kućom Miloša Vujičića. Starome Imbri bilo je prekasno da se vraća natrag pa je, povečeravši sa nama, proveo tu noć umotan u jedan od naših šatora.

6. VIII. 1954.

Sunce je tek izašlo, a mi smo bili na nogama, jer smo namjeravali da što prije stignemo na Trnovačko jezero. Premda smo rano ustali, nije nam to puno koristilo, jer smo izgubili mnogo vremena spremanjem logora i traženjem konjića koji bi nam prebacio stvari dalje u Suški potok. Susjedov konjić bio je na posudbi negdje na Sutjesci, pa pošto nije bilo drugih stanovnika (Suhu nastavaju svega dvije obitelji), prepustio nam je Miloš svoga konjića, iako je imao mnogo posla kod kuće, da nam stvari prebací do mjesta gdje više konjić ne bude mogao proći. Krenuli smo dosta kasno, sa još jednim pratiocem, malim ždrebetom, koje se je držalo matere, stalno motajući se oko nje. Neki od naših krenuli su naprijed, što se je kasnije pokazalo lošim, a nas nekolicina ostali smo kraj konjića koji se je vrlo sporo kretao po tom slabo izgrađenom puteljku. U početku, dok je još put bio kako tako dobar, a to je bilo sve do mjesta gdje se od njega odvaja još jedan put udesno na obronke Vratnice, išlo je dobro, no kada smo ušli u šumu povaljenih stabala, onda je nastupio mučan posao na traženju mjesta gdje bi konjić mogao proći. Probijali smo se kroz guštare uz potok prelazeći ga nekoliko puta na mjestima gdje je izgledalo da na suprotnoj strani postoje laganiji prelazi, držeći se uglavnom blizine njegova korita, gdje smo i nailazili na mjestimično ugaženi puteljak. Na jednom mjestu gdje je bio potok isušen, naišli smo na gusto izrasle goleme lepuhe koji su svojom visinom mogli sakriti čovjeka. Nastavili smo uzbrdo u visini malog vodopada, gdje smo se duže zadržali, zbog teške prohodnosti. Nešto kasnije sreća sam se sa poskokom koji se je, barem mi je tako izgledalo, prilično naljutio na mene, jer je podignuvši glavu prema meni žestoko siktao. Još jedan korak i stao bih na njega. Pozvao sam brzo naše »zmijolovce« Šimu i Nedu, koji su odmah dotrčali i loveći ga slučajno usmrtili. Njima je bilo žao što nije ostao živ, ali su ga svejedno uzeli, privezali za jedan štap i ponijeli sa sobom. Probijanje kroz te šume, gdje je na mnogim mjestima trebalo sjeći granje i stabla, ili ih na daleko zaobilaziti, pa strmi usponi i silazi na kojima se trebalo mnogo paziti na konjića, oduzelo nam je mnogo vremena, te smo dosta kasno poslije podne stigli do izvora Suškog potoka. Ovdje smo naišli na prve tragove medvjeda i srna. Daljnji dio puta bio je prestrm za konjića, a osim toga bio je previše zakrčen povaljenim stablima, tako da smo ga morali rasteretiti i na dva puta prenijeti sav prtljag na ledima do Suve Jezerine. Odmarajući se u uvali pokraj izvora, nemalo smo se začudili kada smo čuli povike naših iz šume za koje smo držali da su već na Trnovačkom jezeru. Oni su najprije zalutali udesno prema Vratnici, pa su se spustili dolje do potoka, da opet krenu gore ulijevo ispod Makaza, i tek sada da se spuste dolje da bi se sastali s nama. Dan se već približavao kraju kada smo, raspodijelivši prtljagu, krenuli preko Suve Jezerine pa preko Gradine kroz strme šume stigli na Trnovačko jezero. Vjerujem da je na

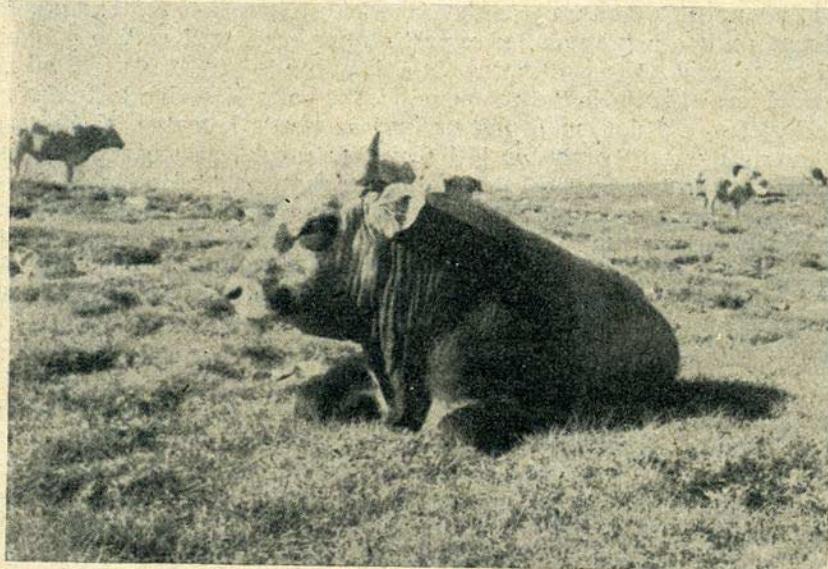

Bioč

Foto: E. Rakoš

svakoga otpao teret od minimum 50 kg, što se je i odrazilo u mnogim odmorima kroz tu šumu, koja nam se sada činila beskrajnō dugom. Mrak je već pao, a mi smo umerni podizali šatore na maloj livadi uz obalu jezera. Djevojke su uspjele još skuhati toplu večeru, iako su bile umorne, jer su nosile isti teret kao i mi. Stigao je i Željko sa Betty i Duff (dvije Engleskinje, učiteljice) On je sa njima ostao jedan dan u Sarajevu, a sada je došao drugim putem i to preko Perućice i Prijedoru na jezero. Nakon obilne tople večere, obukavši svu odjeću koju smo posjedovali, uvukli smo se pod šatore i vrlo brzo zaspali.

Studenci

Foto: E. Rakoš

7. VIII. 1954.

Već rano ujutro probudila nas je hladnoća od vlage rose, koja nam se uvukla u odjeću, pa smo jedva čekali da se pojavi sunce da ugrijemo promrzle udove. Želja nam se doskora ispunila kada je ono izišlo iznad Komova i rasprostrlo svoje zrake preko naših šatora. Međutim, sada je nastala takva vrućina da je istjerala čak i pospance iz šatora, te smo se razmilili u obližnji šumarak tražeći hladovinu. Danas je bio dan određen za odmor pa smo ga nastojali iskoristiti u neradu i zabavi. Šime i Neđo otišli su u lov na zmije, pošto su prije oderali jučerašnjeg poskoka, razapevši kožu na drvo i začudnom brzinom vratili se sa tri riđovke, koje su uhvatili nedaleko logora. Bili su lijepi primjerici, prilično agresivne, naročito kada su im pružali štapove koje su one bjesno grizle, a srdžbu su izražavale jakim psikanjem. Spremiste za njih je ubrzo pronađeno. Bile su to kutije od potrošenog lakomalta na kojima su načinili nekoliko rupa za zrak. Oko 9 sati oživjela je okolina. Iz obližnje šume točno iznad naših šatora pojavilo se uz zvonjavu i meketanje, krdo ovaca među koje su se umješale i krave pa onda i konji, a iza svega toga uz povike i zvižduke nekoliko

pastirica sa preslicama u ruci. Donji dio lica bio im je pokriven crnim rupcем, koji su uskoro skinule. Brzo smo sklopili poznanstvo sa njima, a nedugo zatim neki od naših pokušali su trgovinu sa vunom, mlijekom i kajmakom. U dalnjem razgovoru doznale su da imamo zmije, što nam naravno nisu vjerovale, pa ih je Neđo morao pustiti kako bi se uvjerile u istinitost naših tvrdnji. Kad su naše »ljubimice« počele gmizati pastirice su pobegle uz vrisak, a kad su vidjele da smo mi ostali na mjestu, vratile su se i iz izvjesne udaljenosti promatrале како se naši »zmijari« sa njima zabavljaju. Interesantno je to, da su nam neke od tih pastirica tvrdile da su po prvi put u životu vidjele riđovku, ali su o njima mnogo znale i čule naročito kad im je nedavno jedna njihova drugarica umrla od ugriza, a i među njima je bio sada jedan pastir kome su prije 20 godina odrezali ruku da mu spase život. Od važnijih događaja dana bio je i taj, kada je Šime odigrao ulogu »doktora« i izlječio dvije žene od »teške bolesti«. Jedna je imala ispucane usne od vjetra, a druga, mali plik na koži od uboda komarca. Međutim gore u katunima na Šarenoj Lastvi bio je jedan uistinu ozbiljan slučaj. Jedan malisan igrajući se nespretno je pao i dobio duboku ranu na nozi, koju su mu seljaci povili s kravljom balegom, duhanom i mahovinom. Vjerujem da mu je antitetanus injekcija, koju mu je dao Šime spasila nogu a možda i život. Poslije toga događaja postali su Šime i Neđo stalni abonenti »mlječnog restorana« kako smo mi nazvali katune, i osvježavali se svježim mlijekom kada bi se vraćali sa ture. Poslije podne premjestili smo naš logor nešto dalje od izvora na malu čistinu pokraj jezera. Šatori su bili smješteni tako da je između malih svjetlo-zelenih šatora za noćenje bio postavljen veliki, koji nam je služio za spremište hrane i tehničkog materijala. Kuhinja je bila improvizirana ispod jednog velikog kamena i nadsvodena granjem za zaštitu od sunca i kiše. Dan je osim toga prošao u kupanju u jezeru i u krpanju odjeće, koja nam se je već na putu poderala, što nas je dosta zabrinjavalo, jer smo od sutra trebali praviti penjačke uspone i ture, a rezervne je hlače malo tko imao. Uveče smo uz logorsku vatru izvršili raspored penjačkih naveza i dogovorili se za smjerove, koje ćemo tokom sutrašnjeg dana penjati. Nakon što smo preuzeли tehnički materijal od našeg oružara Ljerke, otišli smo na spavanje.

8. VIII. 1954.

Ulijenili smo se od nerada jučerašnjeg dana, pa nam je bilo teško ustati, no Branko je bio i suviše svojom galamom uporan da smo se nakon dugog protezanja digli i pošli na već skuhani doručak. Materijal i suha hrana bili su spremljeni još jučer, tako da smo uskoro bili spremni za pokret. Krenuli smo iz logora strmo gore, probijajući se kroz nisku klekovicinu, preko sipina na slabo ugaženi put, koji vodi od Šarene Lastve prema Trnovačkom Durmitoru. Stevo je otišao sa Engleskinjama na Maglić, a u logoru je ostao kao dežurni Željko. Svi ostali među kojima sam bio i ja, razmilili smo se po širokom siparu podno Trnovačkog vrha, tražeći pogodnije kamenje za uspon. Kada bi koji od nas došao na sitno kamenje, klizio bi unazad zbog prilične strmine. Stigavši na obronke koji zatvaraju sa sjevera amfiteatar Trn. Durmitora, sjeli smo na mekanu travu da se odmorimo i da pregledamo stijenu, koja se odavle vidjela u čitavoj širini. Izabrali smo smjerove, kojima smo namjeravali danas penjati. Izbor je bio bogat, jer se barijera pružila u smjeru istok-zapad nekoliko kilometara, a izrazdana pličim i dubokim jarugama, davala je mnoge mogućnosti prolaza. Jedni su izabrali stijenu, drugi jaruge, a neki rebra; uglavnom nije bilo

nesuglasica, pa smo se nakon odmora razišli svaki na svoju stranu. Branko i ja imali smo namjeru penjati rebro na lijevom uglu »trapeza« (dio centralne barijere, koji je svojim oblikom odgovarao nazivu koga smo odabrali radi lakše orientacije). Osim toga rebro je na svojem završnom dijelu bilo u obliku kokotove kreste pa smo i taj naziv uzeli za smjer. Od mjesta našeg odmarališta morali smo najprije silaziti u dno sipine, zaobilazeći velike blokove kamenja, da se zatim uspнемo tim visokim siparom do podnožja stijene. Nedaleko nas pripremali su se Šime i Nedо za uspon kroz centralni dio »trapeza«. Nas dvo-

Logor

Foto: E. Rakoš

jica ušli smo u rebro penjući se jedan dio slobodno, da se zatim na jednoj uskoj polici navežemo. Stijena je ovdje bila vrlo kršljiva, pa smo morali biti oprezni kod hvatanja oprimaka, a isto tako da ne srušimo koju gromadu jedan drugome na glavu. Smjer je dosta lijep, sa težim detaljima, dok je dio krešte vrlo interesantan, zbog oštih pločastih tornjića, nažalost vrlo krušljivog kamenja pa je potrebno vrlo oprezno preko njih prelaziti. Na rubu stijene dočekali su nas Ive i Višnja koji su prepenjali svoj smjer, pa smo zajedno otišli malo dalje do ruba gdje su trebali izaći Nedо i Šime. U međuvremenu krstio sam Ivu i Višnju, jer im je to bio prvi prvenstveni smjer, sa okrajkom nylon užeta da su jaukali. Kroz daljnijih pola sata izašla su i ostala dva naveza, pa je nastupilo obilno »krštenje«, poslije koga sam ih za umirenje slikao. Nismo se smjeli dugo zadržavati, jer smo očekivali goste iz Foče, pa smo požurili traverzirajući padinama Trnovačkog Vrha na puteljičić ispod Vlasulje, da što prije stignemo u logor. Uzalud smo ih čekali cijelo poslije podne, jer nisu došli, pa nam je bilo žao što smo se toliko žurili umjesto da uživamo u vidicima. Kada smo prolazili ispod Vlasulje jedva sam otrgao pogled sa njezine sjeverne stijene, za koju me je godinama progonila želja da je prepenjem i to njen centralni dio.

Njen lijevi dio prepenjao sam još prije pet godina sa Mirkom, i taj dio bio je vrlo lijep, ali ovaj centralni je sigurno daleko interesantniji, pa sam često kroz ovih pet godina poželio da se opet jednom nađem ovdje i da pokušam prepenjati i ovaj dio. Jedna grupa Sarajlija i Fočana, ali ne onih koje smo očekivali, posjetili su Maglić i sada su se vraćali natrag. Iskoristili smo priliku da se javimo svojim kućama i predali im karte i pisma da nam bace na poštu, jer je to bila rijetka mogućnost, zbog velike udaljenosti od pošte. Uspjeh koji smo imali danas prepenjavši četiri prvenstvena smjera, morao je biti na neki način proslavljen, pa smo navečer uz logorsku vatrnu, bez alkohola, slušali vredne govore Šime, koji su bili čak i prevodeni na engleski.

Danas smo svi, osim Ljerke koja je ostala dežurna u logoru, krenuli dosta rano prema Trnovačkom Durmitoru, u raznim pravcima po sipini, da se sastanemo iznad oblih glava obraslih klekovicom, u njegovom amfiteatru. Šime i Nedž namjeravali su da ponove smjer, Gropuzzo-Mihaljević u glavi Trnovačkog Durmitora. Glava se je vrlo lijepo vidjela po raspuklini, koja se proteže skoro do vrha, a u gornjoj trećini se razdvaja u obliku slova V. Branko i ja namjeravali smo prepenjati lijevo rebro od »kreste«, koje nam se učinilo laganim i da se onda sastanemo sa Višnjom i Ivankom, koje su u društvu Steve i Engleskinja, krenule prema Bioču, pa da zajedno odaberemo smjerove u stijeni Oštraca (ove smo željeli još danas prepenjati). Ive i Željko otišli su udesno, u namjeri da ponove »uspon žena«. Na sjeveru pojavili su se sumnjivi oblaci, ali ih je snažan vjetar u roku od nekoliko sati potpuno raspršio. Popeli smo se sipinom do njenog početka i od ulaza u smjer »kreste« pošli ulijevo na prvo rebro, za koje smo smatrali da će nam oduzeti najviše pola sata. Međutim, prevarili smo se, jer je smjer bio veoma kršljiv, pun prevjesa, glatkih ploča i balkona, tako da smo tek nakon trosatnog penjanja, probijajući se sa klinovima, uspjeli izaći na rub stijene. Požurili smo se prema vrhu, da dočekamo Šimu i Nedju, a osim toga čekali su nas pod Oštracem Višnja i Ivanka. Na vrhu, sastali smo se sa Ivom i Željkom, koji su se smjestili u jednoj vrtaci i ručali. Vremena nismo imali, ali nas je glad natjerala da im se priključimo. Nedugo iza toga jurio sam sa Brankom po travnatim padinama prema dolje, zaobilazeći uvale i vrtace da se traverzom jednog nižeg grebena uspnemo na sedlo sa kojim je bio vezan sjeverni brid Oštraca. Sa vrha dočekivala nam je naša petorka, jer su nas spazili još na putu. Ostavili smo naprtnjaču na sedlu u maloj udubini stijene, i započeli penjati brdom prema vrhu. Vjetar je još uvijek bio snažan pa smo bili oprezni kod penjanja, da nas koji udarac ne baci, naročito zbog toga jer nismo bili navezani. Na vrhu smo našli naše, koji su se stisnuli iza kamena u zavjetrinu, uživajući u bogatstvu pogleda na sve strane. (Opravdana srdžba kod Višnje i Ivanke ubrzo je nestala, kada smo im ispričali uzroke našeg zakašnjenja.) Sa ovog vrha pružaju se daleki pogledi na jug gdje se jasno ocrtava silhueta Vojnika iznad Nikšića, a iza nje obrisi Sinjajevine. Nešto ulijevo kao na dchvat ruke iznad Pivske visoravn virili su tornjevi Durmitora sa najvišim vrhom Bobotovim Kukom. Pogled nam klizi još ulijevo gdje započinje Pivska visoravan prateći gornje rubove kanjona Pive i dalje sjeveroistočno na kanjon Tare. Sjeverno nam pogled zatvara niz vrhova, čije se kratke strme stijene spuštaju u Presjeku i Sladište. Na jugu u velikoj dužini raširila se izbrzdana plitkim žljebovima stijena Velikog Vitla i time zapriječila vidike prema jugu. Sjeverozapadno, promatrali smo Trnovački Durmitor, njegove velike i strme padine, tražeći ne bi li možda pronašli nekoga od naših. Odmarajući se tako kojih pola sata, odlučili smo da krenemo natrag. Stevo je s Engleskinjama krenuo običnim

putem prema jugu na sedlo da se spusti na mali izvor, a Branko je sišao natrag istim putem kojim smo se popeli, t. j. sjevernim bridom učinivši time prvenstveni silaz. Višnja i Ivanka namjeravale su prepenjati sjeveroistočni greben pa sam im se priključio. Ušli smo u greben sa lijeve strane i po sistemu plitkih

Na vrhu stijene

Foto: E. Rakoš

žljebova stigli za oko 1 sat na vrh. Sam uspon je srednje težak a stijena je doista krušljiva, što je Ivanka imala priliku iskušati na svojoj glavi kada sam joj sa užetom nehotice gurnuo kamen. Odavle prema jugu pruža se divan pogled na Biočke Grede, na Krvava brda, a u dubini Smrekovac, duboku dolinu što je sa zapada zatvaraju ogranci Vilišta. U susjedstvu jugoistočno nadvisio nas je svojim vrhom Veliki Vitao, na čijem vrhu se bjelasa trijangularna piramida. Silazili smo strmim travnim padinama prema sjeverozapadu na Smrekovac, da se zatim preko Boljanića Vrata uspnemo na prevalu ispod Trnovačkog Durmitora. Ovdje smo se sastali sa Brankom i ostalim pa smo nastavili bespućem traverzirajući sipine pod stijenama Trnovačkog Durmitora i zaobišli ga u pravcu zapada na naš već poznati put kojim smo dolazili pod stijenu kada

srno išli na penjanje. Višnja je putem ustanovila da je zaboravila svoju čuturu na vrhu, pa se je htjela vratiti, što joj ne bi baš uspjelo jer se dan približavao kraju.

10. VIII. 1954.

Probudio me je jaki vjetar, koji je tresao šatorom, podižući mu krajeve i time udarajući u razne predmete stvarajući buku, pa sam rano ustao. Danas sam imao namjeru penjati sjeverozapadnu stijenu Maglića sa Brankom, a u toku spremanja odlučile su se Višnja i Ljerka da podu sa nama, pa smo krenuli zajedno. Prilično je bilo kasno kada smo krenuli iz logora i pošli putem koji vodi za Suvu Jezerinu kroz gustu strmu šumu po kojoj vodi dosta široki od ovaca i krava ugaženi put. Prolazimo preko velikih pokošenih livada Suve Jezerine, i nastavljamo desnim rubom na puteljčić koji se strmo uzdiže prema Prijevoru. Sa njega pruža se pogled na veliki dio Volujaka, te na Šarenu Lastvu i Trnovački Durmitor. Put prolazi kroz crnogoričnu šumu u kojoj su podignute nove kolibe katunara koji su iz raznih mjesta sa Sutjeske dotjerali svoje blago na bogatu ispašu. Svratili smo do katuna Vujičića iz Sutjeske i napili se kiseloga mlijeka. Neko vrijeme sjedili smo u njihovom društvu u hladovini bora, razgovarajući o paši, o bolestima, o zmijama, o mnogočemu što je njih i nas zanimalo. Poslije je došao čas snimanja, pa darivanja djece keksima i suhim šljivama, da se na koncu i rastanemo, jer je već bilo podne, a nismo znali koliko još imamo do ispod stijene. Nastavili smo prema našem cilju preko strmog sipara na kojem se kamen takoreći žario od jarkog sunca i nakon kraćeg vremena izbili na mali proplanak. Smjer daljnog uspona nismo mogli točno odrediti jer nam je sjeverozapadni greben, koji se pružio od samog vrha pa sve dolje do livada na Prijevoru, zatvorio vidik na sjeverozapadnu stijenu. Nastavili smo dalje traverzirajući strminu u smjeru grebena kroz rijetku klekadinu. Kada smo prešli greben našli smo se dosta nisko od podnožja stijene, koju smo sada vidjeli u cijeloj njenoj visini i dužini, i što je najlošije, dostup do nje bio je teren pokriven gustom klekadinom. Nakon skoro pola sata mučnog probijanja kroz tu klekadinu, primjetili smo da smo se izgubili daleko više nego na svim penjačkim usponima dosada. Odavle smo uspjeli vidjeti smjerove koje smo namjeravali penjati, a koji su se ukazali kao dvije dosta duboke jaruge sa problematičnim izlazima. Odlučili smo tako, da djevojke idu u desnu, a mi u lijevu jarugu. Do ulaza u stijenu morali smo preći preko sipara, koji je bio jedan od najneugodnijih, koje sam u ovim planinama prolazio. Stijena je bila pola krušljiva, a pola čvrsta sa dosta lijepih detalja. Naročito je bio zanimljiv izlaz preko ploča, koje su bile eksponirane, a osim toga puhalo je snažan vjetar, tako da smo se često morali snažno prilijepiti uz stijenu. Na vrhu su nas već čekale djevojke, koje su izašle iz svog smjera, pa smo zajedno krenuli na glavni vrh. Osim trijangularne oznake naišli smo na kutiju sa štampiljom i upisnu knjigu, koja je donešena ove godine. Usprkos lošeg vremena, koje je bilo prije našeg dolaska na Maglić, broj upisanih posjetilaca bio je od prijašnjih godina daleko veći. Divan je bio pogled odavde na Peručicu, na njene gусте šume, koje još i sada sakrivaju mnogu divljač, pa zatim na livade Prijevara i šume Makaza i Tunjemira, koje se strmo spuštaju u Suški potok. Na sjeveru i sjeveroistoku, na bogatim pašnjacima Snježnice i Vučeva pasla su golema stada ovaca, dok su se u daljinu nazirale planine, koje u svom podnožju sakrivaju gradić Foču. Njima nadesno vidjeli su se kanjoni Pive i Tare. Na zapadu protegao se dugi lanac Volujaka koji se prema sjeveru

strmo spušta u Vrata, dok se prema jugoistoku uzdiže svojim vrhovima Badnja i Studenaca čije se sjeveroistočne strane ruše stijenama u visoke šume iznad Suškog potoka. Sa jednim nizom malih oblih vrhova povezani su ti najviši vrhovi tako da usponi na njih nisu naporni. Vlasulja kao najjužniji i zadnji dio u ovom masivu uzdiže se daleko dolje, sa svojom sjevernom stijenom, čiji su tek gornji dijelovi vidljivi, jer ju sprijeda zatvaraju stijene Trnovačkog Vrha. Na sjeverozapadu razvukao se masiv Zelengore, dok se u daljinu naziru vrhovi nepoznatih nam planina. Nakon obilnog ručka od suhe hrane, krenuli smo preko

Studenci (2294 m)

Foto: E. Rakoš

strmih travnih padina prema južnim vrhovima, od kojih neke zaobilazimo, neke prelazimo dok nismo konačno došli na usjek iz kojega se treba spustiti na jezero. Čitavim putem duvao je snažan vjetar, da smo se potpuno zatvorili u vjetrovke, jer nam je usprkos što je sunce sjalo, bilo hladno. U ovome žlijebu, kojim smo se spustili dolje, bila je zavjetrina, pa nam je postalo tako vruće da smo se i pored toga što smo sve skinuli sa sebe, počeli dobro znojiti. Nakon sipine smo u šumu i na puteljak te se njime spustili na jezero, do našeg logora.

ll. VIII. 1954.

Ostao sam danas u logoru da se odmorim od ture i uspona prošlih dana i da odmorem mogu sutra ići u stijenu Vlasulje, jer sam smatrao da je za uspon potrebno sačuvati dosta snage. U logoru su ostali osim mene i Stevo, Engleskić, a trebao je i Branko, jer je bio dežuran, ali je kasnije otišao sa Višnjom u Trnovački Durmitor na penjanje. Drugi su se također razišli na sve strane. Ljerka i Ivanka pošle su preko Gradine i Suve Jezerine pod zapadnu stijenu Maglića u namjeri da prepenju desno od rebra kojeg smo Mihaljević i ja pre-

penjali 1949. god. Ivo i Šime namjeravali su penjati sjeverozapadnu stijenu Vlasulje, a Nedjo i Željko desni dio centralne barijere Trnovačkog Durmitora. Oko 10 sati pojavio se na rubu šume jedan starac sa jednim mladićem žureći se prema našem logoru. Vesela lica pozdravio nas je i uskoro smo doznali da je on suprug one žene kod koje smo jučer pili mlijeko na katunima pod Prijedorom. Glavobolja koju je imao već nekoliko dana natjerala ga je da nas potraži, jer smo njegovož ženi obećali da će netko od naših, kada bude išao na Maglić, donijeti aspirine, pa nam je on htio uštediti trud. Društvo se je povećalo sa još jednim mladićem, koji je došao iz Bileća, da obide svoje blago, pa smo sjedeći na livadi razgovarali o raznim stvarima. Razgovor bi se i produžio, da nas nije glad natjerala već iza podne da se rastanemo i meni da pripravim nešto toploga za večeru, za naše kada se vrate iz stijene. Branko je stigao među prvima, pa se iako umoran prihvatio dežurstva, t. j. kuhanje, dok je njegova partnerica Višnja otišla da potraži čuturicu, koju je dan prije zaboravila na kamenu ispod vrha. Engleskinje koje su se dosadivale javile su se dobrovoljno da mi sašiju već dobro poderane hlače, koje sam im vrlo brzo uručio. Šivale su ih zajedno, beskonačno dugo i još ih nisu potpuno zakrpale, ali su ipak uspjele da mi ušiju svoje ime u hlačnice. Spuštao se je već mrak kada su se naši vratili, jedino nije bilo Višnje za koju smo se svi zabrinuli. Dosta kasno začuli smo njezine povike iz šume. Dozivala je da netko dođe pred nju sa baterijom. Koliko god smo bili u brizi i srditi brzo smo se umirili, sretni da je sve u redu. Poslije večere pošli su neki od naših gore u katune na sijelo, jer su bili obećali da će doci.

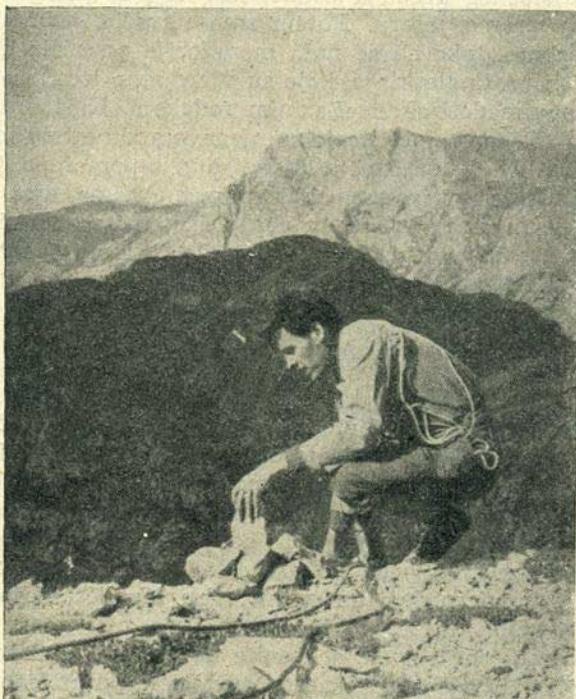
12. VIII. 1954.

Krenuo sam sa Brankom vrlo rano prema Vlasulji, putem preko Trnovačkih koliba i u dugim serpentinama oko oblih glava bili smo za 1 sat pod stijenom. Divna joj je bila slika, kad su je jutarnje zrake sunca obasjale. Promatrali smo je oko pola sata, tražeći pogodne prolaze, da se onda navežemo i krenemo u žlijeb desno od izrazitog kamena. Penjanje kroz tu stijenu pružalo je naročite užitke i zbog teškoće na koje smo nailazili i zbog dosta čvrste stijene, pa smo nakon pet i pol sati izašli na vrh i bili neobično radosni i veseli, premda prilično umorni. Bio je divan dan. Oblaci i magle koje su povremeno zavile pojedine vrhunce, bile su tokom dana rastjerane vjetrom, tako da je poslije podne bilo potpuno vedro. Posjetili smo vrh i upisali se na papirić, a zatim se spustili sjevernim rubom stijene do žlijeba i izveli usput prvenstveni silaz, na put za Trnovačke kolibe. U logoru smo našli novoga gosta, starog Krcuna iz Bileća, u pratnji svoga plašljivog psa, puške i rođaka Laze. U logoru smo doznali da su danas bile i Engleskinje u stijeni. Vodio ih je Željko i Ivo i to u svoj smjer u sjeveroistočnoj stijeni Trnovačkog Durmitora. Ostali naši ponavljali su smjer »Kresta« koju smo Branko i ja pred nekoliko dana prepenjali i sada su se polagano sakupljali jer su pošli u stijenu vrlo kasno.

13. VIII. 1954.

Danas sam imao namjeru da se odmaram, no nakon dobro prospavane noći osjećao sam se odlično pa me Branko nije trebao mnogo nagovaratati da podemo na penjanje. Jučer kad smo prolazili ispod stijene Vlasulje primjetili smo u njenoj desnoj strani nekoliko jaruga, koje su prilično lijepo djelovale,

a zbog strmine izgledale su dosta interesantne i ne odviše jednolične. Branko je svakako htio da penjemo jednu od njih. U logoru smo se dugo zadržali, ni sam ne znam zašto, tako da smo krenuli prilično kasno istim putem kao i jučer, preko Trnovačkih koliba. Sunce je toliko žeglo da smo sustali. Polaganim korakom uspinjali smo se serpentinama i promatrajući neprestano sjevernu stije-

Postavljanje kamene piramide

Foto: E. Rakoš

nu Studenaca, došli smo na pomisao da bi odustali od namjere da penjemo Vlasulju i da se uspnemo preko te stijene koja je pružala lijepi izbor smjerova. Izabrali smo lijevo rebro koje zatvara veliku jarugu sa desne strane i prepenjali ga za oko 1 sat. Nakon odmora krenuli smo po strmim padinama sočne trave na vrh Studenaca (2277 m). Na zapadu duboko dolje na Klekovom dolu a isto tako i na Marcelovom dolu pasla su velika stada ovaca, konja i goveda. Sa vrha sišli smo za čas na prevalu koja spaja odnosno dijeli vrhove Studenaca (sjeverniji 2294) od vrha Studenci (2277 m) koji je južnije, a preko njega prolazi normalni put na vrhove Volujaka ili dalje preko Marcelovog dola prema Gackom. Na snježnom jeziku koji se prilično očuvao od otapanja, jer je bio u sjeni, naišli smo na nekoliko bikova, koji su nas netremice pratili očima iz kojih nismo mogli pročitati njihove namjere, pa smo ih za svaku sigurnost zaobilazili i to u priličnoj udaljenosti. Uspeli smo se zatim na slijedeći vrh Studenaca, koji je na svojem širokom travnatom platou davao obilnu pašu krdu čvrstih bikova. Odavle se vrlo lijepo vidi stijena Vlasulje i to njen sjeverozapadni dio. Lijevu

od nje Trnovački Vrh i Trnovački Durmitor, a još istočnije lanac Komova i Vrste. Na Komove se sjeverno nadovezuju vrhovi koji se dalje vežu sa najsjevernijim vrhom Maglićem. Suški potok se ne vidi, jer ga zastiru manji vrhovi Stapine i Stilca, dok se sjeverozapadno vrlo lijepo vide niži vrhovi koji se nadovezuju jedan na drugoga sa malim prevalama i završe na krajnjem vrhu Badnju (2242 m). Nakon što smo odspavali kojih pola sata, spustili smo se travnatim obroncima istočnog grebena Studenaca, koji se polagano spušta iznad Trnovačkih koliba prema jezeru. Putem smo uhvatili jednu zmiju, koju je Branko uzeo sa sobom, tako da se naša menažerija povećala do broja sedam. U logoru smo naišli na Engleskinje, koje su vjerojatno lomile prste razgovarači sa Lazom i novim došljakom, Lazinim rođakom, Kićanom. Taj novi gost stigao je iz Bileća za jedan dan, što je za njegove godine bilo malo pretjerano, a sa sobom je vodio nekog psa, koji je djelovao vrlo poplašeno. Osim toga imao je talijansku karabinku svu izrezanu narodnim motivima, a sa kojom je, kako je pričao ubio mnogo divljači. Njegov pas došao je kao naručen, jer nam je očistio okolinu od otpadaka hrane i vjerujem da će mu taj dan ostati u nezaboravnoj uspomeni. Uskoro su se vratili i ostali, pa su neki poslije večere otišli u katune na sijelo, a nekolicina nas ostalo je u logoru.

14. VIII. 1954.

Morali smo krenuti u 7 sati ujutro da bi uhvatili vlak u Tjentištu, a za čiji polazak nije nitko znao. Kasno buđenje onih koji su se zadržali na oproštajnoj večeri u katunima, pa rušenje logora, spremanje opreme, čišćenje okoline i t. d., sve je to uvjetovalo da smo krenuli tek u pola 11 sati. Branko je krenuo dva sata ranije, jer je morao natrag na jedan od vrhova Maglića odnijeti knjigu i štampilju, koju je ponio dolje da pokaže ostalima zabunu geodeta koji su u magli postavili te stvari misleći da su na vrhu Maglića. Kićan nas je došao ispratiti i opazivši veliki džepni sat od našeg Nedě, htio ga je svakako kupiti. Ponudio je u početku jednu ovcu, a kasnije uz ovcu i nešto novaca i to bi se vjerojatno popelo i na dvije ovce i »nešto« novaca, da mu Nedě nije dosta brzo priznao da sat ne želi prodati, jer mu ga je otac poklonio. Sunce je već neizdržljivo palilo kada sam sa Višnjom, Ivankom i Ljerkom krenuo preko Suškog potoka za Suhu. Ivo, Šime i Nedě još su neko vrijeme ostali da urede ono što smo mi ostavili. Žurili smo kroz šumu istim putem kojim smo došli prema Suhoj. Težak teret koji smo nosili u naprtnjačama, jer smo sada svu robu moralni nositi na leđima, pa sunce koje je vraški pripeklo, umorilo nas je prilično, tako da smo u Suhu stigli vrlo umorni. Kod Miloša u kući bila je jedino stara majka, koja nam je ponudila svježeg kozjeg mlijeka, koje nam je povratilo snagu. Nismo se mogli dugo ovdje zadržavati, jer smo mislili da nam vlak za kooga su tvrdili sigurno da ide svake subote, kreće iz Tjentišta u 4 sata. Iz divne hladovine koja nas je osvježila u kući, izišli smo opet na upaljeni kamen, dok je zrak titrao od vrućine. Požurili smo se usprkos žege putem uz Sutjesku da nakon prelaza preko nje izaberemo laganiji put i to po novoj trasi pruge, koja je tek mjestimice bila zatrpana kamenjem. Time smo izbjegli bespotrebno perjanje po normalnom putu, koji je iznad trase, a vodi većim dijelom u serpentinama gore pa dolje. Stigavši u Tjentište prvo nam je bilo da pitamo za odlazak vlaka. Kad smo doznali da je upravitelj vlaka upravo sada izašao i da će voz odmah krenuti, ja sam pošao brzo za upraviteljem, da bi u slučaju potrebe zaustavio vlak, dok su djevojke otišle u hotel da vrate kuhinjsko posuđe. Stigao

sam do vlaka u času kada je krenuo, no to me nije smetalo da ga zaustavim i upravniku vlaka rastumačim naše želje i potrebe, tj. da smo umorni, da nosimo težak teret i da ćemo se za čas sakupiti, pa neka nas malo počeka. Kada mi je rekao da će on krenuti sa vlakom naprijed, samo kilometar i po da napuni mašinu vodom, a mi neka se požurimo, prestao sam vjerovati u današnju našu vožnju i počeo kombinirati u satima razne mogućnosti pješačenja. Prošlo je više od pola sata kad sam zadnjim pogledom ispratio vlak, a nitko još nije od naših dolazio. Sada sam počeo razmišljati o Ivi, Nediji, Šimi pa Branku, koji je išao preko Maglića. Gdje su se zadržali? Gdje ćemo se naći? i konačno gdje su djevojke, koje bi trebale već odavno stići? Vrijeme je odmicalo i konačno su stigle. Nedugo iza njih pojavili su se i ostali samo Branka nije bilo. Krenuli smo polako i kada su nam neki seljaci rekli da vlak još стоји na pruzi požurili smo se, ali sa vrlo malo nade da ćemo ga stići. Nakon kojih četvrt sata opazili smo upravnika vlaka, gdje nas čeka iza jedne okuke. Tek u vagonu kada smo mirni i sretni sjeli odbacivši naše naprtnjače prepoznao sam upravnika. On je bio jedan od onih posjetilaca Maglića kojima smo mi dali pisma da nam bace na poštu, kada smo se vraćali preko Trnovačkog jezera. Osim toga u vlaku je već sjedio naš »izgubljeni« Branko pa je raspoloženje usprkos napora bilo na visini. Sunce je već zapadalo, kada smo stigli u Brod na Drini. Naš novi znanac upravnik nije nas ostavio, već nam je putem nabavio svježeg kruha kojeg smo se toliko zaželjeli, nakon tjeđan dana staroga, koji smo zadnji dan jeli. Osim toga putem zaustavio je naš znanac jedan kamion, pa smo se utrpali u njega i odvezli u naše staro prenoćište, do šatora na obali Čeotine.

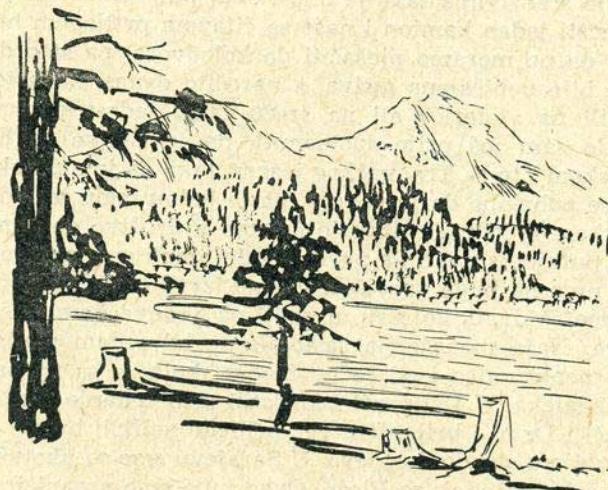
15. VIII. 1954.

Već rano ujutro otišao sam sa Ivom i Šimom na poštu da dignemo obećane novce iz Zagreba, no vratili smo se praznih ruku. Kao što smo do sada imali sreću u prevoznim sredstvima tako je bilo i ovaj put. Vraćajući se u logor primijetili smo na cesti jedan kamion i naše sa čitavom prtljagom na njemu. Naši su uhvatili vezu da ne moramo pješačiti do kolodvora, pa smo dobili kamion. Na kolodvoru je bila uobičajena gužva, a naročito danas, kada je nedjelja, pa su Fočani odlazili na »teferić« ali na sreću samo jednu stanicu u susjedno mjesto. Zaboravio sam još prije spomenuti, da je Željko sa Engleskinjama otišao prema Gackom i to sa Trnovačkog jezera, tako da je naša ekipa bila smanjena. No Šime se pobrinuo da je poveća, pa je jednu malu mačkicu, koja se je šetala po Fočanskom kolodvoru uhvatilo i donio u društvo da nam bude za zavabu. Kad su se putnici iskricali na prvoj stanicu imali smo mnogo mjesta, čak i za spavanje. Da nam ne bude previše dosadno izvadio je Šime ogromnu bjeloušku skoro dva metra dugu, koju su uhvatili na Trnovačkom jezeru i pustili je da šeta vagonom. Naša menažerija sastojala se od sedam zmija od kojih je samo jedna bila neotrovnica i od jedne mačke, koja se sa njima sprijateljila, nedutim samo izdaleka. U Ustiprači iskoristili smo čekanje vlaka za Sarajevo kupanjem u Prači i Drini i brijanjem već prilično velikih brada. Opet gužva u vlaku i gušenje u dimu sve do Sarajeva. U Sarajevu smo se ukotvili u kolodvorskoj restauraciji čekajući vlak za Ploče. Ovog puta smo organizirano uskočili u vlak i zauzeli mjesta i usprkos mnoge prtljage, svaki je imao svoje sjedalo. Umorni od napornog puta, imali smo ozbiljnu namjeru malo prospavati, no navijači »Veleža«, koji su ušli na sljedećoj stanicu, slavili su pobjedu svojih ljubimaca nad »Sarajevom«, sa takvom vikom na svakoj stаници, da je bilo ne-

moguće imalo oko zatvoriti. Pjesma kojom su slavili svoj klub orila je sve do Mostara tako da smo ju naučili svi, pa i oni koji nisu imali ni malo sluha. Ona nam nije samd ostala u ušima, već smo je poslije često pjevali, zviždali a i danas kad se sastanemo u društvu ili na ulici ona nam služi kao pozdrav, podsjećajući nas na »divno« provedenu noć.

16. VIII. 1954.

Oko 4 sata stigli smo u Ploče i ukrcali se u parobrod za Makarsku. Jutro je bilo prilično tmurno. Vjetar je puhao a tmasti oblaci pokrili nebo, pa je bilo sve u sivom, spremajući se za kišu. Na brodu smo se uspjeli nešto bolje oprati, jer nam to nije bilo moguće još od Ustiprače. Neki od naših su legli i spavalii, a drugi su promatrali stijene Biokova, koje su vrlo privlačno djelovale, pa smo se bili odlučili da ćemo iz Makarske jedan dan otići gore. U Makarskoj smo jedva izašli iz broda, jer se na obali okupilo mnoštvo ferijalaca koji su putovali kući. Logor smo smjestili 1 kilometar daleko od grada, iznad obale u jednom masliniku u kojem je bilo već mnoštvo šatora različitih boja, a pripadali su raznim narodnostima. Vrijeme se promijenilo, pa smo poslije podne otisli na kupanje, gdje smo uspjeli brzo zaspati. Naša mala mačkica, pratila nas je čitavim putem i može se pohvaliti kod ostalih da je jedna od rijetkih, koje su proputovale toliki put. Naše zmije su uginule, pa smo ih pobacali, a ostale su na životu Brankova bjelouška i Ljerkina mala riđovka. Ovdje smo proveli još dva dana, uživajući u suncu i vodi, da se onda preko Splita vratimo u Zagreb.

Utisci nakon posjeta kod planinarskih drugova austrijskog Alpenvereina, sekcije Graz

Moram vas odmah upozoriti, da od ovog članka ne očekujete neki određeni i izrazito planinarski, alpinistički opis. Ovi utisci odišu planinarskim osjećajem i željom, da vam prikažem po neku zanimljivu, možda i korisnu sitnicu za naše planinare.

Kao odgovor na gostoprимство, koje je naš Savez ukazao alpinistima iz Graza prigodom njihove ture na Durmitor (vidi »Naše planine« sv. 6—7/54.), primio sam od drugova Sekcije Graz austrijskog Alpenvereina pismeni poziv, da ih prilikom moje već ranije utvrđene planinarske ture po Austriji sa svojom grupom posjetim u Grazu. Članovi moje grupe rado su prihvatili taj prijedlog, i mi smo naš prvobitni program promijenili utoliko, što smo na početku ture umetnuli jednodnevni posjet Grazu. To sam ja ujedno povezao i s određenim propagandnim zadatkom u korist dalnjeg produbljivanja uzajamne planinarske suradnje s tim našim najbližim inozemnim planinarskim susjedima, koji su baš u posljednjih godinu dana pokazali življci interes za naše, osobito za kraške planine.

I tako su dana 2. kolovoza u podne tamošnji planinari, koje smo već iz Zagreba poznavali, dočekali našu malu grupu na kolodvoru u Grazu. — Odmah pri pozdravu, i prije nego smo došli do riječi, bio je za nas skovan program, kako su ga već unaprijed bili pripremili naši gostoljubivi domaćini. I to odmah za dva dana. Čas zatim, lišeni naših rezervnih kovčega punih poznate planinarske kontrabande (konzerva, rezervne garderobe i t. d.), sjedio je svaki od nas, sa svojom naprtnjačom na leđima, kao »socius« na jednom od motornih kotača. Mala kolona razišla se načas po ulicama grada, da nas smjeste na noćenje u privatnim stanovima. Nakon pola sata sjedili smo već pri ručku pozdravljeni glazbom sa zagrebačke radio stanice i čašicom naše domaće šljivovice, u stanu jednog mladog alpiniste, poznatog nam penjača s Durmitora. Tamo su se kasnije skupili i ostali naši gradački znanci-planinari, koji su preuzeли na se zadaču, da nas vode i pokažu nam svoj grad.

PO GRADU

Graz sa svojom zelenom citadelom Schlossberg i na daleko uočljivim karakterističnim »Uhrturmom« ponad i usred starog dijela grada, nije se po svom vanjskom licu mnogo promijenio od unazad tridesetak godina, kad sam posljednji put bio ovdje. Ali se promijenio život u onim tjesnim starim ulicama trgovackog središta grada. Ovaj grad živi danas bujnim i užurbanim tempom velegrada s neprekinutim lancem brojnih automobila, motora i bicikla. Ne smije se zaboraviti da im je tu vrelo — tvornica Puch. Svjetlosni signali i prometni redari iz svojih posmatračnica savršenim mirom i sigurnošću upravljaju tom babilonskom vrevom kao vješti dirigenti orkestrom sa svojih pultova. Promet se odvija mirno; bez nervoze i poremećaja izmjenjuju se prelazi pješaka i vozila kao neki dobro nauljeni tihi mehanizam.

NEŠTO ZA PLANINARE

Podvečer smo posjetili uredovnicu AV, gdje smo podigli naše tamošnje iskaznice. Bili smo se tamо učlanili za uzvrat, što su se gradački »Durmitorijanci« upisali u naše PD »Zagreb«. Poslovnica ima lokal u najprometnijoj ulici i radi cijeli dan. Tu smo imali utisak da se nalazimo u jednom dobro organiziranom turističkom uredu. Tri namještenika ne rade drugo nego poslužuju stranke, koje se neprestano izmjenjuju pred pultom Informacije, upiti, učlanjenje, izleti, saobraćajne veze, cijene, programi, ljetovanja, — sve to spada u djelokrug ove kancelarije, koja se brine za brojne duže ili kraće izlete, ture, kružna putovanja, ljetovanja u planinarskim domovima — u prvom redu za članove, ali i za širu publiku. Tu se izdaje planinarski materijal, užeta, cepini, dereze, šatori i t. d. Sve se to odvija tihо i brzo pod rukovodstvom šefa kancelarije, tajnika društva, koji je plaćena osoba.

I nama kao članovima društva stavili su bez daljnjega na raspolaganje potrebno uže, cepin i izvrsne planinarske geografske karte 1:25.000, posebno za svaku gorsku skupinu koju smo predviđeli u našem programu. Dali su nam besplatno s tim, da ćemo te stvari — pošto se vraćamo preko Jesenica kući — predati usput u Villachu na stanici osobi, koja će nas tamо dočekati, da ne bismo trošili na poštarinu za odašiljanje poštom u Graz. Posjetili smo i jednu od više stručnih i specijalnih trgovina s planinarskim potrepštinama. Priznajem da smo bili iznenadeni onim obiljem i raznolikošću, izborom i kvalitetom najsvremenijih planinarskih artikala svih vrsta, tipa, maraka i fabrikata iz raznih država — i uz primjerene cijene.

Na večeru smo bili pozvani u klupske lokal »Gambrinus«, gdje se sabrao priličan broj gradačkih planinara i planinarki, s kojima smo ugodno proveli večer u planinarskim razgovorima.

SCHÖCKEL

Drugi dan prije podne bio je slobodan za razgledanje muzeja i drugih znamenitosti grada. Bio je krasan sunčani dan. Popodne, da nam se oduže za izlet na Oštrc i Medvednicu, poveli su nas motorima na svoj domaći brije Schöckel, koji je sjeveroistočno od Graza udaljen otprilike kao samoborsko gorje od Zagreba. 20 km dugačka asfaltirana cesta uspinje se do mjesta St. Radegung (714 m) na jugoistočnom podnožju Schöckela, visokog 1445 m. To je s juga uglavnom šumovito brdo, većinom crnogorica. Prostrani vrh u obliku 200—300 metara razvučene obale glavice je travnjak. Prema sjeveru među smrekovim šumama spuštaju se više ili manje strmi pašnjaci, koji čine lijepе skijaške terene sve do mjestanca Semriach, odakle ispod zapadnog pobočja Schöckela vodi cesta dolinom Mure preko sela Andritz do Graza.

Na vrh Schöckela vode dvije žičare. S južne strane iz Radegunga (žičara Seilschwebebahn- s kabinama za po 4 osobe), a sa sjevera od Semriacha (dizalica s otvorenim sjedalicama — Sessellift, chairlift, telesiege).

Da uštedimo na vremenu, koje je bilo potrebno za ostale točke programa, naši domaćini povezli su nas žičnom željeznicom do planinskog doma Stubenberghaus, 1410 m. tik pod vrhom.

Tu nas dočekaše predsjednik, tajnik i šef propagande AV Sekcije Graz, koji su nam pokazali uredaj doma i podarili nas članskom značkom — runolistom.

Sa šetnje po vrhu imali smo divan razgled, osobito prema istoku u humovitu, zelenu daljinu prema mađarskoj granici, a prema jugu preko Graza, duž blistave Mure u popodnevnom suncu, sve do našeg Pohorja, koje se na horizontu u sumaglici plavkasto ocrtavalo.

Ali kad smo ugledali visinsku stanicu gorskog lifta i one žuto-crveno obojene sjedalice, koje su se zavodljivo njihale na žici u lakom povjetarcu, nekome od nas izmakla je glasna želja, da i to iskušamo. 2—3 minute kasnije uskakivali smo — i naši domaćini i mi — rđom u neprekidni niz sjedalica u pokretu, kako su prolazile ispred nas. I već nam je izmicalo tlo pod nogama u dubini pod kutom od 40—70 stupnjeva, a 50—100—200—300 metara iznad vrškova crnogoričkih šuma, gorskih brzica ili pašnjaka, s krasnim pogledom na kotlinu i obrubne gorske kose na sjeveru i zapadu... Vesela vožnja praćena je smijehom, šaljivim primjedbama i dovikivanjem od sjedala k sjedalu, koja slijede jedna za drugim u udaljenosti od nekih 20 metara, dok međusobnom fotografinju »u ljetu« nema kraja... Osjećamo se kao slobodni jastrebovi, koji dođuše ne vrebaju na plijen kao oni iznad nas, ali budnim okom kružimo zrakom, da nakon prekratke vožnje od svega 8 minuta (700 m visinske razlike) opet osjetimo tvrdo tlo pod nogama. Naravno bez zadržavanja — ta šta imamo tražiti u toj tužnoj dolini! — zaskočimo na sjedalice u suprotnom pravcu i natrag na vrh. Ali i to je trajalo opet samo 8 minuta. Zapravo je takav »Sessellift« vesela, lijepa igračka i za planinare.

Nakon sunčanja i odmora na ledinama na vrhu, slijedila je večera sa šumskim jagodama, kojih smo tamo i mi još brali.

Da bude ipak i malo planinarenja (jer, u povjerenju: žičara iz 19 sati više ne vozi) odlučili smo da se vratimo pješke nekom strmom kraticom preko pećina, strmina, kroz koprive i trnje. Sreća što smo bili planinarski opremljeni. Za 70 minuta sjedili smo opet na motorima put Graza, odakle smo s ugodnim uspomenama slijedećeg jutra otputovali prema našim pravim planinarskim ciljevima, uvjereni, da su nam gradački drugovi-planinari htjeli dobro boljim uzvratiti.

Naša tura na Dachstein

Naša tura po austrijskim Alpama započela je u gorju Dachstein. Prije opisa same ture dajem vam sliku tog gorja.

Skupina Dachsteina leži na sjeverozapadnoj granici Štajerske i u južnom dijelu Gornje Austrije, s juga t. zv. Salzkammerguta. Ovaj gorski sklop izdiže se s juga iz doline rijeke Enns odnosno s visoravni Ramsau i spušta k sjeveru prema rijeci Traun, Hallstattskom jezeru i u dolinu Gosau s istoimenim jezerima. Okružuju ga okolne gorske skupine i to s juga Niske Ture (Niedere Tauern), sa sjevera Mrtvo gorje (Totes Gebirge), dok mu se na zapadu nalazi Tennengebirge.

Po geološkom sastavu jezgra Dachsteina jest tvrdi vapnenac, dok grebenska kosa Gosau pokazuje i dolomitne sastojine. Dok se Dachstein iz svoje podniece s istočne strane razmjerno umjerenog diže, dotle je sa sjevera i zapada strmi, a s juga gotovo 1000 m. okomito iskače kao čuvena Južna stijena Dachsteina (Südwand). Centralna skupina, nad kojom dominira najviši vrh Hoher Dachstein (2995 m), nosi 2 stalna snježišta ispod Južne stijene i 8 glečera, od kojih su 4 veća čitavi masiv raskidala u više oštih odijeljenih grebenskih skupina. To je osim slikovitosti i planinarski zanimljivo, jer pored spomenutog najvišeg vrha i za penjanje toliko privlačive Južne stijene redaju se tu vrlo interesantni i lakše, ali i teže pristupačni ciljevi — vrhovi. To su na pr. Torstein (2947 m), Hoher i Kleiner Gjaidstein (2792 i 2483 m), Taubenkogel (2301 m), Hohes i Niederes Kreuz (2808 i 2654 m), Mitterspitze (2923 m) Grosser i Kleiner Koppenkarstein (2865 i 2832 m) i t. d. Nijedan od vrhova u Dachsteinu nije pokriven stalnim snijegom i ledom.

Svi glečeri (osim najmanjega, Edelgriess 1,2 km²) spuštaju se s južnih visova po sjevernim padinama. 4 veća su Hallstattski (6 km²), Vel. Gosau, Schladming i Schneeloch glečer, a 4 manja su Mali Gosau, sjeverni i južni Torsteinski i Edelgriess glečer. U području Dachsteina spadaju i 4 jezera. Sjeveroistočno od Hallstattskog glečera na visini od 1909 m maleno Eissee, sjeverozapadno od vrha ispod Gosau glečera omanje stražnje Gosau jezero (cca 1100 m nad morem) i Mlaka (oko 1000 m n. m.), te poveće Prednje Gosau jezero (oko 930 m n. m.), a na sjeveru se isteglo najveće Hallstattsko jezero.

Osim penjačkih smjerova i uspona — ponajviše s južne strane — ima više planinarskih težih ili lakših pristupa, od kojih su najpoznatiji onaj preko Guttenberghausa s jugoistoka, kroz dolinu Gosau sa sjeverozapada, kroz dolinu Echern s Hallstattskog jezera sa sjevera ili iz Obertrauna preko Krippenecka sa sjeveroistoka. Taj smo, iako je nešto duži, mi izabrali za uspon. Razlog je bio taj, što smo usput htjeli da posjetimo čuvenu ledenu špilju.

Opapriličke 1 km južnije od Hallstattskog jezera staje brzi vlak u mjestancu Obertraun ispod brda Saarstein (1976 m). Nakon prvog kilometra ceste za Hallstatt preko rijeke Traun odvaja se nalijevo nova cesta do dolinske stanice žične željeznice (Seilschwebebahn). Za 8 minuta digla nas je ova žična željeznica u visinu od nekih 1350 m na Schönberghütte, ishodište za ledenu špilju, koja leži oko 100 m više. Sa spomenute ceste u dolini može se za dobra 2 sata hoda ovamо stići markiranim jahaćim putem u mnogim zavojima. Mi smo pretpostavili žičaru zato, jer smo još istog dana htjeli doći do Simonyhütte, zadnjeg plani-

narskog doma pod Hallstattskim glečerom. No to je bio — kako ćete čuti — račun bez krčmara.

Pošli smo da vidimo ledenu špilju. To je svakako prvorazredna turistička atrakcija. Ulaz u špilju zatvoren je teškim drvenim vratima, da unutra ne bi provalila toplina. U špilji je stalna temperatura oko ništice. — Pod vrlo efektno smještenom električnom rasvjjetom prolazi se dobro izrađenim putovima i stepenicama 4—5 km kroz tjesne hodnike ili prostrane dvorane pune krasnih ledenih ukrasa, figura, zamrznutih vodopada, ledenih stalaktita i stalagmita, dok se nakon nekih sat i po izade kroz drugi izlaz na svijetlo sunca.

No mi nismo bili sreće, da tog dana još ugledamo svijetlo sunca. Vani je padala sitna kiša, a oblaci se sve niže spuštaju. Bilo je podne. Zavukli smo se u dom u nadi da ćemo tokom popodneva ipak moći nastaviti put. Međutim kiša je padala sve jače, tako da smo u prepunoj kući morali osigurati ležaje za tu noć. Naše se raspoloženje donekle popravilo, kad smo iznenada začuli našu riječ. To je pridošla jedna do kože prokisla grupa Novosađana, koji su se nalazili na kružnom putovanju po Austriji. Htjeli su s nama poći na Dachstein — no drugog jutra su iščezli.

Odavde t. j. od Schönberghütte do Simonyhütte ima 5—6 sati hoda. S teškim naprtnjačama za turu od 14 dana, s cepinima,erezama i užetom nije to baš užitak. Ali nam je to sasvim neočekivano bilo olakšano. Pri izlasku iz kuće sutradan u 6 sati ujutro nazovemo »dobro jutro« nekim radnicima, koji nam ponude, da će našu prtljagu žičarom za materijal poslati na vrh Hoher Krippenstein (2105 m), gdje se gradi stanica za novu turističku žičnu željeznicu. Naš je put vodio u tom smjeru, ali nekih 400 metara ispod tog vrha. Hh, malo nam je svima zapela riječ, ali grozničave misli su nam bile jednake. Prvo: ponuda je previše zamamna, a da ne bude sumnjiva; drugo: ako prihvativimo, treba se penjati 400 metara na vrh po naše naprtnjače; treće: ako ih tamo nađemo, koliko ćemo za to platiti; četvrto: koliko vremena time gubimo; peto: koliko smo snaže prištedjeli pri strmom usponu od oko 800 metara bez tereta. A pred nama se upravo ispriječila neugodna strma pećina visoka 2—300 metara... Mučna šutnja izgleda da je radnicima predugo trajala: Zbogom, ako ne ćete... Ali gle, mi smo ipak htjeli. Kao da su vikli tome, skinuli su nam naprtnjače s leđa (a nama je bilo kao da su nam ih otkinuli od srca!) s riječima: za četvrt sata bit će stvari gore, a vi ćete stići za 2 sata. I bilo je tako.

Nakon pedesetak metara pašnjaka započinje markirana strma staza preko visokog kamenja. Oh, kako je to divno i lako bez tereta!... Naglo se uspinjemo 100—200—300 metara. I sunce se već popelo — bit će oko 7 sati. Izidosmo na čistinu; s lijeva nam je lijepi čunj Däumelkogel (1986 m), dalje desno naprijed ugledamo žice na potpornjima sve do oblog vrha. To je Hoher Krippenstein. Naš put se vijuga preko neravne kamenite visoravnii bez drvlja, s malo vrtača, malo trave, cvijeća i mahovine. Raskrsnica staza, putokaz bez natpisa — od crvene odvaja se desno plava markacija. Na to su nas upozorili. Desno, po sklikoj travi, skreće slabo ishodani nogostup, a lijevo vodi put uzbrdo; prelazimo krpe snijega, vidjici su sve ljepši i oko 8 sati eto nas na gornjem kraju žičare, tik pod vrhom Hoher Krippensteina. Tu se radi — gradi. Dovikuju nam: dobro jutro, vaše su stvari stigle... Odlanulo nam je: hvala, hvala — i par cigareta....

Kad smo već morali ovamo mimo programa, idemo i na vrh — 2105 metara. — Rastrgnani oblaci i magle nakon sinočne kiše još su plovili tu i tamo i prekrili načas neke daleke vrhunce, ali je vidik bio bistar. Doista krasno razgle-

dište. Tik pod nama, 1500 m duboko, ljeska se u suncu olovno-plavo Hallstattsко jezero, iz kojega se na sjever, poput zmije, vijuga rijeka Traun, dalje u zelenilu lječilište Goisern i željeznička pruga prema Ischlu. S istoka nam je Saarstein, na zapadu pred nama dugačka brdovita kamenita visoravan — naš daljnji put. To su oni znameniti skijaški tereni pod Dachsteinom. Sa izvrsne planinarske karte 1:25.000, lako i jasno čitamo sve što nam oko obuhvaća. Ha, eno tamo daleko desno od onoga glečera, visoko na pećini nešto se bijeli... nije li to... Dakako da jest — de, vidi na karti. Ta to je Simonyhütte. A ona pozadina, kao tamni okvir sličan glavi šećera — to je Schöberl (2132 m); iza njega zatvara nam horizont dugački greben sa Hoher Kreuz i t. d. E, onda bi na lijevo morao biti i sam Dachstein, cnaj vrh s maglenom kapom. Ali nije, to je visoka kosa Taubenkogela i Gjaidsteina, koja se naprijed ispružila kao kulisa, tako da se Dachstein ne može vidjeti.

Već je 9 sati. Treba poći dalje, ali sada s potpunom prtljagom. Strmo niz-brdo, smjer zapad, cilj Krippeneck (1768 m) i 10 minuta dalje planinarski dom na Gjaidalmu, (1739 m), — ono što Slovenci zovu planinu, a mi bismo rekli gorski pašnjak. Trajanje hoda sat i pol, ako izabereš onu pravu, lijevu markaciju. Mi smo izabrali desnu i spustili se preduboko — do Krippenbrunna, pa smo obilazeći preko Krippengasse izgubili $\frac{3}{4}$ sata vremena.

Od Gjaidalma ide dobro markirana, ali neinteresantna 2 sata hoda duga planinarska staza gore dolje, desno lijevo u visinu oko 1800 metara, kroz Seickenklamm (tu se desno odvaja put za Wiesberghaus — vidi niže —) i dalje do Zirmgrube, sa slabim vrutkom vode. Bilo je oko 14 sati i sunce je pripeklo; ni daška vjetra, a pred nama oko 200 m visoka, vrlo strma stijena. Kozja staza ide okomito gore, naprtnjača vuče dolje, a mi znojni u sredini... I naš inače blagoglagoljivi drug je zamuknuo... Za po sata, na cca 2000 m visine ispadosmo na krasni jahaći put, gdje smo naišli na naslaganu hrpu cjepanica i malu tablu s bilješkom, da bi se opskrbnik veoma radovao, ako mu svaki donese bar jednu cjepanicu. Još i to..., ali meko planinarsko srce i taj dom na dohvati ruke (oko 2 km daleko, 200 m visoko)... pa hajde, tko cjepanicu, tko kladicu — i tako oko 16 sati stigosmo do Simonyhütte (2206 m).

Kuća stoji na eksponiranoj uzvisini, s krasnim pogledom na Hallstattski glečer i pri dnu na njegovo maleno jezerce Eissee, te na okolne grebene. Dom je pun planinara; dolaze... odlaze, vreva, smijeh. — Nekoliko profesionalnih vodiča svojom snažnom pojavom, stalno dobroćudno nasmijanim licem s indijskog bakrenom bojom lica, planinarski na tirolsku odjeveni ulijevaju povjerenje (po 150 šilinga dnevno). Dogovaraju ture za sutra i pomalo uveličavaju opasnosti. Mi, kao i većina, ne trebamo vodiča. Šteta što je već prekasno da još danas podemo na vrh. Bogzna kakvo će vrijeme biti sutra.

Za večeru pojeli smo naše »Bergsteigeressen«. To je u svim domovima obligatorno, jednostavno i dosta obilno jelo, koje možeš naručiti za svaki obrok uza znatno jeftiniju cijenu od ostalih jela po jelovniku. Još prije spavanja — sa zalazom sunca, — dogovorili smo rani polazak na vrh Dachsteina s dvojicom Nijemaca, koji su nam se priključili hoteći od nas usput dobiti razne informacije za njihov skori put u Jugoslaviju na ljetovanje.

Vedro jutro izvuklo je još prije 6 sati sve planinare iz kuće. Po suncu smo se spustili oko 100 met. na donji jezik glečera, koji treba preći po cijeloj njegovoj duljini na putu za vrh. Glečer je dug oko 3 km od donjeg kraja do vrha i Južne stijene Dachsteina, a širok oko 2 km između grebena Gjaidsteina (istočno) i grebena Hohes Kreusa (zapadno). Počinje u visini od 2100 m te se uspinje do

2850 m pod pećinom glavnog vrha Dachsteina. Uspon mu je većinom umjeren, u prosjeku 25%, i spada među blage, neopasne glečere bez mnogo pukotina. Prvu trećinu glečera prešli smo bez dereza, jer nije bilo prestrmo i led je još bio pokriven naslagom od par centimetara novog snijega. Negdje oko 2400 m visine, gdje je strmina postala jača, navezali smo dereze i tako smo za možda 1 sat hoda po izgaženoj stazi u snijegu stigli do Unterer i Oberer Eisstein, dvije samotne kamene pećine, koje su sred glečera iskočile poput dva trna. Odavde se nastavio blaži uspon, ali po dubljem snijegu, a magle su nas sasvim okružile. Više nismo zdesna u visini primjećivali onih 5—6 krasnih ledenih tornjeva, koji su na gornjem rubu glečera izrasli nekih 10—15 metara. I vjetar je postao neugodan. Još malo, i nakon ukupno 2 sata naše glečerske šetnje »odvuzlali« smo dereze pred skloništem na Dachsteinwarте (2740 m). To je omiljelo izgledište u jezovitu provaliju Južne stijene, gdje se sastaje više puteva s južne strane. U dupko punom skloništu bilo je tek mesta da stojeći popijemo vrući čaj...

Zapravo je po našem prvobitnom programu tu bio krajnji cilj naše ture po Dachsteinu, koju smo poduzeli ne s namjerom da se uspnemo na vrh, nego da kao predvježbu za naše daljnje glečerske uspone pokušamo prelaz preko glečera s onim našim drugovima, koji još nisu poznavali glečere. Tim više nam je bilo žao, što smo se na takvom krasnom izgledištu našli sred vjetra i magle. Neodlučnji i zlovoljni smo se vrzli po skloništu i slušali što namjeravaju drugi planinari. Tada naša poduzetna drugarica u grupi, čuvši da se na vrh vere pomoću žica i klinova (a to ona osobito voli), odluči da i mi podđemo na vrh. Izgovor s maglom i burom nije više vrijedio. Pošli smo za drugima, bez ruksaka, bez dereza. Najprije nekih pola sata prilično strmo po teškom, izgaženom snijegu skoro do koljena. Tada je započeo uspon po stijeni, još 150 m uvis, gotovo sasvim okomito gore, uglavnom po klinovima i žicama i kroz 2 kaminčića. Stijena je bila mokra i klizava; neki oprimci i preko 1 metar raskorake prirodne stepenice bile su problematične. Vjetar je stao, ali je magla bila — rekao bih na sreću — tako gusta, da se nije razabiralo na više od 3 metra ni gore ni dolje ni ustranu, tako da je sva pažnja bila usredotočena na ruke, noge i taj komadić pećine pod njima. K tome još, usprkos nevremenu, gusti promet u oba smjera na toj »pruzi«, međusobno uklanjanje, dovikivanje i primjedbe istodobno su otežavale, ali i razvedravale raspoloženje i situaciju. Nakon pola sata ovog — doslovce — veranja i balansiranja bili smo na vrhu Hoher Dachsteina, 2995 metara, odnosno 3004 metara prema nekim kartama i oznaci na samom vrhu pod drvenim križem.

Vrh čine dvije do tri rascijepljene pećine, na kojima se može kako tako smjestiti 20—30 ljudi.... Najprije grlenje od oduševljenja, zatim komadić čokolade u slavu toga i onda olovka za upis na ceduljicu, što smo jedva pronašli u džepu — jer je knjiga bila ispisana... Stampilje, kao ni na drugim vrhovima u Austriji, nismo našli. Na vrhu je vladalo općenito veselo raspoloženje osobito kad su se magle oko nas stale kidati. Domala nam je sunce osvjetljivalo izgled sad na jednu, sad na drugu stranu. Na časove se ukazao Grossglockner ili Juliske Alpe i pred njima Niske i Visoke Ture; ili pod našma zastrašujuća dubina Južne stijene i pod njom zelena visoravan Ramsau; na jugozapadu Zillertalske Alpe, sad opet zapadno Tennengebirge i Salzburške Alpe, pa na sjeverozapadu Gosau glečer s oba jezera pod njim, a uokolo mnogi vrhunci Dachsteina. Sve to u brzini izmjene otvaranja i skrivanja horizonta nismo mogli pomoću karata provjeriti.

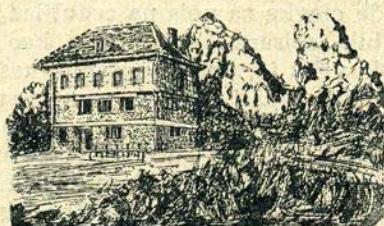
Ukratko, bili smo zadovoljni i nakon pola sata uživanja krenusmo natrag s ponovnom poukom, da se planinar ne smije uvijek dati zastrašiti ni zaustaviti momentanim slabim vremenom na jednom mjestu. Naša je drugarica — bar ovaj put — imala pravo; samo njoj smo imali zahvaliti, da smo došli do vrha.

Povratak je slijedio istim putem. Put nizbrdo je brži i kraći, i zato će i opis biti kraći. Malo po magli i malo po suncu, koje je — baš je bilo podne — otopilo površni snijeg s ledene podloge, morali smo oprezno hodati s derezama. Voda otopljenog snijega je potocima tekla izdubenim žljebovima i pukotinama. Preko pukotina valjalo je korake vrlo pažljivo odmjeriti i po koji puta i preskakivati. Zato smo se odmaknuli sa sredine glečera bliže k zapadnom rubu, gdje je preko morenskog šljunka bilo lakše hodati po ledu. Užetom se ipak nismo moral poslužiti na cijeloj toj turi.

Vrativši se na dom uzeli smo svoje stvari i odmah krenuli za Hallstatt. Dobri jahači put, gusto posut mnogobrojnim alpskim cvijećem, vodi istočno ispod Wildkarkogela (2159 m), Ochsenkarkogela (2218 m) i Grünkogela (1895 m), planinarskog doma na Wiesberghöhe (1883 m). Dovde smo hodali sat i po. I tu su nam ponudili da nam sa žičarom otpreme naprtnjače do Hallstatta, ali nam se to činilo preskupim, a i baš smo bili u dobroj kondiciji. Odavde je započeo nagli spust u mnogim serpentinama, pa zatim kroz šumu. Horizont nam se sve više sužavao; tonuli smo sve dublje, kad nam se na jednom zaokretu poput bljeska ukaže, možda 1000 metara ispod nas, stisnuto među zeleno obraslim stijenama dvotisućnjaka, modro-modro Hallstattsко jezero. No začas nam se i ta slika izgubila, i mi se doskora zaustavismo pred skloništem Tiergartenhütte (1460 m), da se okrijepimo jabučnim sokom. Bilo je blizu 17 sati. Još dva dobra sata i mi smo dolje. Opet jedan jači spust kroz šumu, kada put skrene prema istoku i izade na cestu u dolini Echern pod stijenom Hirlatz. S lijeve strane nas prati divlji i zapjenjeni gorski potok Waldbach. Silne vodene mase ruše se u skokovima i slapovima s tolikom grmljavom, da ne razumijemo svoje riječi. Silaz postaje sve ugodniji, dolina se širi — još samo 20 minuta hoda kroz livate i vrtove... I napokon tu smo! Prva kuća u Hallstattu je toliko željno isčekivano dolinsko planinarsko sklonište.

Danas smo se nahodali; 1000 metara gore na vrh Dachsteina, i 2500 metara dolje — dovde. Divno je bilo, ali i dosta je bilo.

Nastojao sam vas upoznati s Dachsteinom, jednom od najprivlačnijih planina u Austriji i za inozemne planinare. Prikazao sam vam ga onako, kako smo ga mi proživjeli — kao lijepi, sunčani, privlačivi Dachstein. Ali on znade biti tmuran, okrutan i pogibeljan. Sjetite se samo katastrofe u travnju 1954.

Po jugoistoku i jugu naše domovine

KROZ BOKU DO DUBROVNIKA

(Svršetak)

U rano prijepodne krenuli smo autobusom prema Dubrovniku. Cesta se odmah od Budve uspinje oštrom serpentinama do nevisokog sedla sa kojeg opazimo oveliko Grbaljsko krško polje, obrasio kukuruzom i pšenicom. Uokolo, na obroncima, terasasto su se uzdizali vinogradi, među kojima su se tamno zelenili maslinici. Vegetacija je ovdje vrlo bujna, a blijesedivkasto bjelilo kamena zamjenjuje zelenilo lovorovog i kupinovog grmlja, gustih maslinika i rodnih vinograda, dok se uz kuće povijaju mnoga agrumova stabla pod teškim, još nezrelim plodovima. Na Grbaljskom polju, koje se prema jugu otvara moru, smještio se nekoliko malih i razbacanih sela, od kojih smo mi, vozeći se cestom, dotakli Lastvu (Grbaljsku) i Sutvaru. Od Sutvare stadosmo se opet uspinjati do prevale Trojica, na kojoj stoje napuštena austrougarska granična utvrđenja na nekadašnjoj granici Crne Gore. Sa Trojice odlaze ceste u četiri razna smjera: jedna se odvaja na istok; to je strma Lovćenska cesta, koja vodi preko Njegoša i Cetinja u Titograd; prema zapadu odlazi druga, koja završava na obali Titanskog zaljeva, dok je trećom, sa juga dohvrtao naš autobus, da bi onda produžio sjevernom, zadnjom cestom, prema Kotoru. U Kotor stigosmo oko po-dneva.

Zupski zaljev

Foto: J. Kušan

Kotor se stisnuo na krajnjem unutrašnjem dijelu duboko izvučenog zaledja Boke Kotorske. Na mjestu današnjeg Kotorra, već u doba Rimljana stajala je rimska kolonija Ascrivium. U VI. vijeku n. e. potpade ona pod Bizantsko carstvo. Kasnije, od X. vijeka do 1368. godine Kotor je pod vlašću srpskih vladara,

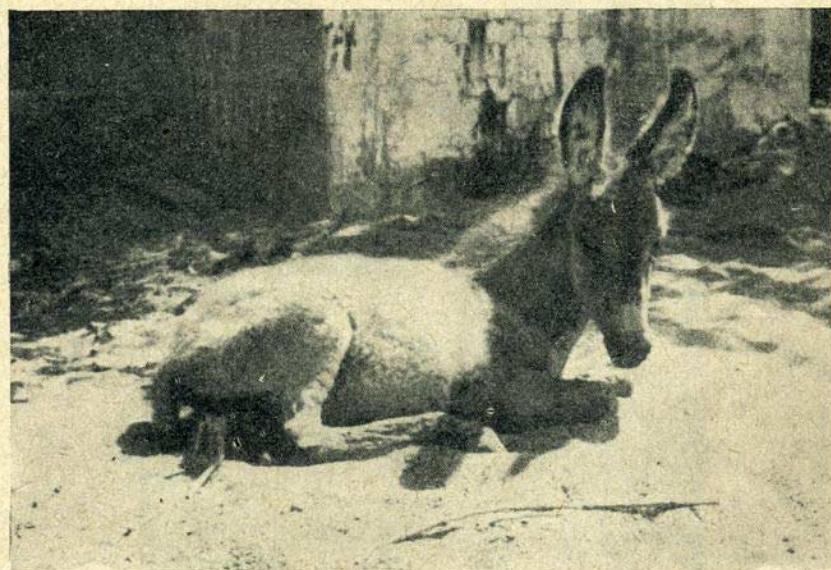
U staroj luci Dubrovnika

Foto: J. Kušan

a te godine, poslije smrti kralja Uroša, prelazi u ruke hrvatsko-ugarskih kraljeva, koji ga drže do godine 1420. kad ga zauzima Mletačka republika. Pod vlašću Mlečana bio je do njihove propasti. U Napoleonovo doba pripojen je Ilirskim provincijama, a po njegovom slomu dobiva ga Austro-ugarska monarhija do 1918 g. Sam Kotor naslanja se prema istoku na brežuljak sv. Ivana na kojem se nalazi stara tvrđava. Grad i brežuljak opasani su bedemima, koji su još i danas prilično očuvani, i daju Kotoru izgled srednjovjekovnog gradića. Od starijih građevina osim tvrđave zanimljiv je gradski toranj iz 1602. godine i katedrala sv. Trifuna. Katedrala je građena u IX. stoljeću u romanskom stilu, a kasnije, u XIV. stoljeću prepravljena je i od tada do danas arhitektonski joj se oblik nije bitno mijenjao, iako su joj za popravaka dodavani neki gotski elementi. Također je dobro uščuvana i kapela sv. Luke iz godine 1195. Zanimljivo je napomenuti, da Turci nisu nikada osvojili Kotor, iako su ga nekoliko

puta snažno napali i opsjedali. Mi se u Kotoru nismo dugo zadržavali već smo kasno poslije podne autobusom nastavili put prema Dubrovniku.

Cesta vijuga obalom Boke držeći se izohipse i ne odstupajući ni časka sa nje. Prođosmo Perast, znamenit po svojim sposobnim kapetanima i pomorskoj

Bez briga...

Foto: J. Kušan

Školi za ruske pomorce u doba Petra Velikoga i uskoro se nađosmo u Risnu. Risan je u doba Grka, Ilira i Rimljana bio glavno mjesto Boke Kotorske, a kasnije je postao važna luka za izvoz stoke iz Crne Gore i uvoz robe u nju. Poslije I. svjetskog rata važnost mu je naglo spala. Nešto u unutrašnjosti od Risna nalaze se Krivošijska sela Ledenice, Crkvica i Unirine poznata po »Krivošijskom ustanku« iz godine 1869., kojom prilikom bila potučena austrougarska kaznena ekspedicija i generali prisiljeni na mirne pregovore. Autobusom iz Risna produžimo kroz Morinj, Kamenare i Zeleniku do Hercegnovog. U Hercegnovom, koji se nalazi nasuprot ulaza u Boku već smo iz daljine opazili ostatke stare, kako smo kasnije saznali, španjolske tvrđave sagrađene 1537. god. sa dvije kule; Forte di mare (Morskom utvrdom) i Kandi-kulom. U mjestu se pak tu i tamo naziru ruševine slabo uščuvanih bedema. Hercegnovi je osnovao i prvi put utvrdio Stjepan Kotromanić 1373. g. Kasnije je on prešao u ruke Stjepana Kosača i njegovih sinova. Dva puta su ga izmjenično osvajali Turci i Mlečani, a 1738. g. dobilą ga je Austrija. Potom opet prelazi u ruke Francuza, da bi opet bio vraćen austrougarskoj monarhiji, pod čijom vlašću ostaje do njenog sloma 1918. g. Hercegnovi je svakako jedno od najljepših mesta u Boki i na južnom Jadranu. Okolina mu je obrasla pitomim kestenom, smokvama, lovovom, cipresama i narandžama, od čega su kesten i narandža najvažniji produkt Boke.

Vožnja autobusom oko Boke veoma je zanimljiva i poučna, pa je zbog toga potrebno, za temeljito razgledavanje Boke, mnogo više vremena, nego što smo ga mi imali. Zbog toga smo odlučili, da jedne godine opet posjetimo Boku, ali na duže vrijeme. Od Hercegnovog cesta zavija kroz Toplu i Igalo, dva lijepa

Dubrovnik — strma uličica

Foto: J. Kušan

mjestanca sa velikim plažama, do podnožja Sutorine. Pod Sutorinom put naglo skreće prema sjeverozapadu i uporedo sa sutorinskim grebenom produžuje u Konavla. Malo zatim autobus se zaustavio u Grudi, tom centru Konavala. Gruda je najveće selo ovog plodnog područja, na kojem nema ni komadića neobrađene zemlje. Velik dio konavoskog polja preko zime i u rano proljeće pretvara se u jezero, koje presuši čim nastupe topli dani. Čitavo je polje tada crvenkasto obojeno od naslage plodne terrae rossae. Većina žena i djevojaka u Konavlima nosi lijepe živopisne narodne nošnje, dok se muška nošnja rjeđe vidi. Cesta je poslije Grude uskoro opet izbila na morskú obalu, nešto sjevernije od Cavitata, (nekadašnjeg Epidaurusa) iznad kojeg se na brežuljku, usred vječno zelenih cipresa uzdiže znamenito Meštrovićevo ostvarenje — mauzolej obitelji Račić. U prvi sumrak naš se autobus zaustavio pred dubrovačkim vratima od Pila, zaobišavši Marmontovom cestom cijeli stari dio grada. I kad su se na nebu pojavile prve zvijezde, dvojica su otrečanih putnika ušla u Dubrovnik — tu hrvatsku Atenu — u potrazi za prenoćištem.

13. VIII.

Rano je. Probudilo nas je revanje nekog magarčića, koji je nosio na prodaju u grad voće i povrće. Sivkasto-modro nebo obećava nam sunčan i vruć dan. Već smo dva dana ovdje, u Dubrovniku, a bili smo i u nekoliko navrata ranije, pa ipak ima još mnogo toga da se vidi. O Dubrovniku bih mogao mnogo zabilježiti, ali ču to ovaj put propustiti, jer je o njemu već vrlo mnogo napisano, pa bi to možda bilo nezanimljivo. Radije ču sad spremiti stvari, jer sutra putujemo dalje, na Mljet.

MLJET

15. VIII.

Sinoć smo doplovili malenim parobrodom obalne plovidbe u Polače, zabačeni ribarski zaselak na sjeverozapadnoj strani otoka Mljeta. O Mljetu i njegovim ljepotama mnogo smo već u Zagrebu čuli. Zbog toga nas je radoznalost skoro cijelo vrijeme plovidbe držala prikovana na brodskoj ogradi, dok nam je nemirni pogled lutao zelenom mljetskom obalom od časa kad smo ga ugledali, neprestano zavirujući oko kamenih, izbočenih rtova u puste i mirne dražice, tražeći odgovor našim očekivanjima.

Još nije parobrod ni pristao, kad nam je u Polačama upala u oči ruševina što se dizala gotovo iz mora, nedaleko keja. Nakon nekoliko riječi izmijenjenih s otočanima, saznali smo da je to ostatak palače iz rimskih vremena. Već u doba starog Rima otok Mljet bio je poznat zbog svojih povoljnih klimatskih obilježja i lijepo mediteranske vegetacije, kao jedan od najljepših jadranskih otoka. Po toj nekadašnjoj zgradbi, koju smo opazili, ili »polači« kako je tu narod zove, dobio je i zaselak Polače svoje današnje ime. Čitav otok bio je u doba Rima privatno vlasništvo nekih rimskih careva. Poslije propasti Rima nekoliko je puta mijenjao vlasnike, a duže je vrijeme bio pod upravom Dubrovačke republike, u čije je ime upravljaо otokom knez, sa sjedištem u Babinom Polju, najvećem mjestu na otoku. Od Polača vijuga lijep i širok kameni put prema suprotnoj obali. Čim izadosmo iz sela našli smo se u gustoj borovoј šumi, pod čijom smo krošnjom lakše podnosili podnevnu pripeku. Za pola sata stigli smo na obalu Velikog jezera, koje se iznenada pojavilo pred nama. Bila je to nezabovljiva slika. Borova šuma odjednom je ustupila mjesto poput čelika tamnoj plavoj, namreškanoj površini jezera, iz čijih dubina, kao da se upravo izdignuo, proviruje malen otočić, na kome стојi nekadašnji benediktinski samostan sa bijelim nazubljenim kruništima (iz 1276. god.) djelujući poput nekog romantičnog dvorca iz dječjih slikovnica. Čitavu sliku upotpunjuje šumovita pozadina iznad koje po azurnom nebu promiče poneki oblacić. Časak smo začuđeno promatrati taj velebnji prizor, a zatim smo požurili da potražimo mjesto za noćenje. Uvala, udaljena pet minuta od Babinih Kuća, seoca na obali Vel. jezera, bila je kao stvorena za to. Tu smo ubrzano razapeli šator, a onda se začas nađosmo u mlakoj jezerskoj vodi. Na Mljetu postoje dva jezera: Malo i Veliko jezero. Malo jezero s Velikim povezuje plitki kanal (oko 0,5 m dubok) male širine (oko 1 m) desetak metara dug. Veliko jezero opet ima na sjevernom kraju spoj s morem putem jednog sličnog malog kanala, koji je nešto dublji. Za vrijeme plime voda utječe u Veliko jezero, a odatle u Malo priličnom brzinom, dok se za oseke opet povlači u more. Zbog takvog položaja u jezerima nema nikakve opasnosti za kupače (a to naročito vrijedi za Malo jezero) od morskih pasa. Od se-

Ijaka smo saznali da je nekad na kanalu između Velikog jezera i mora stajao mlin, koji je koristio za svoj pogon snagu plime i oseke. Voda je u jezerima veoma topla, što treba pripisati slaboj vezi sa morem.

21. VIII.

Tu, na Mljetu proveli smo osam dana, a činilo nam se kao da je tek jedan prošao. Svakog dana lutali smo okolinom, a nije prošao ni sat, u kojem ne bi pronašli nešto novo i zanimljivo. Veliko jezero ovija put, a kanali su premošteni kamnim mostićima, pa se tako može cijelo obići. Katkada smo znali preplivati do otočića sa samostanom i crkvom, koju sada restauriraju konzervatori. Jednom zgodom kad sam tako plivao imao sam na glavi masku za ronjenje. Zaronivši sa čuđenjem sam opazio, da se samostanski zidovi pod morem t. j. po dnu nastavljaju te su nekad vezali otočić sa obalom. No danas tih zidova nad morem više nema, jer je Zub vremena (po svoj prilici) učinio svoje. Oko 1 km sjeverozapadnije od Velikog jezera na brežuljcima se smjestilo selo Govedari, čiji su stanovnici ribari i zemljoradnici. Najvažniji produkti Mljeta su vino, rogači, smokve i riba, dok se ostale neke prehrambene kulture uzgaja samo za vlastite potrebe. Poslije I. svjetskog rata seljaci su na otoku uzgajali mnogo buhača, koji je tada na veliko uvozila Amerika, no kasnije, kad je pronađen efikasan i jeftiniji keminski nadomjestak, potražnja i izvoz su naglo spali. U doba potražnje buhača na Mljetu su nezakonito i nepovlasno spaljeni veliki kompleksi šume, da bi se dobio prostor za buhač. Ta nepromišljenost osvećuje se stanovnicima još i danas. Međutim, usprkos tome, Mljet bi mogli nazvati »Zelenim otokom«, jer je još uvijek najšumovitiji jadranski otok. Naš šator često je ostajao osamljen sa svim stvarima, ali nam nikad nije ništa nestalo, premda su ljudi prolazili pokraj. Svijet je na ovom otoku rijetko pošten, a prema strancima je također i gostoljubiv, i te su nam osobine mnogo upotpunile naše vrlo lijepe i ugodne dojmove, koje smo ovdje stekli. Mljet u geološkom smislu ima sve karakteristike krškog otoka, a građu mu sačinjava vapnenac Gornje Krede.

Sutradan produžujemo dalje, prema Rijeci . . .

28. VIII.

U Rijeci smo. Jučer smo stigli. Meni je to zadnji dan putovanja, jer sutra putujem u Zagreb. Kolega međutim želi još vidjeti Istru i odlazi sutra u Opatiju, a onda, kako kaže, ostatak novca bit će smjernica na povratku.

Vrlo sam zadovoljan da smo izveli ono, što omladina, a naročito studenti mnogih zemalja, već niz godina poduzimaju — sa malim novcem mnogo putuju, premda koji put moraju i preko mjere stegnuti remen, te tako putujući uče i zbližuju se s narodom cijele domovine, a katkada i produbljuju prijateljstvo i suradnju sa ostalim narodima. A to nije nikada bilo nikome na odmet.

Budući da ću sutra već biti kod kuće, mislim da mogu završiti svoj putni dnevnik, ako mi se ništa nepredviđeno ne desi . . .

O p a s k a a u t o r a: Dodatni opis puta po Istri smatramo završetkom zajedničkog putnog dnevnika. Na opisima Mljeta nismo se zadržavali, jer je Željko Poljak dao lijep i iscrpan opis u Našim planinama br. 7—8, 1951 godine. Poslije Mljetu dnevnik nismo redovito vodili, pa smo zbog toga nepotpune dijelove i izostavili.

NA KRAJU PO ISTRI

Ostao sam sâm, ali to nije tako strašno. Pošao sam u Istru. Prvo u Opatiju, a onda prema jugu. U Opatiji sam spavao na jednom kupalištu na cementu jer nisam mogao pronaći gdje su spremljene ležaljke.

Lovran. Skuhao sam ručak u jednoj kući, i krenuo pješice u Medveju. Tu sam našao tri mladića iz Ljubljane i četiri su dana prošla u kupanju i veselom raspoloženju. — Jutro je. Tanka paučinasta maglica razastrla se nad površinom Kvarnerskog zaljeva i lagano se diže u nekoliko paralelnih slojeva. Tek iznad toga oštros se ocrtavaju vrhovi Snježnika, Risnjaka i ostalih planina Gorskog Kotara na istočnom horizontu, nad kojim se je pred nekoliko minuta uzdiglo sunce i ucrtalo blješteći trag po navoranoj pučini. Tim časom nestao je, tamo negdje na jugu, zadnji trag jutarnjeg rumenila. Polako prolazi vrijeme dok brod sijeće pučinu u dva pjenušava brka, a okomita stjenovita obala zaostaje za njim. Krasna je ta obala Istre, išarana crljenicom i puna zelenila. To nisu borove šume kao na Mljetu, ali gusto grmlje sa kržljavim hrašćem i drugim drvećem mjestimično posve pokriva kameno tlo. Zakrećemo u jedan od dubokih zaljeva što u ovom dijelu obale učestaju. Tu je iza nekoliko šumovitih brežuljaka smješten Rabac. Ima desetak kućica nanizanih uz obalu malu luku i kupalište. Zaljev se prema unutrašnjosti produžuje u krvudav klanac, koji se prema gore proširuje i u blagom nagibu prelazi u visoravan, što se u podjednakoj visini proteže gotovo čitavom Istrom. Na rubu visoravn smjestilo se naselje Podlabin, koje se uglavnom sastoji iz nizova tipiziranih radničkih dvokatnica. Slijeva se na strmom brijezu pošumljenom borovima smjestio stari Labin, poput orlovnog grijezda. Sa Labinskog gradskog zida otvara se širok pogled na Učku i veći dio Istre. Ispod grada su obrađena polja a tamo negdje otraga postrojena rudnika Raša. U Puli se je trebalo snaći. Na brodu sam sreo jednog starog kolegu, pa mi je bilo lakše.

Prespavali smo u jednoj školi, a drugi dan sam već bio u Rovinju, gdje sam se nekoliko dana odmarao u logoru ljubljanskih studenata.

Nakon dugog vremena opet sam u vlaku. Pruga Rovinj-Pazin Bliješteća ploha mora uokvirena tamnim rubom borovih šuma zamiče postepeno iza obronaka pokritih gustim grmljem i vinogradima. Ostali su za nama duboki zaljevi što su se udobno zavalili u krilo šumovite Istarske obale, ostali su bezbrojni školjevi ukrašeni svjetionicima, koji noću trepču svojim svijetlom kao plankton u moru što lagano klokoće po udubinama stijena. Nestat će uskoro i ove zapare i karakterističnog teškog mirisa borove šume. Duboki klanci presijecaju ovu valovitu visoravan kojom nas nosi vlak. Posvuda se na brežuljcima pojavljuju naselja, koja liče na malene zbijene kamene gradine. Na kraju se vlak spušta u neverliku dolinu u kojoj je Pazin najvažniji centar Istre.

Od Lupoglava polazi put prema mjestu Brijest odakle se postepenim uspijanjem može najbrže stići na prijevoj Učke kojim prolazi cesta. Tu je izrađen hotel čije su cijene planinaru vrlo nepristupačne.

Tehnički opis prvenstvenih penjačkih uspona

članova Alpinističkog odsjeka Planinarskog društva sveučilišta »Velebit« iz Zagreba, u području Maglića, Volujaka i Bioča.

M A G L I Č — 2387 m

I. Sjeverna stijena

Dostup do stijene moguć je sa sjeverne strane preko Perućice i Prijevora, ili iz Suhe preko Tunjemira za oko 3 sata hoda. Prvi penjači došli su sa Trnovačkog jezera preko Suve Jezerine te nešto iznad Prijevora, traverzirali preko sjeveroistočnog grebena i nastavili desno gore do ulaza za oko 2 sata.

a) Ljeva jaruga.

Prvi uspon izveli Edvin Rakoš i Branko Lukšić 10. VIII. 1954.

Ulez u jarugu, preko srednje teškog terena, sa vrlo kršljivim kamenom. Nakon nekoliko dužina užeta, držeći se desnog dijela jaruge, po sistemu plitkih žlijebova i kamina do kraja gdje se jaruga nešto otvara. Odavle ući udesno preko položite police sa niskim stropom te uskim kaminom na eksponirane ploče. Njima gore nešto ulijevo pod mali prevjes (eksponirano) te preko njega lijevo gore na rub.

Visina stijene 180 m, trajanje uspona oko 1 sat. Teškoća: srednje teško (2), mjestimično teško (3).

b) Desna jaruga

Prvi uspon izvele Višnja Boltar i Ljerka Zajec 10. VIII. 1954.

Ulez oko 15 m udesno od desne velike jaruge, te po kršljivoj stijeni u jarugu. Iz nje opet udesno na čvrstu stijenu, a zatim u jarugu do prevjesnog kamina. Kroz kamin (teško) na rub stijene.

Visina stijene 150 m. Trajanje uspona oko 1 sat. Teškoća: srednje teško (2).

II. Zapadna stijena

a) Desna jaruga

Prvi uspon izvele Ljerka Zajec i Ivanka Kosec 2. VIII. 1954.

Ulez u široku jarugu, vidljivu sa katuna koji se nalaze jugozapadno od vrha Maglića. Lijevom stranom jaruge oko 30 m, zatim treba prijeći udesno preko žutog kršljivog kamenja. Vratiti se u jarugu te držati se njene lijeve strane pa kroz mali kamin udesno do ruba. Silaz u jarugu oko 4 m, te njome do uglavljenog kamena (klin). Zaobići taj kamen udesno i gore na lagani teren. Dalje jarugom do njegog proširenja, te onda udesno na žutu gromadu, zatim po travnatom terenu u žlijeb oko 15 m ulijevo od crne rupe. Tim žlijebom gore i lijevo na stub pa njime do nešto nagnutog terena. Dalje žlijebom (eksponirano, klin) na travnati širi dio, te ulijevo na brid pa njime na rub.

Visina stijene oko 400 m, trajanje uspona oko 3 sata. Ocjena: Teško (3), mjestimično vrlo teško (4).

V O L U J A K — 2332 m.

I. Sjeverna stijena Studenaca

Pristup do stijene od Trnovačkog jezera preko Trnovačkih koliba preko Šarene Lastve ravno prema putu, te na mjestu gdje on naglo zakreće ulijevo prema jugoistoku, skrenuti na sipare u smjeru jugozapada.

a) Lijevo rebro

Prvi uspon izveli Edvin Rakoš i Branko Lukšić 13. VIII. 1954.

Ulez udesno od velike jaruge koja se proteže od vrha pa do podnožja iza rebra u prevjesni kamin zatrpan ogromnim blokovima. Preko njega nešto udesno u sistem kratkih žlijebova, do mjesta gdje se oni završavaju točno na rubu rebra. Dalje nešto ulijevo preko otvorenih ploča i kršljive stijene, te udesno na rub brida i njime na vrh stijene.

Visina stijene oko 160 m, trajanje uspona 1 sat. Ocjena: Srednje teško (2), mjestimično teško (3).

II. Sjeverna stijena Vlasulje (2332)

Pristup isti kao pod I. ali još dalje putem prema jugoistoku u dolinu koju zatvara Vlasulja i Trnovački Vrh. Od Trnovačkog jezera oko 2 sata hoda.

a) Centralni smjer

Prvi uspon izveli Edvin Rakoš i Branko Lukšić 12. VIII. 1954.

Ulez u stijenu desno od velikog kamina u centralnom dijelu stijene u prevjesni žlijeb. Kroz njega na otvorenu stijenu do pukotine. Desnim rubom na ploče (eksponirano, klin), te preko njih sa lijeve strane na nešto teži teren do veće položene police. Sa nje ravno gore po raspuklini na glatkoj ploči (izvanredno teško, klinovi, zamke). Iznad ploče po razvedenoj stijeni nešto ulijevo do visokog kamina (vidljiv iz doline). Lijevom stranom kamina do kraja, te na njegov desni rub (izvanredno teško, klinovi) na glatku ploču (klin) koja završava sa prevjesom. Preko prevjesa (eksponirano) na okomitu stijenu, te sistemom vrlo teških i izvanredno teških plitkih žlijebova i prevjesa na brid. Eksponiranim policom udesno i gore, te dugom traverzom ulijevo po eksponiranoj uskoj polici iznad ogromnog kršljivog prevjesa. Iznad njega na otvorenu stijenu (vrlo kršljivo), pa preko izvanredno teškog prevjesa (eksponirano) na ispucano rebro te njime na rub stijene.

Visina stijene oko 400 m, trajanje uspona 5 i pol sati. Ocjena: Vrlo teško (4), mjestimično izvanredno teško (5).

b) Sjeverozapadna stijena

Prvi uspon izveli Zdenko Šimunović i Ivo Bujan 2. VIII. 1954.

Ulez sa vrha najvećeg snježnog jezika sa lijeve strane crne rupe na rastrganu stijenu (klin). Dalje do pod rupu sa oknom te ga obići sa lijeve strane i ući u žlijeb. Desnim rubom žlijeba do njegova vrha, te priječnicom udesno (klin) preko prevjesa (eksponirano, klinovi) u žlijeb. Njime oko 80 m do drugog prevjesa, te iznad njega priječnicom ulijevo (klinovi) na ploče. Preko njih nešto udesno, te po izlomljenim gromadama na rub.

Visina stijene oko 350 m, trajanje uspona 3 sata. Ocjena: vrlo teško (4).

III. Sjeverna stijena Trnovačkog Vrha

Pristup najlakši sa Trnovačkog jezera na Trnovačke kolibe blizu kojih se strmo ruše stijene Trnovačkog Vrha vrlo kršljive i većim dijelom obraštene travom. Sa Trnovačkog jezera do ispod stijene potrebno je oko 1 sat hoda.

Prvi uspon izveli Zdenko Šimunović i Nedjo Jakić 10. VIII. 1954.

Ulez u stijenu sa lijeve strane izrazito zelene, klekovicom obrasle glave koja se nalazi blizu desnog ruba stijene blizu katuna. Uspon na vrh te zelene glave, zatim po siparu u izraziti žlijeb pa zatim sistemom polica do glatkog ispranog žlijeba (ruši se kamenje). Njime na travnato pleće te preko izlomljenih gromada pod izraziti odлом (crveni kamen). Odavle priječnica u lijevi rub odloma i po kršljivom terenu na rub.

Visina stijene oko 250 m, trajanje uspona 1 sat. Ocjena: srednje teško.

IV. Sjeverna stijena Trnovačkog Durmitora (2331)

Centralna barijera Trnovačkog Durmitora proteže se u smjeru istok-zapad sa stijenama koje se ruše prema sjeveru, a izbrazdana je dubokim jarugama, točilima i rebrima u visinama do 300 m. Na zapadu veže se sa stijenama Trnovačkog Vrha, a na istoku sa glavom Trnovačkog Durmitora. Dostup u amfiteatar je najbrži i najbolji od Trnovačkog jezera gore preko sipina sjeveroistočne stijene Trnovačkog Vrha, na puteljčić koji vodi od Šarenih Lastva podnožjem same stijene. Od Trnovačkog jezera do ispod stijene oko 2 sata hoda.

a) Lijevi toranj

Prvi uspon izveli Edvin Rakoš i Branko Lukšić 9. VIII. 1954.

Ulaz u smjer oko 50 m ulijevo od b) u crveni dobro izraženi žlijeb. Tim žlijebom visoko gore nešto ulijevo do prevjesa. Zatim preko prevjesa i odmah udesno u okomiti kamin, koji ide nešto ulijevo (vrlo teško, kršljivo) do crvenog platoa te sistemom malih kamina na sedlo. Sa sedla na okomiti glatku ploču visoku oko 40 m. Nakon 6 m (klinovi) duga priećnica udesno po uskoj polici (eksponirano) te njome do kraja i nešto gore u rupu natkrivenu balkonom. Iz rupe ulijevo na glatke ploče (izvanredno teško, klinovi) po slabo izraženoj raspuklini iznad balkona. Dalje nešto udesno kroz žlijebove, zatim ulijevo malo sići u crveni okomiti žlijeb. Njime do kraja, pa preko eksponirane okomite kratke stijene na rub.

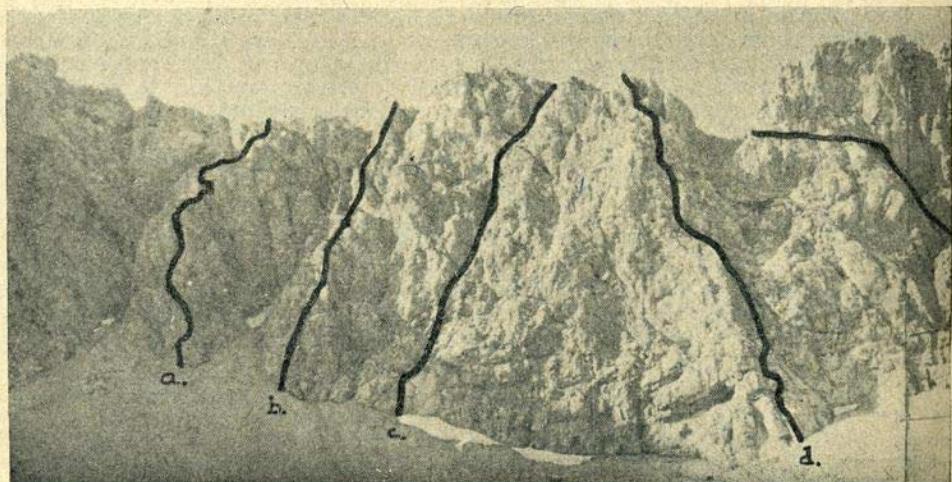
Visina stijene oko 250 m, trajanje uspona 3 sata. Ocjena: teško (3), mjestimično vrlo teško (4).

b) Lijevi brid Trapeza

Prvi uspon izveli Edvin Rakoš i Branko Lukšić 8. VIII. 1954.

Ulaz oko 50 m udesno od a) nešto sa lijeve strane brida, u razvedeni dio sa kršljivim kamenjem. Držati se točno ruba rebra i njime do klekovine. Dalje nešto prema gore a zatim preko tornjića dolje u kamin (vrlo kršljivo). Lijeko iznad kamina u ploče, te njima na tornjiće. Sa tornjića na tornjić i (vrlo kršljivo) na rub stijene.

Visina stijene oko 250 m, trajanje uspona 2 sata. Ocjena: srednje teško (2), mjestimično teško (3).

Centralna barijera Trnovačkog Durmitora

c) Centralni smjer trapeza

Prvi uspon izveli Zdenko Šimunović i Nedo Jakić 8. VIII. 1954.

Ulaz nadesno od rebra oko 40 m sa velikog snježnog jezika, na izrazitu ljsku koja ide lagano udesno te na kraju završava prevjesom (vrlo teško, klinovi). Dalje kroz kršljivi strmi žlijeb oko 60 m te priečnicom udesno pod veliku rupu. Iz nje nešto udesno na brid koji se uzdiže između dviju velikih jaruga, pa njime do kraja pod okomitu ploču. Ploču zaobići sa desne strane (eksponirano, kršljivo) i nešto ulijevo po srednje teškom terenu na rub.

Visina stijene oko 280 m, trajanje uspona 2 i pol sata. Ocjena: teško (3), mjestično vrlo teško (4).

d) Desni brid trapeza

Prvi uspon izveli Ljerka Zajec i Ivanka Kosec 8. VIII. 1954.

Ulaz ulijevo od malog snježnog jezika u izrazitu pukotinu sa desnog ruba brida. Iz pukotine na brid ulijevo te njime do izrazite rupe. Iz nje udesno preko malog prevjesa do druge rupe (žuti kamen) pa iz nje nešto ulijevo do koso položene police. Policom do kraja i gore na brid do ljske (vrlo kršljivo, eksponirano) te ispod nje ulijevo do jaruge kojom preko travnatog terena do tornja. Preko njega na rub stijene.

Visina stijene 300 m, trajanje uspona 2 sata. Ocjena: teško (3).

e) Smjer u centralnoj glavi

Prvi uspon izveli Ivo Bujan i Višnja Boltar 8. VIII. 1954.

Od malog snježnog jezika u široki žlijeb, te njime tri dužine užeta na strmu travnatu policu. Policom ulijevo na brid, kojega treba zaobići nadesno te na rub stijene.

Visina stijene 200 m, trajanje uspona sat i pol. Ocjena: srednje teško (2).

f) Smjer desno od centralne glave

Prvi uspon izveli Branko Lukšić i Višnja Boltar 11. VIII. 1954.

Ulaz u smjer sa lijeve strane bloka u čijoj sredini se nalazi crni koso položeni odlom. Preko bloka do rupe, i preko nje (prevjes) do police. Policom udesno do ras-pukline (kršljivo) te njome do travnatog terena. Prelaz u slabo izraženo rebro te

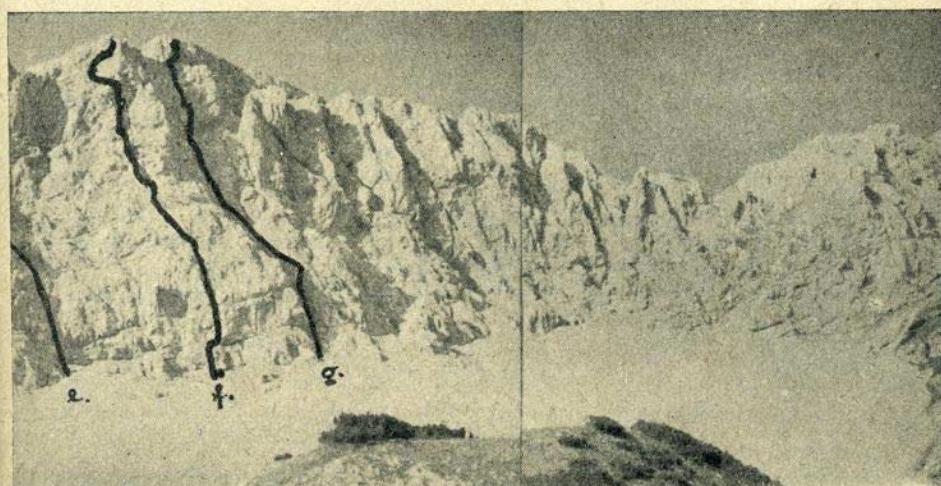

Foto: E. Rakoš

njime do sedla. Od sedla ravno gore preko prevjesa (klinovi, čvrsti oprimci). Dalje sistemom slabo izraženih polica, nešto ulijevo, te zatim udesno zaobilazeći ploče na rub.

Visina stijene oko 200 m, trajanje uspona 3 sata. Ocjena: teško (3), mjestimično vrlo teško (4).

g) Desna izrazita jaruga

Prvi uspon izveli Željko Cernić i Nedjo Jakić 11. VIII. 1954.

Ulez desno od izrazitog žutog odloma, te nakon 15 m slobodnog penjanja u kršljivim žlijeb. Tim žlijebom preko nekoliko prevjesa (klinovi) sve do njegova kraja. Odavle udesno prema bijeloj pjegi (vidljivo i iz podnožja) te traverzom ulijevo (izvanredno teško, klin) i gore do nosa. Odavle ravno gore do balkona, te udesno blago položenom pukotinom na prostrani travom obrasli teren. Dalje po kršljivom nagnutom terenu na rub stijene.

Visina stijene oko 250 m, trajanje uspona 6 sati. Ocjena: vrlo teško (4), mjestimično izvanredno teško (5).

Sjeverozapadna stijena Trnovačkog Durmitora

Prvi uspon izveli Ivo Bujan i Željko Cernić 13. VIII. 1954.

Ulez u smjer desno od dobro vidljive špilje, te priječnicom po razvedenoj eksponiranoj stijeni do ljske preko dva prevjesa (klinovi). Ući u žlijeb te njime ulijevo, zatim gore do prevjesnog ureza i preko glatkog ploča (klin) ući u glatki kamin. Nastaviti dalje do donjeg dijela stijene, koja čini oblik slova »V« kroz žlijeb i lagani teren. Njegovim lijevim krakom po sistemu prevjesnih kamina do uklještenog kamina i odatle kršljivim terenom kroz žlijeb na vrh.

Visina stijene oko 300 m, trajanje uspona 4 sata. Ocjena: vrlo teško (4).

Sjeveroistočna stijena Trnovačkog Durmitora

Prvi uspon izveli Ivo Bujan i Željko Cernić 9. VIII. 1954.

Ulez nadesno od dvije velike kamene gromade na sipini 30 m udesno sa maloga snježnog jezika u široki žlijeb. Po njemu gore, pa preko prevjesa u mali jarak. Po stupu do velike ploče, te nešto ulijevo, pa iznad nje u smjeru tornjića u obliku prsta. Od njih nešto udesno pa preko malog prevjesa na rub stijene.

Visina stijene oko 200 m. Vrijeme penjanja 1 sat. Ocjena: srednje teško (2), mjestimično teško (3).

BIOČ 2396 m

Sjeveroistočni brid Pločnika

Dostup sa Trnovačkog jezera najzgodniji sa puta prema Trnovačkom Durmitoru, pa zaobilazeći njegovu sjevernu stijenu preko prevale spustiti se na put koji vodi za Smrekovac. Dalje prema jugoistoku u duboku uvalu što je zatvaraju stijene Oštrelaca i Osredaka, i na prevalu kojom se ta dva vrha spajaju. Od Trnovačkog jezera moguće je doći za 3 sata hoda.

Prvi uspon izveli Višnja Boltar, Ivanka Kosec, Edvin Rakoš 9. VIII. 1954. Ulez nešto ulijevo od ruba sjeverne stijene, te dobro razvedenim ali vrlo kršljivim plitkim žlijebovima gore i nešto udesno na brid. Njime po srednje teškom terenu na vrh.

Visina stijene oko 150 m, trajanje uspona 1 sat; Ocjena srednje teško (2).

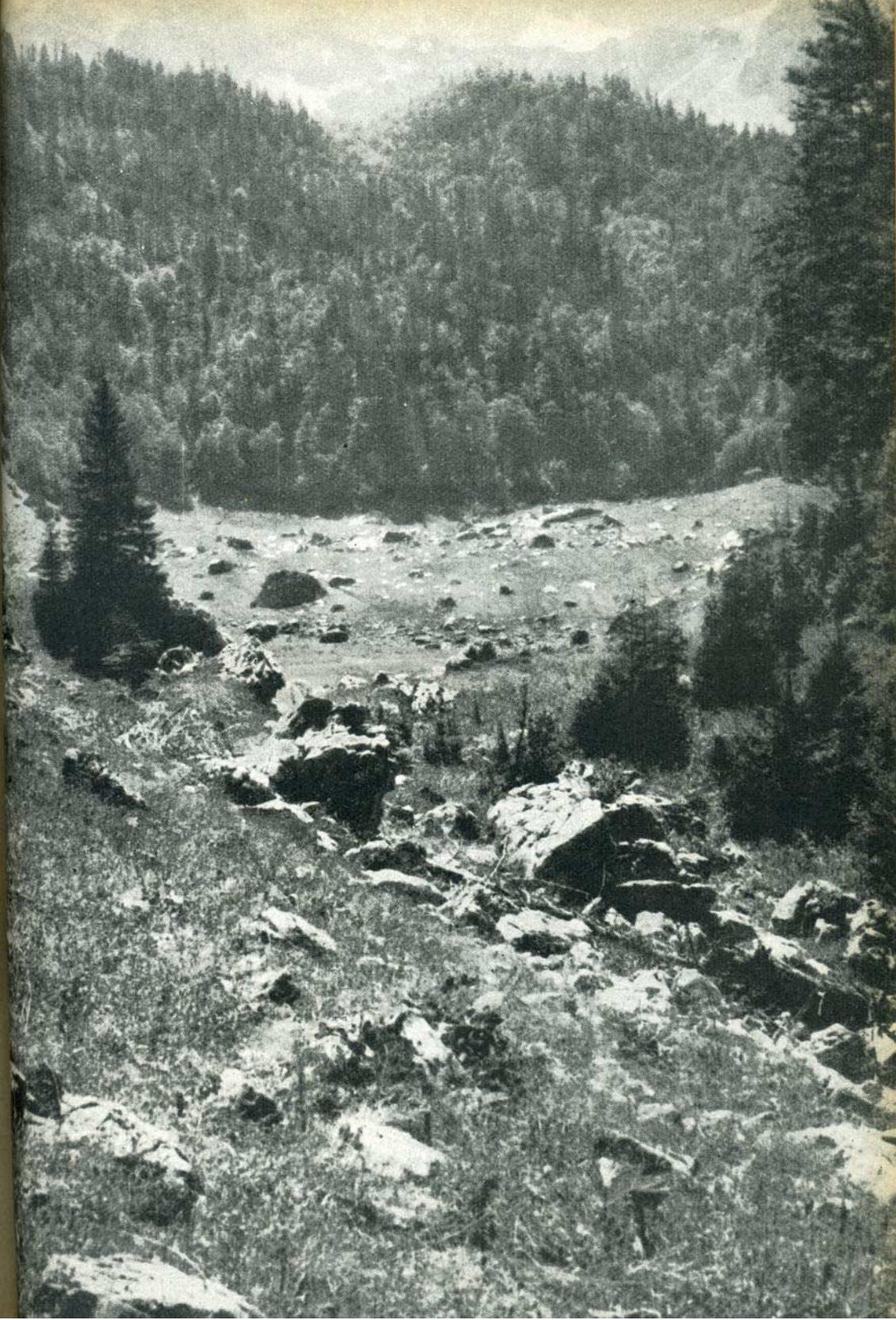
TEHNIČKI OPIS PRVENSTVENIH SILAZA U PODRUČJU MAGLIĆA, VOLUJAKA I BIOČA *

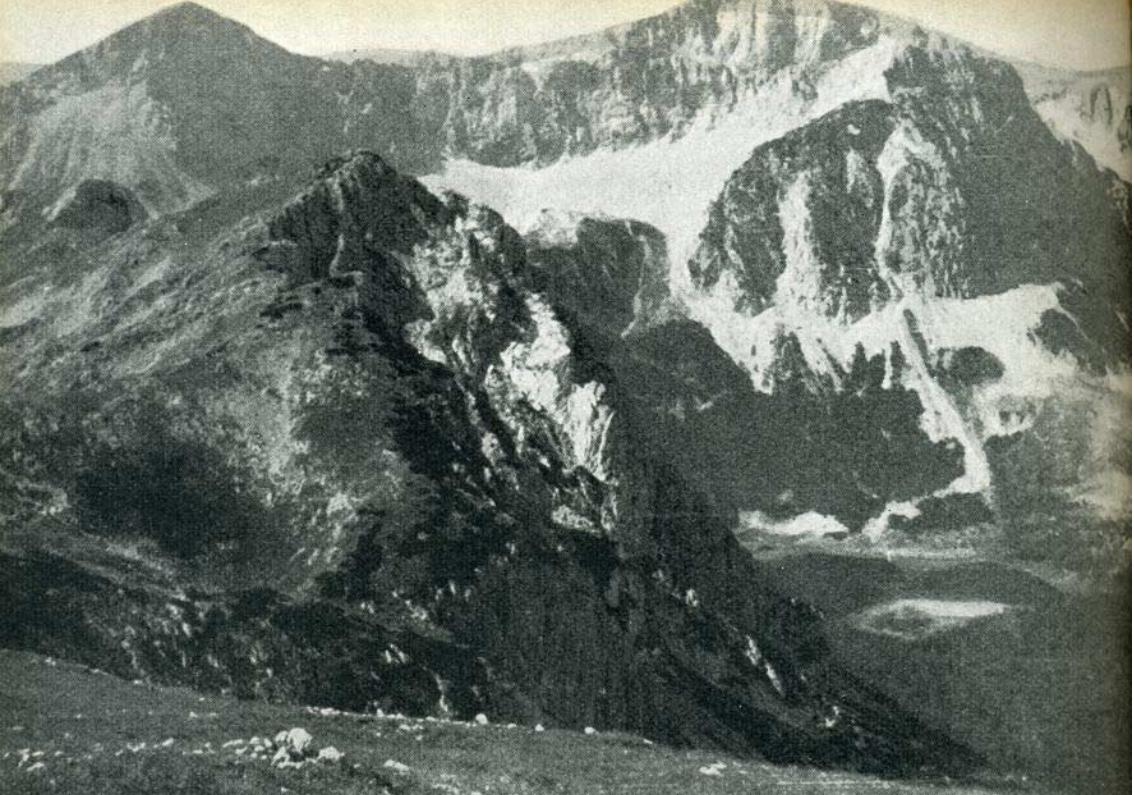
a) Sjeveroistočna stijena Maglića

Prvi silaz izveo Branko Lukšić 14. VIII. 1954.

Sa krajnjeg vrha Maglića nastaviti grebenom prema istoku do najnižeg dijela, te ući u otvorenu stijenu preko koje sa nekoliko spuštanja užetom na sipar i njime pod sjevernu stijenu.

Visina oko 100 m. Vrijeme silaza 1 sat. Ocjena: teško (3)

Trnovački Durmitor sa Trnovačkim jezerom
Suha

Foto: E. Rakoš

b) Sjeverna stijena Trnovačkog Durmitora

Prvi silaz izveo Branko Lukšić 11. VIII. 1954.

Silaz izведен po smjeru Bujan-Boltar (vidi »Naše Planine«, opis prevenstvenog uspona u Trn. Durmitoru).

c) Sjeveroistočna stijena Trnovačkog vrha

Prvi silaz izveli Nedo Jakić, Ivo Bujan, Nikola Šimunović, Željko Černić 8. VIII. 1954.

Na završnom dijelu južnih padina Trnovačkog Vrha na mjestu gdje oni prelaze u skokove ući u malo sedlo i sa njega u otvorenu stijenu. Nastaviti silaz po sistemu žlijebova (vrlo kršljivo) sa izlazom na sipinu koja vodi na katuń.

Visina oko 150 m. Vrijeme silaza 1 sat. Ocjena: srednje teško (2).

d) Sjeverna stijena Vlasulje

Prvi silaz izveli Edvin Rakoš i Branko Lukšić 12. VIII. 1954.

Rubom sjeverne stijene prema zapadu do najnižeg dijela, koji se nešto dalje spaja sa grebenom Studenaca. Odavde slabo izrazitom jarugom kroz sistem žlijebova i kamina na sipinu i puteljak koji vodi na Šarene Lastve.

Visina oko 150 m. Vrijeme silaza oko 1 sat. Ocjena: srednje teško (2).

e) Sjeverni brid Oštraca

Prvi silaz izveo Lukšić Branko 9. VIII. 1954.

Silaz izведен po smjeru opisanom u časopisu »Naše planine« god. 1950., br. 2—3 str. 93.

Osim prvenstvenih uspona i prvenstvenih silaza, izveli su članovi A O P D S »Velebita« i nekoliko prvih ponavljanja u stijene Trnovačkog Durmitora i Oštraca.

TRNOVAČKI DURMITOR

Desni brid trapeza

Prvo ponavljanje izveli Željko Černić i Ivo Bujan 9. VIII. 54. (Vidi opis naprijed pod d). Prvi penjači Ljerka Zajec - Ivanka Kosec.

Lijevi brid trapeza

Prvo ponavljanje izveli Zdenko Šimunović, Višnja Boltar, Ivanka Kosec, Nedo Jakić i Ljerka Zajec sama 13. VII. 54. (vidi opis naprijed kod b). Prvi penjači Edvin Rakoš - Branko Lukšić.

Sjeverozapadna stijena

Prvo ponavljanje izveli Nikola Šimunović - Nedo Jakić 9. VIII. 54. (Vidi »Naše planine« god. 1950. br. 2—3 str. 93.) Prvi penjači Ivo Gropuzzo - Krešo Mihaljević.

Sjeveroistočna stijena

Prvo ponavljanje izveli Željko Černić - Betty Martin, Ivo Bujan - Mona Sampson 12. VIII. 1954. (Vidi opis naprijed). Prvi penjači Željko Černić - Ivo Bujan.

BIOČ

Sjeverni brid Oštraca

Prvo ponavljanje izvele Ivanka Kosec - Višnja Boltar 9. VIII. 54. (Vidi opis »Naše planine« god. 1950., br. 2—3 str. 93. (Prvi penjači K. Mihaljević, N. Kućan, S. Lešić, I. Gropuzzo, B. Matković, M. Zgaga, E. Rakoš.

John Hunt i Michael Westmacott

Ekspedicija na Everest 1953.

Izvadak iz Huntova Izvještaja u Alpine Klubu 10. XI. 1953

(Prema Alpine Journalu)

(nastavak)

Ta se pukotina znatno proširila za vrijeme našeg boravka i kasnije smo morali produljiti ljestve tako da smo ispod njih privezali klade.

Druga nezgodna visina bi nazvana »krcalo«¹. To se dogodilo na vrhu ledopada, gdje se površina zapadnog CWM-a otkinula iznad strmijeg nižeg uspona. Morali smo valjano zaokružiti podnožje ledene litice, da tako dopremo do okomite ledene pukotine, po kojoj se penjamo na liticu. U tu svrhu trebalo je proći između litice i sloja leda, koji rastavljen od nje tvori usku pukotinu. U tu je pukotinu, jer se krš urušio, višeput pašao po koji Šerpa, pa ga je trebalo spasiti.

Zapadni CWM dosegnuše 17. travnja Hillary, Band i Lowe. Oni su se pojavili na razmjerno ravnom tlu penjući se po toj teškoj pukotini možda u visini od 40 stopa. Kasnije smo za penjanje tom pukotinom upotrebljavali naše pletene ljestve. Uspeli smo se na ledopad i gore je bio moguć lijep i siguran put. Međutim je trebalo sasvim urediti cestu za nosače i moglo je početi dizanje zaliha.

Dotjerivanje ceste na ledopad bijaše u početku posao Noysa, Warda, Hunta i Westmacotta, ali to postade neprekidan posao mnogih ruku kroz naše vrijeme na gori. Neki su dijelovi doista napredovali pa nisu više usijecali stube ili postavljali markacione barjake, dok su u početku običavali pričvrstiti drugo uže ili u pukotinu umetnuti drugu kladu. Najviše su upotrebljavali aluminijске ljestve, komade pet do šest stopa. Te su upotreblili najprije na dva mesta na ledopadu, a kasnije bi donja strana ljestava pojačana drvom i odnesena do podnožja CWM-a. To je bio ulaz u Zapadni CWM.

Tabor na novom podnožju

Dok je napredovao posao izvidanja i pripravljanja ledopada, bila je druga skupina zaposlena time, da zatvori naš prijašnji Tabor na podnožju kod Thyangboche i da odnese preostalu našu zalihu do podnožja ledopada. Tu su skupinu sačinjavali Wylie, Evans, Tenzing, Gregory i kasnije Bourdillon. Oni su stigli u dva odjela 21. i 22. travnja, a pratio ih je Roberts, koji je 16. travnja stigao u Thyangboche s drugom pošiljkom kisika. S njima je bio takoder James Morris, suradnik Timesa. Tabor na novom podnožju bi podignut 22. travnja u nešto boljem položaju nego su ga upotrebili Švicarci prošle jeseni.

Dizanje

Sada smo bili spremni da počнемo t. zv. dizanje oko 3 i $\frac{1}{2}$ tone zaliha na vrhunac Zapadnog CWM-a. Pomno izrađena osnova za taj posao izdana bi u Londonu², i to za broj Serpa potrebnih da to iznesu i vrijeme potrebno da to izvrše. Bilo je procijenjeno čitavo razdoblje od tri tjedna, radeći sa 28 Šerpa po sustavu skela, dijelom na ledopadu, dijelom na zapadnom CWM-u.

Prvi stepen dizanja obuhvatio je otprilike 1 i $\frac{1}{2}$ tonu zaliha do Tabora III. na vrhu ledopada i dalje do Tabora IV., blizu vrhunca Zapadnog CWM-a, koji je postao naš dalji tabor za uspon. Svaki bi dan polazila jedna ili dvije skupine sahiba i sedam Šerpa do Tabora II. Drugi dan rano su pošli, istovarili svoje tovare u Taboru III. i vratili se oko podneva u Podnožje, spremni ponoviti taj postupak sljedeći dan. Bio je to mučan i nemilosrdan posao, ali bi bilo zadovoljstvo zabilježiti, da se postepeno smanjuje gomila, koja čeka u Podnožju. Šerpe i sahibi radili su

¹ Doslovni prijevod »razbiorah».

² Osnovu je objavilo u novinama Kr. geografsko društvo u listopadu 1952.

zajedno dobro i sigurno. Najveći naš uspjeh bio je u tomu, da nam je uspon na ledopad postao svakidašnji drag jednoličan posao unatoč znatnih pogibli i zapreka uslijed vremenskih nepogoda. Taj vremenski čimbenik treba istaknuti, jer je on izmorio duševne i tjelesne napore kod svih nas. On je vjerojatno pomogao točno objasniti uzroke, s kojih smo mi za vrijeme tog »dizanja« trpjeli od različitih prsnih i želučanih manjih bolesti.

Od časa kad smo počeli drugo razdoblje priučavanja na klimu, vrijeme je bilo loše. Svako poslijepodne padalo je snijeg pa je trebalo ponovno načinuti utrtu stazu kroz ledopad, kad i kad su noge pravile brazdu u novom snijegu. To je dizače zalihe veoma izmoriglo i silno produljilo vrijeme potrebito za svako putovanje.

Izvidi na površini Lhotse

Hunt, Band i Hillary podigli su 22. travnja Tabor III. u visini od 20.000 stopa i taj dan istražili put na CWM. Hunt, Hillary i Evans našli su 25. travnja u labirintu pukotina na dnu CWM-a na mjestu Tabora IV. Švicaraca u visini od 21.000 stopa put i jaku pukotinu, otkrivenu za vrijeme prijašnjeg izvida.

Tada je trebalo preseliti velike tovare iz Tabora III. u Tabor IV. Tu su službu pomoću skela počeli 26. travnja Noyce, Gregory i sedam Šerpa. Ozbiljno im je posao otežalo teško padanje snijega, zbog kojega su morali svaki dan iznova utri staze, nipošto malen napor u toj visini.

Sada je došlo vrijeme da se misli na veću tehničku zapreku, na površinu Lhotse, Hunt, Evans. i Bourdillon uvezvi kisika ostaviše 2. svibnja Tabor IV. zaradi prethodnih izvida. Slijedeći dan pratili su ih Wylie i Ward. Krećući s velikom poteškoćom zbog gomila novog snijega prošli su mjesto Tabora V. Švicaraca i uspeli se u kratkom razmaku na strmi dio ledenjaka Lhotse i vjerovatno dosegli 22.000 stopa. Vratili su se u Tabor IV. i slijedeći dan podigli Tabor V. na mjestu jesenskog tabora Švicaraca. Tada se Hunt povratio do podnožja s dva bolesna Šerpa, dok su Evans i Bourdillon uz pomoć Warda i Wylija nastavili izvide.

Dne 4. svibnja postavljen bi jedan jedini šator u visini oko 23.000 stopa. Taborovanje bez šatora provali smo Tabor VI. Bio je na istom mjestu kao i jesenski Tabor Švicaraca i do njega smo dospjeli gotovo istim putom; nekoliko užeta Švicaraca bilo je još na mjestu. Hodanje je bilo vanredno strmo, a vrlo teško iznaci put, unatoč slučajnim tragovima Švicaraca. Bourdillon i Evans nastavili su 5. svibnja krčiti put gore na površinu u žestoku vjetru i kroz duboki labavi snijeg do visine oko 24.000 stopa, prije nego se povratili do Tabora IV. i konačno do Podnožja.

Po tom izvidu mogao je voda izraditi osnovu uspona. Temeljna teoretička osnova bila je dakako izrađena u Londonu. Ta je osnova predviđala dva uspona, ali i eventualni treći, ako koji od ona dva ne uspije. Uopće govoreći osnova A) bi se sastojala od dva uzastopna pokušaja, kod kojih se upotrebljava otvoreni aparat kisika; u osnovi B) jedan bi pokušaj bio učinjen sa zatvorenim kisikom, a drugi s otvorenim kisikom. U glavnom imaju oba tipa uspona biti međusobno slična sa znatnom razlikom da bi u drugoj alternativi (osnova B) zatvoreni pokušaj bio učinjen izravno od Južne prevale bez upotrebe posrednog tabora na južnoistočnom hrptu, da se štedeći na taj način vrijeme i količinu zalihe dignu gore na površinu Lhotse. Kao posljedak iskušenja jednog i drugog tipa opremanja kisika za vrijeme izvida odabrana bi osnova zatvorenog i otvorenog kisika.

Sada je bilo sve pripravljeno za površinu i za dizanje tabora na Južnoj prevali. Izvid je potvrđio, što smo zaključili po švicarskim izvještajima: da je potrebno mnogo raditi, da se načini cesta za nosače i da je ona površina tada pružala veću zapreku, obje poteškoće zbog pravog penjanja i rijetkoga zraka. Površina je veoma strma i veoma duga, vjerojatno 3000 stopa, od Tabora V. do vrha ledenjaka i drugih 1000 stopa, po obronku, koji se diže na prevalu ukupno 4000 stopa od ledene pukotine do Južne prevale. Poslovi u visini, dnevne snježne oborine i utre staze iscrpile su nas. Bilo je jasno, da će površina Lhotse iscrpiti sredstva skupine.

Izvid je prekinuo poslove dizanja tovara pomoću skela, jer je većina Šerpa i gotovo polovica penjačkog odjela došla niz ledenjak do gorskog vrha nazvanog Lobuje, da se valjano zasluzeno odmori. Kad su se vratili, pristupilo se 6. svibnja drugom stepenu dizanja, pošto su odjeli bili prema promjeni opet sastavljeni. U prvom je stepenu glavni posao bio na ledopadu, a sad na Zapadnom CWM-u. U isto vrijeme bi odaslana skupina, da priredi površinu Lhotse prema izvještaju izvidničke skupine. U toj su skupini bili Lowe, Westmacott, Band i četiri najbolji

Šerpe, Ang Nyima, Da Tenzing, Ang Namgyal i Gyalgen. Nesretnim slučajem obolio je Band prije nego skupina bi odaslana. Gyalgen i Westmacott također nije bilo dobro.

Nakon iskustva Švicaraca o izravnom putu na južnu prevalu preko ledene putotine i ravno u kotlinu pokraj Eperona des Genevois mi svi smo odabrali izravni put po ledenjaku Lhotse. Izraz ledenjak nije točan, jer to doista nije ledenjak nego prije strmina pokrivena ledom. Značajkom se ta strmina veoma razlikuje od ledenjaka. Fotografije g. 1951. i 1952. točno su pokazale isti oblik stijena i slojeva, kao i fotografije ove godine. Utjeha bijaše osjećaj stalnosti, barem koliko se odnosilo na veće crte. Ipak tehničke poteškoće ne bijahu manje i glavni kut znatno veći. Iza ledenih stijena slijedile su nagnute izbočine očito bez kraja. Tisuću stopa pričvršćenih užeta upotrebilo se na površini. Bilo je to razdoblje strahovito teškog rada za ljude zaposlene u priredivanju puta.

Dne 10. svibnja stiže Lowe u Tabor V. s Ang Nyimom i ostala tri Šerpe, a slijedeći dan oni su s velikom mukom (i bez kisika) pošli do Tabora VI. — Lowe i Ang Nyima su ostali u Taboru VI., dok su se ostali Serpe vratili u Tabor V., da počnu skelama prevoziti tovare između dva tabora. — Dne 11. svibnja pošao je Westmacott u Tabor V., ali je nakon dvodnevног rada između Tabora V. i VI. bio prisiljen vratiti se bolestan do podnožja. Lowe je ostao u Taboru VI. ili VII. preko deset dana radeći dnevno na putu nad i pod njim. Noyce se 15. svibnja sastao s Lowom i oni su 17. podigli Tabor VII. u visini oko 24.000 stopa, dvije trećine puta na ledenjak. Ovdje je slijedeći dan Noyca zamijenio Ward, koji je ostao s Lowom, dok se ta dvojica 20. svibnja ne spustiše.

Nije prevelika pohvala za skupinu, koja je deset dana radila na površini Lhotse između 22.000 i 25.000 stopa. U prvom dijelu sprječeni groznim nevremenom morali su ponovno praviti stepenice i utri stazu, penjaći su brazdili do bedra duboko u teškom svježem snijegu, njihov se broj smanjivao zbog bolesti, oni su vršili divan

je nakana pripraviti stazu barem na početku prečaca, od vrha sledenog obronka preko kotline Eperone, ali to nije moglo biti sasvim izvršeno, prije nego je preostalo glavno ubrzati raspored uspona. Konačno je postalo jasno, da je bio izgubljen veličajan napor Lowe-a, kojemu je kasnije pomagao Ward.

Južna prevala. »Prenos« zaliha.

Medutim se ekspedicija primicala svom kraju. Polazak od uporišta (do sada Tabor IV.) bio je određen 18. svibnja ostavljajući otvorene samo stražnje pruge prometnih veza. Zalihe su bile priredene, odjeli za uspon su čekali, vrijeme se konačno polagano popravljalo — 14. svibnja se iznenada promijenilo na dobro — ipak put na prevalu nije bio otvoren, mi smo se stali čuditi, koliko je vremena prošlo prije navale monsuna. Bilo je doista jasno, da ne bismo smjeli nikako dulje odgoditi prije nego načinimo pokušaj na vrh. Premda su izvještaji o vremenu iskazali, da je monsun još na površini Andomansa, mi smo znali da se on može razviti s nenadanom brzinom, kako se dogodilo g. 1936. Osim toga je vrijeme sada bilo savršeno, pa je produljeno čekanje u Taboru IV. pokazalo napetost kod svih nas. No ondje je trebalo učiniti jednu veću stvar, prije nego bi mogle biti gore poslane skupine za uspon. Trebalo je dići na Južnu prevalu mnogo stotina funti zaliha, to je bio konačni i najkritičniji dio »dizanja«.

Noyce ostavi Tabor V. 20. svibnja s osam Šerpa, dva od tih u pričuvu. On je bio upućen, da te ljude, ako je moguće, predobije za prevalu, ali da sam odluči, da li će prirediti prvu stazu ili odmah pokušati prenos. Slijedeći dan krenuo je na Južnu prevalu Wylie s drugom skupinom od devet Šerpa. Svaka od tih skupina imala je dvije pričuve, da može zbog bolesti ili druge nezgode za neko vrijeme nastaviti put na površinu Lhotse.

Noyce pronađe 21. svibnja da su njegovi Šerpe odveć izmučeni, da pokušaju bez kisika dugu i nepripravljenu stazu na prevalu, pa je odabrao osnovu B). On i Šerpa Annulu, obojica noseći otvoreni kisik, ostavili su Tabor VII. u 10 sati prije podne i pravili svoj put polagano ali postojano te prevalili trećinu ledenjaka, dok nisu stigli do mjesta, na kojem su morali početi poprijeko ići. Hodanje po tom mjestu bilo je tipično za površinu Lhotse; okopnjo snijeg na grebenima klizio je po strmim ledenim stijenama. Problem snježnog stanja izmorio je naše duše za neko vrijeme. Švicarci su ručno uže preko prvih stotina stopa ustanovili kao sigurnost. To bijaše ponešto nevjerojatno, uz gorski osjećaj pouzdanja, da su čuvari na polaznom upori-

štu (Tabor IV.) sada vidjeli, kako Noyce i Annulu kreću postojano — gotovo brzo — i preko površine u velikoj plitkoj kotlini uz Eperon des Genevois. Snijeg je bio jasno u dobrom stanju, pa se činilo, da bismo se htjeli ukloniti, da moramo pričvrstiti uže, kao što su to učinili Švicarci.

Noyce i Annula su dosegli vrh u 12,30 sati; odmah iza 2 i pol sata bili su viđeni dolje na Južnoj prevali kod ostataka krpa švicarskog tabora prošle godine.

Veliko je bilo naše olakšanje, što je dosegnuta prevala, no bilo je jasno, da treba još izvršiti najvažniji posao: prenos zaliha u dva posljedna tabora. Hunt je odlučio poslati gore u Tabor VII. Hillaryja i Tenzinga, jer je bila izvjesna poteskoća nagovoriti dovoljnu množinu Šerpa, da slijedeći dan podu na prevalu. To ne bijaše laka odluka, jer su Hillary i Tenzing bili izabrani u skupinu za drugi uspon na vrh.¹ Odredivanje vremena tom usponu nailazilo je na izvjesnu neslogu i bila je opasnost, da bi se jakost Hillarjeva i Tenzingova moglo iscrpiti u tom prethodnom poslu. Ipak uzeće nekoliko ljudi od skupine za prvi uspon, jer drugoga izbora nije bilo i jer je po osnovi bilo jasno, da najprije treba biti izvršen prenos zaliha na Južnu prevalu. Kad se to izvršilo i kad su se Annulu i Noyce uspješno uspeli i povratili bez očitih ozljeda, nastadoše čudesa za stegu svih u Taboru VII., a Hillary i Tenzing činili su 22. svibnja mnogo, da osiguraju uspješni prenos na prevalu i naprijed utrli staze drugima i njih bodrili po daljinama tog penjanja, koje srce kida.

Stražeći odozdo osjećali smo neizmjerno olakšanje, jer smo vidjeli kako ništa manje nego sedamnaest likova polazi iz Tabora VII. i polagano hoda gore preko prevale. Jedan Šerpa nije izvršio penjanje — ali važno je da ondje nije bio samo jedan — a njegov je tovar preuzeo Wylie. Preko 500 funti bilo je tog žilavog dana preneseno na prevalu.

Prvi uspon

Prvi uspon mogao je sada početi. Evans i Bourdillon, upotrebljavajući zatvoreni aparati kisika, teži i nezgodniji, ali znatno moćniji nego otvoreni, pokušali su uspon od Južne prevale. Njihova je bila zadaća, da dopru, ako je moguće, do Južnog vrha, a do višeg Sjevernog vrha da pokušaju samo onda, ako im to dopusti oprema, zaliha kisika i vrijeđe. Pratili su ih do južne prevale Hunt, Da Namgyal i Ang Tenzing, inače zvan »Balu«, koji su nosili nešto zaliha potrebnih za Tabor na Hrptu (IX.). Skupina je stigla na prevalu veoma izmučena navečer 24. svibnja. Hodanje je bilo izuzetno loše zbog dvodnevнog žestokog vjetra, koji je izbrisao staze, koje je skupina noseći teške tovare utrla prije dva dana, i kršljivom korom pokrio strmi obronak prečaca. Na samoj prevali udarao je žestoki vihor, pa je teško bilo gore stajati. Borba, da pod tim prilikama bez kisika podignemo dva šatora, budući da su se oni udaljili sa svojim maskama kisika, bijaše strahovito iskustvo.

Za jedan sat mogao se postaviti šator u obliku piramide, jako platno često im je vjetar istrgnuo iz ruku, penjači su padali preko planinskih užeta, dospjivali jedni na put drugih. Slijedeće jutro 25. svibnja bijaše opet lijepo i vjetar je začudo malo po malo popuštao i postajao stalan svjež vjetrić. Ali skupina za prvi uspon odlučila je ostati na prevali. Iscrpljena od napora prijašnjeg dana htjela je svakako rano poći i držeći da su Evans i Bourdillon pokušali od prevale doseći Južni vrh — ako ne Sjeverni vrh — smatrala je taj rani polazak bitnim uspjehom. Osim toga je jedan od dva Šerpa, »Balu«, posve malaksao, jer to strašno mjesto potkapa stegu; a ipak smo se nadali, da će se on nakon počinka moći oporaviti, jer nam je mnogo stalo, da imamo potpuni skup radnika, da nose pribor na mjesto oko 28.000 stopa, gdje smo se nadali, da ćemo smjestiti najviši tabor. Zato su taj dan proveli odmarajući se na Južnoj prevali, da budu spremni za sutrašnji dan. Prilike su taj dan bile tako snošljive, da je Hunt uspio bez kisika i u kratkim črapama šetati čitavom dužinom visoravn i gledati dolje u jednom smjeru na Zapadni CWM, a drugom na dolinu Kangshunga.

Dne 26. svibnja je također lijepo svanulo, ali vjetar nije dulje bio tako blag; žestoko je duvao, a oblaci su dolazili od ozodo. Bilo je zasnovano, da Evans i Bourdillon podu u 6 sati ujutro, ali oni nisu pošli zbog nedostatka u Evansovu aparatu za kisik, a konačno su Hunt i Da Namgyal pošli odmah iza 7 sati ujutro, obojica upotrebljavali otvoren aparat po 4 litre u minuti. »Balu« bijaše još uvijek nesplo-

¹ Na sjeverni najviši vrh.

soban da pode. U nekom razmaku kretali su polagano gore preko strmog razasutog ledenog kamenja, koje prema dnu strmoga snijega tvori kotlinu, a ta odmah vodi do jugoistočnog hrpta iznad potpornja pećine, koja prekida silazak prije nego dosegne razinu prevale. Hunt i Da Namgyala brzo su mimošli Evans i Bourdillon, jer su riješili svoje tehničke probleme i sada kretali mnogo brže s djelotvornijom opremom kisika. Pače, kad su Evans i Bourdillon usjekli ili ugažili stube, pronašli su Hunt i Da Namgyal, da je uspon u kotlini veliki napor, a budući da je izbivao Balu, morao je Hunt i Da Namgyal svaki nositi preko 45 funti opreme. Prije 9 sati prije podne oni su dosegli jugoistočni hrbat otrilike 27.200 stopa na mjestu šatora, na kojem su Tenzing i Lambert proveli noć prošle godine. Ondje nije ništa ostalo osim golih kolaca, na kojima su bile prikopčane krpe žutoga sukna. Sam hrbat bio je sada zastrl maglom, vrijeme se pogoršalo, snijeg je padao, a vjetar bio žestok. Oni su mogli vidjeti Evansa i Bourdillona, kako se neko 300 stopa više valjano penju. Ali Hunt i Da Namgyal bili su sada izmučeni, a Hunt je imao veliku poteškoću s disanjem. Oni su polagano hodali gore na hrbat u odlučili doći tako visoko, kako je moguće prije nego istovare svoje tovare. Hunt je prije toga shvatio, da bi jedva s jednim čovjekom mogao dosegći vjerojatno najviše mjesto za tabor za taj prvi prenosni skup, ali se nadao, da će Gregoryjev drugi veći skup, koji je trebao lako nositi manje nego polovicu ukupne težine, moći se odvažiti i nositi zaliha više. Nakon borbe od neke druge tri četvrtine sata oni su se zaustavili kod male pukotine na hrptu, gdje kut tvori strminu, jer se hrbat diže na izrazitom Snježnom Ramenu; visina je odmah procijenjena na 27.350 stopa. Da Namgyal bio je sada na kraju svoje snage; Hunt je mogao još najviše do 50 stopa dalje ići. Zato su naslagali kamenje u obliku čunja¹ i ostavili šator, hranu, petrolej i svoje boce kisika. Hunt je ostavio jednu punu bocu u šatoru Švicaraca namjeravajući je dolje nositi i dodati k zalihamu za drugi skup. Nekoliko minuta služio se bocom, da u kotlini bude jak i da se ukloni nezgodi, ali iskusivši, da mu to čini disanje težim, napustio je zalihu i uklonio svoju masku. Uz veliki oprez na gornjem strmom dijelu kotline, jer obojica bijahu doista veoma izmučena, konačno stigoše na lakše obronke iznad prevale i putom zamijetiše, da je skupina za drugi uspon došla od Tabora VII. gore preko površine Lhotse. Oni su dosegнуli Tabor VII. iscrpljeni.

Dotle su Evans i Bourdillon polagano napredovali gore po hrptu. Kad su ostavili mjesto tabora Švicaraca, hodanje je postalo znatno tegobnije. Okopnio snijeg na rasklimanim grebenima zahtjevalo je krajnji oprez. Sporo su napredovali, po 350 stopa na sat. Oko 10.30 došli su do Snježnog Ramena, do kojeg bijahu prošle godine doprli Lambert i Tenzing i tada stajali pred odsudnjom odlukom. Sodin ljepak njihovih garnitura kisika malo je popustio. Nagli ispuh kisika na strmim obroncima mogao je biti upravo katastrofalni. Stoga oni, pošto su pretražili srce, odlučiše, da iskoriste žlijeb obronka i da primijene limenke i cijevi prije nego podu dalje. To su učinili i skratili vrijeme penjanja za taj dan. Iza kratkog odmora krenuše opet gore. Snijeg je bio loš i oni su se na pećini držali lijeve strane, koliko su mogli. Posljednjih 400 stopa na Južnom vrhu bile su mnogo strmije nego donji dio hrpta. Penjali su se po strmom rebru pećine lijevo od široke snježne pećine, jer im se taj snijeg činio nesigurnim. U 1 sat poslije podne stajali su na Južnom vrhu.

Bilo je jasno, da oni nisu imali niti vremena niti dosta kisika, da dosegnu Sjeverni vrh, osim ako bi se konačni hrbat pokazao veoma lagan. Nitko nije našlučivao, da će on biti lagan, no nitko nije našlučivao izuzetno u zloslutnim časovima, da strahoviti alpinski hrbat, koji leži pred njima, visi nad istočnim ponorom preko golemih kamenih greda većih nego u Alpama. Nakon kratke stanke za fotografiranje oni nerado krenuše natrag. Obojica bijahu veoma izmučena, osobito Evans, kojega se kisik zgrušao i opet zadavao muke i dulje bio mijenjan, da djeluje kao otvoreni aparat. Njihovo napredovanje niz snježni obronak, niz hrbat i niz kotlinu na prevali bijaše polagano, mučno i pače i nesigurno, jer su bivali sve većma iscrpljeni. Pozdravili su ih Hillary, Tenzing, Hunt, Gregory i Lowe.

(nastavak slijedi)

¹ 28. svibnja.

Povijest uspona na K-2

(prema članku G. Bertoglio, Rivista mensile IV/1954.)

Brojni neuspjesi dosadanjih ekspedicija oko tog drugog vrha po visini na kugli zemaljskoj nisu zamorili ambiciozne alpiniste čitavog svijeta. Svi se oni vrte oko tog ledenog azijskog kolosa poput mačka oko vruće kaše i traže najprikladniji put do vrha K-2. Od svih dosada pokušanih smjerova uspona čini se, da će onaj preko grebena, kojim je 1909. pošao vojvoda od Abruzza, dovesti do cilja.

Karakorum čini sjevernu granicu Pakistana. Kroza nj se probija rijeka Ind, koji protječe s istoka i skreće kasnije prema južnoj granici Pakistana. Skupina Karakoruma sastoji se od mnoštva visokih vrhunaca, koji ovjenčavaju taj zabiti čošak orijaškog himalajskog zida.

Prije više od 50 godina, točno 1902. godine, započeli su ljudi jurišati prema vrhovima ovog glomaznog masiva.

Prvu ekspediciju poduzeli su D. Eckstein, J. Jacot-Guillarmod, Knowles, Crowley, H. Pfannl i B. Wessely istraživanjem toga kraja. Dotada nije ljudska stopa stupila ni na jedan vrh preko 7000 m. I pokušaj Wesseloga i Pfannla zapeo je na sjeveroistočnom grebenu na visini od 6700 m.

Jedva godinu dana kasnije poveo je vojvoda od Abruzza svoju ekspediciju na Karakorum. Pratili su ga F. N. Cambiaso, V. Sella, F. de Filippi i 7 vodiča iz Courmayera.

Karavana je stigla u Askole 14. svibnja 1903. preko sedla Zoji (3530 m), preko Baltistana te doline Inda i njegovih pritoka. Nakon napornih prelaza preko glečera i morena ekspedicija je konačno uspjela postaviti svoj ishodišni logor na podnožju K-2 u visini od 5033 m. Dulje od mjesec dana neprekidno su alpinisti bezuspješno pokušavali daljnji uspon s juga, istoka i zapada, ali nisu uspjeli zbog nepristupnosti terena, zbog usova i zato što nisu mogli pronaći podesnih mesta za daljnja uporišta.

Zatim se ekspedicija premjestila pod Bride Peak (7654 m) s namjerom da pokuša juriš od sedla Chogolisa. Nakon teških pokušaja uspjelo im je doseći visinu od 7500 m. To je u ono vrijeme značilo rekord visine.

Pošto nije uspio približiti se K-2, vojvoda od Abruzza krenuo je prema jugoistočnom grebenu smatrajući da će ovaj put dovesti do cilja. Stigao je do oko 5600 m visine, i taj je smjer ostao putokazom kasnijim ekspedicijama, kako je to priznala i ekspedicija Houston.

Dvadeset godina kasnije sastavio je vojvoda od Spoleta ekspediciju, u kojoj su sudjelovali prof. Desio, Dr. Balestrieri, ing. Ciardola i Ponti. Ekspedicija je slijedila trag svojih prethodnika. Tu je na sjevernim kosama tog ogromnog masiva uglavnom vršila istraživački rad, pojmenice kartografski i znanstveni.

Talijanska ekspedicija de Filippija u 1913—1914. godini nije bila u tom području. Jednako ni švicarska ekspedicija prof. Dyrenfurtha s ing Ghilioneom, koja je svladala vrh Golden Throna (7312 m).

Ali narod alpinista, iako svijestan poteškoća koje je izazivao taj veličanstveni vrh, bio je očaran objavljenim slikama pravilne piramide, koja strši ravno u nebo iznad beznadne ledene pustoši orijaškoga glečera Baltoro.

Tada su nastupili Američani, nova generacija alpinista, četa mala ali hrabra, koja je na bregovima Alaske i u Rocky Mountains okusila čare alpinističkih podvigova, ali i poteškoće veoma slične onima u Himalaji, gdje uspon postaje ekspedicija.

I tako je Shipton 1937. poduzeo ispitivanje terena sa sjeverne strane K-2. To je bila isključivo istraživačka ekspedicija. Za njom je u 1938. slijedila prava alpinistička ekspedicija na K-2 pod vodstvom Charlesa Houstona, koji se s Odellom i Tilmanom uspeo na Nanda Devi. Osim toga izvršeni su razni pokušaji uspona sa zapadne i istočne strane. Na kraju krenuli su putem grebena vojvode od Abruzza i dosegli kosu, ispod koje su postavili posljednji logor. Odavde su se Houston i Petzoldt popeli do donjeg ruba najviše piramide pod samim vrhom. Dosegli su kotu od 7925 m. Prema programu i zbog poodmakle sezone vratili su se u ishodišni logor. Kasnije, kad je vrijeme ustrajalo lijepo, požalili su što su propustili pokušaj da postignu i krajnji cilj.

S novom dozvolom 1939. godine grupa od 6 Američana i to: Fr. Wiesner, D. Wolfe, E. Cromwel, G. Sheldon, Ch. Cramner i J. Durrence, krenula je 2. svibnja iz Srinagara. Tu im se priključio poručnik Trench. Užurbanim marševima stigli su 17. svibnja u Dassu, odakle su usmjerili put Baltora, tako da su 31. V. ugledali K-2. Nakon 9 dana započelo je izviđanje za smještaj visokih logora. 21. lipnja postavljen je logor IV na pogodnjem mjestu od onoga 1938. godine, gdje je bio izložen kamenim lavinama. Tu ih iznenadi oluja, koja je 4 dana zadržala Wolfea, Wiesnnera, Sheldona i Durancea s petoricom Šerpa. 29. lipnja Wolfe, Wiessner i glavar Šerpa Pasang Kikuli krenuše preko teških pećina kroz kamin House, kojim je prolazila 1930. godine, prema logoru V, kamo su stigli 30. VI., i opet sprječeni olujom zadržali se ovdje do 5. srpnja. Zatim se uspeše do logora VI i VII i vratile natrag u logor VI. Oluja ih je prisilila da se 8. VII. vrate do logora IV. U Askolu naručeni nosači stigli su 23. srpnja u ishodišni logor. Tu se ekspedicija podijelila: Cromwel i Trench za logor IV; Sheldon i Cramner spremni da krenu 24. VII. u više logore, čim stignu nosači; Durance, Wolfe i Wiesnner već opremljeni kreću odmah u gornje logore. I već 12. VII. s trojicom Šerpa u logoru VI, ali dok se penju k logoru VII Durance ima poteškoća pri disanju. On se sam vraća i spušta se do logora IV, jer u logoru VI više nije našao Trencha i Cromwela, koji također više nisu izdržali tu visinu. Međutim su Wolfe i Wiessner s 3 Šerpe 14. VII. dobro opskrbili logor VII, odakle su se preko snježišta na desnom pobočju, nakon 5 sati uspinjanja uzdigli do logora VIII (7712 m). Dvojica Šerpa ponovno su se vratili dolje do daljnju opskrbu za taj logor, što su izvršili 17. VII. Wolfe je nastavio uspijanje, ali je naišao na zapreke u jednom žlijebu i morao se vratiti u logor VIII. Svladavši strmu padinu na jugoistočnom pobočju grebena postavili su slijedećih dana logor IX u visini od 7940 metara na podnožju krševitog grebena. Wiessner i Šerpa Lama svladaše 19. VII. dva teška prelaza od 150 metara na jugoistočnoj strani grebena i stigoše do stijena dugačke kose visoke oko 250 m. Trebalо je birati između dva moguća smjera. Nosači će se vratiti na logor V, ako predu jedan žlijeb, a dalje je trebalo traverzirati istočnu stijenu. Ali Pasang Lama nije na to pristao. Postalo je kasno i tako se vratile u logor IX s namjerom da sutradan nastave drugim smjerom.

Dosegli su kotu 8370 m. Ponosno su pošli 21. drugim smjerom na istočnom grebenu. Jedva su prešli nekih 120 metara rušljivim stijenama, kadli se nadu pred jednim malim zaledem kaminom, gdje bi bilo trebalo usjeći oko 150 stepenica. Međutim je Lama pri prethodnom silazu izgubio sjekirice. Vratili su se dakle vlastitim tragom i ustanovili, da je prekasno ponovno započeti sa zapada. Osim toga pomanjkalio im je i hrane pa se spustiše u logor VIII, gdje su naišli na Wolfea, pa se sva trojica uputiše u logor VII, da se ponovno snabdiju. Tu se razočaraše, kad su našli logor ispraznen. Wolfe je ostao tu, a Wiessner i Lama sidoše do logora VI u nadi da će se tu moći opskrbiti. Ali svuda nađoše na raspremljene logore, tako da su se morali spustiti do glavnje opskrbne baze, kamo su stigli 24. srpnja. Tu su saznali, da su Šerpe stali vraćati materijal smatrajući da je izvidnica, koja je krenula na vrh, smrtno nastradala. Slijedećeg dana ponovno su se uspeli na logor IV; 28. su dvojica Šerpa u jednom jedinom danu dosegli logor VI. a dne 29. logor VII, gdje su našli Wolfea u tako rđavom stanju, da nije bio sposoban da sam side. Uvidjevši da nemaju dovoljno opreme obojica Šerpa opet se vrate u logor VI, time da se sutradan, t. j. 31., vrate.

Zatim se 2. VII. Šerpa Tsing vratila u glavnu bazu. Zbog nevremena nije se kroz tri dana nitko vraćao iz gornjih logora; Wiessner s dvojicom Šerpa bio je to doduše pokušao, ali ga je oluja zaustavila. Vidjevši da su svi pokušaji uzaludni i uvjereni da nijedan od četvorice, koji su ostali gore, nije više na životu, vratila se ekspedicija u Askole 9. kolovoza.

Međutim je buknuo rat, i tek 1953. godine dobila je jedna nova američka ekspedicija dozvolu Pakistana za uspon na K-2. Učesnici su bili Charles Houston, 40 god. star, liječnik, koji je vodio ekspediciju 1938., a 1950. godine nalazio se sa svojim ocem na južnoj strani Everesta, gdje su ispitivali mogućnosti uspona; Robert H. Bates, 42. god. star, profesor-lingvista, alpinista koji je obilato iskušao svoje sposobnosti na Alaski; Georges Bell, 28. god. star, liječnik, koji se vratio s Yerupaga (6630 m) i Salcantaya (6260 m) u Andama; Dee Molenaar 35 god. star, slikar i alpinistički instruktor vojnog zavoda u Coloradospringu; Petar Schönig, 26 god. star, Artur Gilkey, 26 god. star, geolog; Bob Graig, 28 god. star, koji se uspeo na Mc Kinley (6178 m) i White.

U ožujku 1953. otpremljeno je morskim putem oko 2 tone živeža i opreme, a polovicom travnja 1953. je Bates krenuo avionom iz Amerike. Ostali su uzletjeli 25. svibnja i iskrcali se 27. u Rawalpindi. Odavde su s Batesom, s pakistanskim pukovnikom za vezu Ata Ullahom i engleskim kapetanom Toni Stratherom avionom stigli u Skardu. 5. lipnja pokrenula se karavana sa 175 nosača pomoću splavi, preko mostova od lijana, a i gazeći preko brojnih brzica.

13. lipnja stigli su do glečera Baltoro napredujući dnevno prosječno oko 10 km. — 9. lipnja stiže karavana do sastava glečera Baltoro s glečerom Godwin Austen, gdje su konačno ugledali K-2. Tu, na visini od 5000 m, postavljen je glavni ishodišni logor. Nosači su bili otpušteni i vraćeni natrag, a zadržali su samo 6 Hunza. — 1. srpnja instaliran je logor II na koti 5800 m. Međutim su pristupili istraživanju puta i smjerova na grebenu Abruzza. Bilo je predviđeno, da se posljednji logor IX postavi na visini od 8100 m., odakle bi dva člana ekspedicije trebala da pokušaju konačni juriš na vrh, dok bi ostala četvorica čekala njihov povratak u dva niza logora.

6. srpnja učvršćen je logor III na 6200 metara. Dana 10. VII. bjesnila je bura, a 11. su se alpinisti uspeli do logora IV na 6450 m. — 20. je bio završen prenos materijala za taj i sve ostale logore. Nad tim logorom uzdizao se kamin House. Schönig je tu montirao prenosnu ručnu žičaru, kojom je prebačeno blizu 400 kg materijala. 22. srpnja podignut je 150 m više logor V..

Sada je nastupilo nestalno vrijeme. 26. srpnja stajao je logor VI (7100 m). 28. VII. pripremljen je VII. međulogor (7440 m.), a 30. su Gilkey i Schönig učvrstili logor VII, obični šator na nesigurnoj ivici jedne ledene stijene. 31. podignut je logor VIII na 7800 m, gdje se napokon 1. VIII sjedinila čitava ekspedicija u 3 šatora. Nadošlo je nevrijeme s vjetrom od 110—115 km na sat, koji je čak i unutar šatora onemogućavao da se upale grijala i, štaviše, nije bilo moguće rastopiti snijeg, da bi ugasili žed, koja je u tim visinama neopisiva, jer niski pritisak zraka još pojačava isušivanje organizma. Oluja je raskidala jedan šator. 7. kolovoza nevrijeme se smrilo, ali je bilo napalo preko jedan metar novog snijega. K svemu tome pojavili su se kod Bella i Molenaara prvi znaci smrznutca.

I tu je započeo niz neprilika. Gilkey se pri izlazu iz šatora spotaknuo i tužio se, da su mu natekle žile. Houston međutim, izvršivši lječnički pregled svog druga, ustanovio je da se radi o počecima trombozne upale žila, i tražio je otpremu bolesnika zbog opasnosti po život. Svi se složiše da se vrate, ali je novi snijeg učinio hodanje veoma pogibeljnim. Odlučili su se za silazak duž jednog kamenitog grebena; put opasan ali s najmanje snijega.

Nešto iznad logora VII spotaknuo se i pao je Bell, uslijed čega se odvalila lavina, koja ih je sve za sobom povukla. Upravo nekim čudom je usjelo samom Schönigu, da ih sve zaustavi i da ih Gilkey zatim osigura. — A dok su pokušavali podići šatore za logor, jedna je lavina odnijela Gilkeya s 2 cepina, na kojima je bio osiguran. U oluji, koja je bivala sve žešća, uzalud su ga tražili. Nestao je bestragom.

Proveli su strahovitu noć pod šatorima. Sutradan su s raznim neprilikama stigli do logora VII. Usprkos oluje, koja je sveder trajala, uspjelo je preostalima spustiti se do donjih logora. U logoru II i u ishodišnoj bazi pritekli su im u pomoć nosači i pukovnik Ata. Bellu je valjalo amputirati mali prst i prvi članak palca na lijevoj nozi.

Na povratku se ekspedicija srela s profesorom Desio, vodom ovogodišnje talijanske ekspedicije na K-2, koji se onda tamo nalazio na istraživačkom putu.

Svakako Američane nije pratila sreća na toj ekspediciji.

Dosadanji historijat uspona na K-2 dopunit će još ovogodišnja talijanska ekspedicija.

Kako smo javili, članovi talijanske ekspedicije krenuli su tokom mjeseca travnja avionom iz Italije, dok je već koncem ožujka preko mora prebačeno oko 10 tona materijala, koji je već 30. travnja s prvom karavanom otpremljen iz Skardua preko rijeke Ind.

Medu ostalim prtljaga sadrži velike šatore za ishodišnu glavnu bazu, male šatore za dva ležaja na zračnim strunjačama s dvostrukim krilima i spojenim podom, izrađeni dijelom od nylona i dijelom od miješanog tkiva. Odijela od nepromočivog tsveta kao i šatori različnih su živih boja, da bi se iz daljine lakše raspoznavali. Za svako lice predviđeno je 5 pari obuće različitog tipa prema visini, gdje će slu-

žiti. Za velike visine obuća ima donove od gume, kože i impregniranog krvna s međudonom od oposuma između kože i gume, s nepromočivom dokoljenkom povrh gornje kože.

Penjački materijal sačinjavaju ultralagani cepini, klinovi i karabineri, 7 kg nylon užeta razne debljine, ljestve od užeta s raznim napravama, prenosne ručne žičare i t. d. — Grijala su udešena na komprimirani petrolejski plin, koji se smrzava tek kod —32 stupnja Celzusa. Posebna je briga posvećena živežnim namirnicama, koje treba da jednako izdrže žegu indijskih dolina kao i krutu hladnoću u visokim planinama. — Aparati za disanje (8 njemačke i 8 talijanske proizvodnje) teže po 16 kg zajedno s po 3 komada 4 kg teških bomba punjenih s 200 atmosfera. Svaki učesnik je providjen radio aparatom za primanje i davanje vijesti.

O pojedinim fazama kretanja te ekspedicije pisali smo u prethodnim brojevima »Naših planina«.

Dok ovo pišem saznajemo, da je talijanskoj ekspediciji profesora Desio uspjelo doseći vrh K-2.

Potankosti nam još nisu poznate. Čim što saznamo, objavit ćemo u našem časopisu.

Svakako je uspon na K-2, drugi vrh po visini na našem planetu, značajan događaj ne samo za planinarski svijet, i mi se radujemo ovom velikom alpinističkom uspjehu.

ISPRAVAK

Mount McKinley

Pogreškom slagara ispaо je u dvobroju 8—9/1954 »Naših planina« pod naslovom Mount McKinley na stranici 342 u 7. retku odozdo iza riječi »stopenicu«, a ispred riječi »dakle« slijedeći tekst, koji valja umetnuti:
valjalo je uklesati, da bismo onda pomoću šiljatih dereza i osigurani jednim lednim klinom svladali i to šakaljivo mjesto.

Međutim se i naš tempo znatno usporio zbog rijetkog visinskog zraka. Najvišu izbočinu na grebenu morali smo obići po lijevom pobočju, koje je bilo strmo nekih 50 stupnjeva i još k tomu prekriveno najgorim snijegom, čas zaledenim čas lomivom korom, čas naslagama od par metara lakog pršića. Možemo mirno reći, da je svaki korak značio borbu za daljnji metar napredovanja. Nakon višesatne borbe s takvim snijegom, strašnom hladnoćom i grebenskim strminama, dokućimo krajnje iscrpeni najvišu točku Karsten Ridgea. Još smo morali traverzirati nekoliko minuta nadesno, dok smo stigli do početka glečera Harper, gdje smo među velikim pećinama našli podesno zaštićeno mjesto za VI. logor.

Tu smo dakle prekoraciли granicu od 5000 m visine. Iznad nas, gotovo na dohvati ruke, blistao je u punom suncu sjeverni vrh Mt. McKinleja sav u ledenom oklopu i grandiozna bijela piramida južnog vrha, koji je ujedno i najviši vrh Sjeverne Amerike. Bili smo ushićeni. Svladali smo sve zapreke i opravdano smo očekivali, da ćemo za dva dana stići na naš cilj, na vrh Mt. McKinleja.

Vrijeme je pooodmaklo i postalo je hladno, kad smo se spremili na povratak, niz ledeni greben do našeg logora br. 5. Večernje sunce već je bacalo dugačke sjene e ledene vrhove ispod nas, a sasvim u daljinu, kao u nekom drugom svijetu, zelenila se dolina.

Na najstrmijem dijelu ledene padine iskopao sam uporište i osiguravao jednoga od drugova, koji je spuštajući se ispitivao teren zbog opasnosti od lavina, i drugoga koji se spuštao za njim. Kad je došao red na mene da se spustim, osjetim, da su mi se zaledile dereze i obuća. Oko 20 sati.....

Molimo naše čitatelje, da članak tako nadopune i da oproste ovu pogrešku.

V I J E S T I

TREĆE MEĐUNARODNO ZASJEDANJE ZA ALPSKU METEOROLOGIJU

Davos, 12.—14. IV. 1954.

Kao nastavak dvaju zasjedanja za alpsku meteorologiju koja su održana 1950 u Milanu i Torinu, a 1952 u Obergurglu 1930 m u Ötztalskim Alpama (Austrija) ovogodišnje zasjedanje bilo je u Davosu 1543 m (Švicarska) od 12.—14. travnja. Ovom zasjedanju prisustvovali su predstavnici OMM, Švicarske, Francuske, Njemačke, Austrije, Italije, Hollandije, Velike Britanije, SAD, Švedske i Jugoslavije. Upravu hidrometeorološke službe NR Hrvatske zastupao je meteoroilog B. Kirigin, koji je na zasjedanju održao kraći referat o snježnim prilikama u planinskim predjelima Gorskog Kotara i Medvednice, a od Uprave hidrometeorološke službe NR Slovenije prisustvovao je meteoroilog J. Pučnik. Ukupno je bilo prisutno oko 150 učesnika.

Stručni dio programa bio je tako sastavljen da su se predavna održala prema predviđenim problemima: sinoptika i fizikalna meteorologija, zračenje, bioklimatologija, snijeg i led. Pored stručnih predavanja održao je poznati član ne samo himalajskih, nego i arktičkih ekspedicija André Roch veoma uspjelo predavanje o doživljajima u Himalaji i to naročito one švicarske ekspedicije, koja je u svibnju 1952. dospjela do 8600 m, dakle veoma blizu vrha Mont Everest.

U toku zasjedanja bili su organizirani posjeti poznatom švicarskom Institutu za ispitivanje snijega i lavina na Weisfluhjochu (2660 m) iznad Davosa i fizikalno-meteorološkom opservatoriju u Davosu.

PRVENSTVENI ALPINISTIČKI USPONI AO »VELEBITA« U OKVIRU PROSLAVE 80-GODIŠNICE PLANI- NARSTVA U HRVATSKOJ

Penjači AO »Velebita« upriličili su ove sezone pohod u skupinu Maglića i Volujaka. Cilj je bio vršenje prvenstvenih penjačkih uspona u okviru proslave 80-godišnjice planinarstva u Hrvatskoj.

Mladi alpinisti »Velebita« ucrtili su oko 30 novih smjerova u ove teško pristupačne planine.

Baza iz koje su vršeni penjački usponi bio je logor pod šatorima na obali Trnovačkog jezera. Grupu alpinista vodio je u ovom pothvatu pročelnik AO »Velebita« Zdeno Šimunić. U pohodu su učestvovali penjači AO »Velebita«: Lukšić, Černić, Jakić, Bujan, Rakoš, i tri alpinistkinje: Kosec, Zajec i Boltar.

Veći dio penjačkih uspona, koji su izvršeni u Magliću, Vlasulji, Volujaku, Trnovačkom Durmitoru, ocijenjeni su sa IV. i V. težinskim stupnjem.

Ovi uspjesi mlade generacije penjača imaju svoje povjesno značenje u našem alpinizmu, obzirom na samostalno penjanje ženskih naveza u III. i IV. stupnju teškoće.

Ovo je prvi put u Hrvatskoj, da ženski navezi penju ne samo u ponavljanim, nego i u prvenstvenim usponima u suhoj stijeni.

STOTINU MLADIH PLANINARA NA MOSLAVAČKOJ GORI

Nisam se ugodno osjećao, promatrajući jedne subote, kako su sivi oblaci sve više prekrivali plavetnilo neba. Sutrašnji planirani izlet sa šumskom željeznicom mogli bi doduše odgoditi... Ali, ne će valjda baš sutra padati kiša, kad već gotovo mjesec dana traje lijepo vrijeme. Te subote vratio sam se kasno u noći iz Zagreba i na moju radošnost poslije pola noći oblaci su nestajali. Zvijezde su ponovno sjale. Legao sam u strahu, da mi moja budilica ne zataj.

Rano ujutro sastali smo se kod šumske manipulacije. Sve je bilo spremno za polazak. Preko stotinu učenika, planinara, opremljenih kako je koji najbolje znao i mogao, čekalo je zvižduk male šumske lokomotive. Mnoge su dopratili roditelji i zajedno pošli s njima. Većina ih je bila na Moslavačkoj gori, sve do razvalina Garić grada, a mnogi će danas po prvi put povećati svoj horizont s vrha Humke 489 m.

Osvanuo je sunčan dan. Naš mali vlak polagano vijuga kroz požutjele kukuruze i šumarke. Prelazi mostiće i poljske puteve. S nama je i drug Slavko Supan od šumske manipulacije. On će nas danas voditi novim putem. — Već se moram i ja učlaniti u vaše društvo, — rekao mi je, putem, u razgovoru.

Kada smo izbili na naš, markirani put, sunce je već prigrijalo. Polagano, s noge na nogu, naša kolona od stotinu i više planinara razvukla se šumskim putem. — Veza, veza! Drži vezu, stalno sam čuo iza sebe, a jeka je odgovarala isto. Lijevo i desno bukova šuma. — »Svuda se ovuda nekada pružala šuma« — pokazivao nam je drug Supan prema jednoj

tom kulom obligeće jastreb, koji je ovdje savio gnijezdo. Kakve prilike za jedan sat historije, kada smo stigli na mjesto, probijajući se ponegdje kao kroz džunglu. Govorio sam mladim planinarima o feudalizmu i kmetovima, koji su ovdje zidali tvrdi kameni grad natapljajući i oblijevajući ovo granitno kamenje svojim znojem i krvlju.

Sa šumskom željeznicom jednog jutra prema Moslavačkoj gori

čistini, odakle se pruža pogled daleko na ovo šumsko more — »ali strani gospodari nemilice su sjekli, izgradili prugu... Na mnogim mjestima posadili su bagrem, da uđovolje tadanjim »propisima« o pušumljivanju postojećih područja«.

Na brojnim mjestima, gdje su se kroz šume stasiti hrastova i bukava bezbrižno i slobodno nekada provlačili jeleni, srne i ostala šumska divljač izrasle su danas paprati, visoke preko jedan metar i kupine, koje s užitkom ubiru moji mladi drugovi. Koliko ovdje kupina jednostavno propada!

Kod Humke, poslije odmora i doručka, manja grupa je ostala ovdje uz piramidu, a ostali su sa mnom pošli do Garić grada.

Garić grad je relativno još najviše uščuvan od svih razvaljenih gradova na Moslavačkoj gori. Vjekovi su prohujali. U feudalčevim odajama izrastao je šiprag. Nad najvećom i najviše uzdignu-

Još nisam vido takav apetit, kao onda, kad smo sjeli da ručamo. Teško je bilo i naći toliko mjesta za ove sve planinare. Dogodine će biti bolje. Pročistit ćemo šipražje unutar gradskih zidina.

Ali, što je to? Zvonko Kotarac, maren dečko rumenih obraza, sjeo je u hladovinu jednog grma i plače... Brzo smo saznali u čemu je stvar. Siromak, kako se ujutro žurio, uzeo je torbu sa školskim knjigama, a ne onu, pravu, s mesom i kolačima, koju je mama spremila. Mi smo se smijali. Razumije se, da pored tolikih »ekonoma« nije ostao ni on gladan. Zvonko Kotarac, mladi planinar iz Kutine je sigurno prvi planinar, koji je na izlet donio kompletne školske knjige po rasporedu za ponedeljak. Da uči? Ne. Kobnom zabunom.

Ovdje u središtu Moslavačke gore, obećali smo, da ćemo još jednom ove jeseni doći. Ugovorit ćemo sastanak na Garić gradu s drugovima iz Garešnice.

Planinarske vijesti iz svijeta

Nezgoda člana talijanske ekspedicije Bonzi u Indoneziji

Iz Dakarta javljaju, da je član ekspedicije Mario Craveri teško stradao. Za vrijeme istraživanja oko kratera na vulkanu Bromo u Indoneziji došlo je do neочекivane erupcije plinova, kojom prilikom su Craveriju spaljena ova oka. On je odmah врачен u Rim, ali je nesigurno da li će mu oči moći spasiti.

Morice Herzog slavni francuski osvajač Anapurne, koji je pretprošle godine posjetio i našu zemlju, izabran je predsjednikom Francuskog alpinističkog kluba u Parizu.

Vrh Terranova na zapadnoj stijeni Civette

Zamjerni je uspjeh francusko-talijanskog penjačkog naveza Georges Livanos-Roberta Gabriel — Armando de Roit.

Monte Civetta, 3200 m, u srcu Dolomita skoro tri decenija je uzbudljivi cilj mnogih alpinista. Od 1925. godine na ovamu svladani su svi vrhovi osim vrha Terranova, koji s tehničkoga gledišta spada među najteže alpinističke uspone jer valja svladati 99 m visoku glatku okomitu stijenu punu previsa.

Dva Francuza Livanos i Gabriel iz Marseilla i talijanski vodič iz Agorda Da Roit izvršili su taj teški zadatak u 3 dana s dva bivakiranja i 29 sati efektivnog penjanja, pri čemu su upotrebili 130 klinova. Čitav put je ocijenjen kao 6. stupnja teškoće, tek neki manji prelazi su 5. stupanj. Pored mnoštva manjih provaliva u smjeru ima nekoliko ponora od 5 metara širine, preko kojih se valjalo prebaciti. Osim toga kamen u stijeni je na mnogo mjesta toliko krhak, da su klinovi ispadali pri najmanjem opterećenju. Pošto su teškoće stalno 6. višeg stupnja, smatraju da je to najteži uspon u Alpama.

M. F.

Japanska himalajska ekspedicija na Manasu nakon lanjskog neuspjeha nije ni ove godine bila bolje sreće. Okolišni stanovnici zauzeli su neprijateljski stav prema ekspediciji, jer ovogodišnju sušu pripisuju gnjevu bogova zbog toga, što su stranci svojim pokušajem uspinjanja obećastili taj njihov sveti vrh. Zbog toga su Japanci morali promijeniti cilj i usmjerili su svoja nastojanja prema

vruhu Gamesh Himal (7476 m.). Međutim ga nisu dosegli.

Njemačko - austrijska karakorumska ekspedicija morala je zbog nevremena i opasnosti od lavina odustati od uspona na Rakaposhi. Umjesto toga učesnici su odlučili popeti se na Dasto Ghil.

Njemačka himalajska ekspedicija 1954 pod vodstvom Dra. Herrligoffera, u-mjesto u travnju o. g. krenula je iz München te koncem srpnja pa će uspon na Hidden Peak moći pokušati tek kada prođe sezona monsuma.

Svicarski alpinista Raymond Lambert iz Ženeve pokušat će koncem kolovoza o. g. jurišati na Gaurisankar, pa je zamolio poznatog osvajača Mt. Everesta, Serpu Tensinga, da mu se pridruži.

Nepalska vlada navodno je izdala 10 novih dozvola za ulaz ekspedicijama u slijedećoj jeseni.

(Iz Oesterr. Alpenzeitung VII—1954.)

Anglo-švicarska grupa alpinista s Drom. A. Tissiere spremi se, da još ove godine pokuša uspon na Saipal, kamo je ljetos usmjerila i austrijska ekspedicija Dra. Jonas. (Vidi naše ranije vijesti).

Austrijska himalajska ekspedicija 1954

Švicarske »Die Alpen« (VII — 1954.) donose, da je ta ekspedicija koncem travnja stigla iz Chainpura do rijeke Ghat Khola nakon 16-dnevnog napornog marša preko tri gorska lanca od 2600 do 3000 m visokih. Javlja se dalje, da je ekspedicija jedva uspjela sakupiti potrebne nosače, jer u taj kraj još nisu prodile evropske ekspedicije, koje bi trebale tu pomoćnu radnu snagu. Ovdje još naime samo žene vrše teški rad.

Ekspedicija je uzela smjer duž rijeke Ghat Khola sve do njenoga gornjeg toka, te je morala krčiti put kroz neprohodnu prašumu, kroz koju rijeka protiče, tako da su prvo dana prodri tek nekih 6 km naprijed. Sam izvor rijeke leži pod vrhom 7040 m visokog Saipala. Dr. Jonas, voda ekspedicije, javlja, da je postavljen glavni ishodišni logor u visini od 4100 m, u glečerskoj udolini na južnom pobočku Saipala. Nakon 2 dana, za vrijeme izviđanja, izvršen je uspon na jedan oko 5400 m visoki vrh, sličan po obliku Matterhornu. Nakon ispitivanja južnih padina Saipala čini se, da s te strane ne će biti moguće napredovati

zbog neobično strmih ledenih kosina i klizavih naslaga kamenja, koje leži predano poput crijeva na krovu. Zato je odlučeno pokušati uspon preko jedne pokrajne 6500 m visoke glavice pokrivene srenom, a odavde grebenom do vrha Saipala. Ali i taj će put iziskivati orijaške napore, jer valja svladati visinske razlike od mnogo stotina metara i postaviti nekoliko visinskih logora. Osim toga Šerpe su nepouzdani, vrijeme nestalno.

Alpiristička škola u Indiji

Donijeli smo ranije bilješku o novozamišljenoj alpinističkoj školi, koju kani osnovati švicarska zadužbina za alpska istraživanja. Švicarski mjesecnik »Les Alpes« od lipnja o. g. donosi daljnje potankosti koje prenosimo.

U proljeću 1954. održana je po tom pitanju u Bernu konferencija za štampu, gdje je iznesen i u tančine pretresan nacrt za osnivanje Alpinističke škole (Institut of Mountaineering) u Indiji. Zadatak te škole bit će u prvom redu da odgoji kadar sposobnih vodiča za Himalaju.

Već ljeti prošle godine bio je švicarski vodič Arnold Glathard poslan u Darjeeling sa zadatkom, da u zajednici s indijskim majorom Jayal ispita i prouči odgovarajuća mjesta, koja bi bila najpodesnija za praktični rad te škole. Sada je izrađen okvir programa buduće škole. Kao sjedište uzeto je mjesto Darjeeling. Tu će se održavati tečajevi o geografiji himalajskog gorja, o geomorfološkoj, geologiji, kartografiji, o fiziologiji u velikim visinama; nadalje će se predavati o povijesti alpinizma, o opremi, materijalu, o alpinističkom priboru i t. d. — ukratko o svim disciplinama i pitanjima, koja se odnose na planinske uspone.

Ovi tečajevi, na engleskom jeziku, trajat će tjedan dana. Nakon toga će se tečajci prebaciti u petodnevnom maršu u područje Kabru i Kabur Saddle, gdje se predviđa izgradnja alpinističkog skloništa. Na tom 5-dnevnom putu upoznat će se tečajci s načinom organiziranja transportnih kolona, vježbat će se u postavljanju logora, u spremjanju i transportu materijala i svega s tim u vezi.

Područje Kabru i Kabur Saddle nalazi se južno od vrha Kangčendzenga, te ga je Glathard u tu svrhu dovoljno istražio i ispitao. Kraj se proteže preko visova od 5—7000 m i pruža bezbrojne mogućnosti za vježbe u glečerskoj tehnici. Tu će aspiranti u navezima po tro-

jica ili četvorica kroz 6 dana učiti sve načine alpinističkog kretanja i rada.

Školom će upravljati Šerpa Tensing Norkay i major Jayal pod nadzorom bengalske vlade. Šest izabralih Šerpa pozvano je ovog ljeta u Švicarsku, da se sposobe za instruktore, te će ovi pri tečaju vodiča u Champex-Trientu kroz 3 tjedna biti gosti CAS-a.

Potraga za snježnim čovjekom

U »Les Alpes« od VII—1954. čitamo, da je engleski list Daily Mail poslao posebnu ekipu sa zadatkom da uhvati i zarebi »snježnog čovjeka«, koji se pojavio u Himalaji. Međutim se ekspedicija vratiла neobavljen posla, jer nije niti vidjela ni uhvatila tog tajnovitog »Yeti«. U vezi ovog pokušaja digli su se brojni glasovi protesta protiv ove hajke smatrajući, da to biće, bilo čovjek bilo životinja, ne treba smetati u njegovoj ledenoj zabiti.

M. F.

I. Oko Himalaje

Sir John Hunt održao je u britanskom poslanstvu u Moskvi predavanje o svom usponu na Mt. Everest. Prisutni su bili zapadni diplomati i oko 15 sovjetskih alpinista. Ovi su se — prema izjavi Hunta — osobito zanimali za tehnička pitanja. Sir Hunt odlikovan je tom prilikom sovjetskom medaljom »Počasnog planinara«.

Povodom vijesti o tragovima i stopama tajanstvenog snježnog čovjeka izjavio je Hunt, da je tragove tog bića i sam video te misli, da se radi o nekoj osobitoj vrsti majmuna veličine Orang Utana, koji živi u dolinama, gdje još postoji vegetacija i neke druge životinje.

(Iz Der Bergsteiger und Berge und Heimat VII—1954.)

II. Oko Anda

Austrijska istražna andska ekspedicija 1954., koju je izasla austrijski Alpenverein, stigla je polovicom lipnja u Limu, glavni grad Perua, i krenula odmah dalje preko 4295 m visokog sedla Punta Mojon do mesta Chiquian (3400 m) u gornjoj dolini Pativilca, gdje već spremni čekaju nosači, konji i mazge. Pošto se vrijeme popravilo pretpostavlja se, da će svoj glavni ishodišni logor moći postaviti do konca lipnja.

Istdobno se saznaće, da su se učesnici Karl Lugmayer i Dr. Manfred Bach-

mann uspeli najprije na 5513 m visoki sjeverni vrh Nevado Tsacra chico, a zatim, prešavši 500 metara dugački veoma teški greben, dosegli su i glavni vrh tog brda, visok 5564 m.

(Iz Der Bergsteiger und Berge und Heimat i Oesterr. Alpenzeitung VII—1954.)

III. Razne ekspedicije

Jedne bećke novine donijele su vijest, da je poznati alpinista iz Graza Heinrich Harrer s dvojicom studenata na Alaski izvršio 7. lipnja uspon na Mount Drum (4000 m), a 19. lipnja na Mount Deborah (4100 m). Navodno se spremaju još i na Mount Hunter.

Tragični podaci o nezgodama velikih ekspedicija

Ova godina s neobično lošim vremenjskim prilikama za planinare donijela je niz nezgoda i smrtnih nesreća u svim planinarskim krajevima Evrope. Ali i izvan Evrope u Aziji i Himalajskom gorju kao i u Americi u Andama progonila je zla sreća mnoge ekspedicije.

Donosimo ovdje ovaj tužni pregled nesreća, koje su dosada zabilježene, a koje smo već dijelom i objavili.

1. Fritz Kasperek, jedan od najboljih austrijskih alpinista, vođa istraživačke andske ekspedicije austrijskog Gebirgsvereina, sa svojim švicarskim planinarskim drugom Antonom Matzenauer streljivo se 1500 m duboko s jednom odlomljenom snježnom vehtom, svega 300 m ispod vrha 6271 m visokog Salcantaja. Leševi nisu mogli biti pronađeni.

2. Karl Reiss, član austrijske izvidne ekspedicije Dra. Jonas, poginuo je 31. V. o. g. od slabosti srca nakon upale pluća, koju je zadobio pri pokušaju uspona na Saipal. Reiss je obolio u logoru III na visini od 6300 m. Njegovi drugovi pokušali su da ga prenesu u glavni ishodišni logor, ali im je Reiss putem izdahnuo.

3. Dr. Rosenkrantz i G. Barenghi, članovi talijanske ekspedicije ing. Ghilionea na Himalaju, poginuli su pod vrhom Api od iznemoglosti, dok je treći član te ekspedicije Rob. Bignami zaglavio pri padu s jednog drvenog mosta preko neke gorske brzice. Sam ing. Ghilione je teško obolio i vraća se u Evropu.

4. Mario Puchez, član talijanske ekspedicije na K-2 umro je od upale pluća u jednom visinskom logoru.

5. Poručniku Francescu Ibanez, vodi argentinske ekspedicije na Dhaulagiri smrznule su se noge. On je to svojim drugovima zatajio, da ih ne bi zadržavao u napredovanju. Tek kada su pokušaj uspona morali prekinuti, podvrgnuto se Ibanez liječenju, ali mu je jedna noga morala biti amputirana na visini od 6000 m. Malo zatim Ibanez je izdahnuo. I svi ostali članovi te ekspedicije kao i jedan Serpa stradali su od smrznutca raznih stepeni.

6. Sir Edmund Hillary, koji je ove godine poveo australsku ekspediciju na neke vrhove jugoistočno od Mt. Everesta, obolio je od upale pluća te se morao vratiti u dolinu. Prema vijestima, koje su dosada stigle, nije se Hillary dao prenositi, nego je insistirao, da sam prevari taj put. O daljnjoj sudbini te ekspedicije javit ćemo kasnije.

(Prema vijestima iz Oesterr. Alpenzeitung VII—1954.)

M. F.

Zanimljivosti iz svijeta

Žičarama u planine

Planinari sve više osjećaju neugodne posljedice tehničkog napretka, koji za sobom povlači — da tako kažemo — komercijalizaciju planina. Ova pojava u obliku žičara, dizala i sl. je naročito uzeila maha u planinarskim krajevima Srednje Europe.

Za stručnjaka, s tehničkog gledišta razvoja i usavršavanja su sve te žičare vrlo zanimljiva tekovina. Počele su kao željeznice s povlakom na žicu na tvrdom tlu po tračnicama (kao naša zagrebačka uspinjača). Pogonska snaga bila je para, kasnije električna struja, ili (kao na pr. u Salzburgu) na principu prevagivanja težinom i pomoću punjenja vodom kesa (cisterne) gornje kabine i pražnjene donje.

Kasniji sistemi s električnim pogonom pretvorili su vagončice sa šinja na tvrdom tlu u lebdeće, viseće krletke na žici (sa ili bez sjedala) — Seilschwebebahn, téléléférique, cable raiway — sa sve većim daljinškim i visinskim rasponom između sve manjeg broja nosača (potpornja) i pod sve strmijim kutom uspona. Napokon je odbačen oklop t. j. stjenke krletke i ostala su samo sjedala poput naslonjača, koji slobodno vise i klize po žici u medusobnom odstojanju od 20—30 metara. To je današnja dizalica — Sessellift, chairlift, télésiège — osobito obljubljeno prometalo za skijaše.

Ali sve se više čuju glasovi protesta onih planinara, koji znaju cijeniti veličanstvo nedirnute necivilizirane (čitaj: neindustrijalizirane) prirode i odmor u tišini gora, daleko od nervozne vreve svakidašnjeg života. No svi ti protesti ostaju samo glas vapijućega u pustinji. Žičare i dalje nisu kao gljive iza kiše. Sad tu, sad tamo postavlja se pitanje potrebe i rentabilnosti gradnje žičare na ovu ili onu planinu, kamo će domala bez truda i planinarskih užitaka, ali za skupu novcu, biti prebačene stotine bučnih znatiželjnika, koji će one tihе i čedne planinare potiskivati sve dalje i dalje... dokle!?

Danas je gradnja žičara u nekim planinskim zemljama toliko uzela maha, da to već postaje ozbiljni planinarski problem. Prema podacima, koji nam stoje na raspolaganju, postoji danas raznih vrsta žičara za prevoz turista u Austriji 270, u Francuskoj '80, u Italiji 110, u Njemačkoj 240, a u Švicarskoj 260 — dakle blizu 1.000 gorskih žičara. Ako pomislimo, da neke od ovih mogu u jednom satu prebaciti i po više stotina putnika, kuda ćemo onda mi planinari pred tom invazijom? Zasad još ne možemo svi pobjeći u Himalaju ili u Ande....

M. F.

Nova vrsta planinarske naprtnjače

Austrijski planinarski list »Der Bergsteiger« donosi zanimljivu bilješku o novom tipu naprtnjače, koju je izradio neki tamošnji sedlar.

Sve dosadanje odlike ovog najvažnijeg planinarskog rekvizita još su usavršene. Naprtnjača je dovoljno velika i skrojena po uzoru vojničkih torba (tornistera), tako da se i najosjetljiviji predmeti mogu u njoj sigurno i praktično smjestiti.

Posebno i gotovo neprimjetno je usaden kostur nosilice, koja štiti leda od prislanjanja i pritiska naprtnjače, čime se potpuno izbjegava znojenje. Naročita novost sastoji se u tome, što se naprtnjača može brzo i lako s malim preudesenjem preložiti u ručnu torbu, ako prilikama bolje odgovara nošenje takve prtljage, kao na pr. na putovanju u vlaku i sl.

Kao najvrednija praktična strana te nove naprtnjače ističe se, da se može preudesiti odnosno rastvoriti i pretvoriti u mrežu za ležanje dugačku 190 cm. U takvom slučaju za ispraznjene predmete iz naprtnjače uložena je u ovoj i tanka vrećica. Korist takve mreže za spavanje očigledna je, ako se želimo negdje u pri-

rodi ispružiti ili ako u vlaku ili planinarskom domu više nema ležaja, kao i kod kampiranja.

Ovako preudešena mreža za ležanje može poslužiti i kao neka vrsta počivaljke, ako je zgodno učvrstimo na skije i štapove. Naravno da su za to potrebne i odgovarajuće uzice, kuke, kopče i remenčići, što se sve nalazi u naprtnjači, ali ne oduzima mnogo prostora niti je opterećuje.

Ne znamo, da li je taj novator našao i proizvođača.

M. F.

Glečeri nazaduju

Kao što zvijeri šume tako i glečeri oživljavaju i ukrašuju visoke planine. Prirodoslovci i glaciolozi vode o tom računa. Ali dok je bar donekle moguće zaštiti faunu, nema mjera za zaštitu glečera. Oni žive i kreću se po svojim zakonima neovisno od volje i utjecaja čovjeka.

Ranije smo objavili podatke iz 1953. godine o pomicanju i nazadovanju, o izgibanju glečera u Austriji. Jednako smo pisali o sličnim pojавama u himalajskom gorju u vezi katastrofalnog pomicanja glečera Kutiah.

Iz »Les variations des glaciers des Alpes suisses 1953«, čitamo da se u Švicarskoj kod Almagelle odlomio jedan glečer i spuznuo u dolinu, gdje je počinio velike štete. Nadalje je promatranjem glečerskih jezika ustanovljeno, da su od 100 njih 92 nazadovala t. j. smanjila se prosječno za 16 metara prema 14 metara u ranijoj godini.

Hoće li glečeri doista vremenom nestati, izumrijeti kao pretpotpone životinje...??!

M. F.

Helikopter u planinama

U St. Moritzu, svjetskom lječilištu u Engadinu, Švicarska, uvedena je suvremena novost: zračna taksi služba s helikopterima za skijaše. Ovi zračni taksi vežu mjesto St. Moritz s obližnjim glečerima Bernine i s ostalim vrhovima i točkama, gdje je moguć spust za skijaške vožnje.

Svi izgledi govore za to, da će se ova novost doskora proširiti i na ljetne planinske ciljeve.

